

Ročník V.

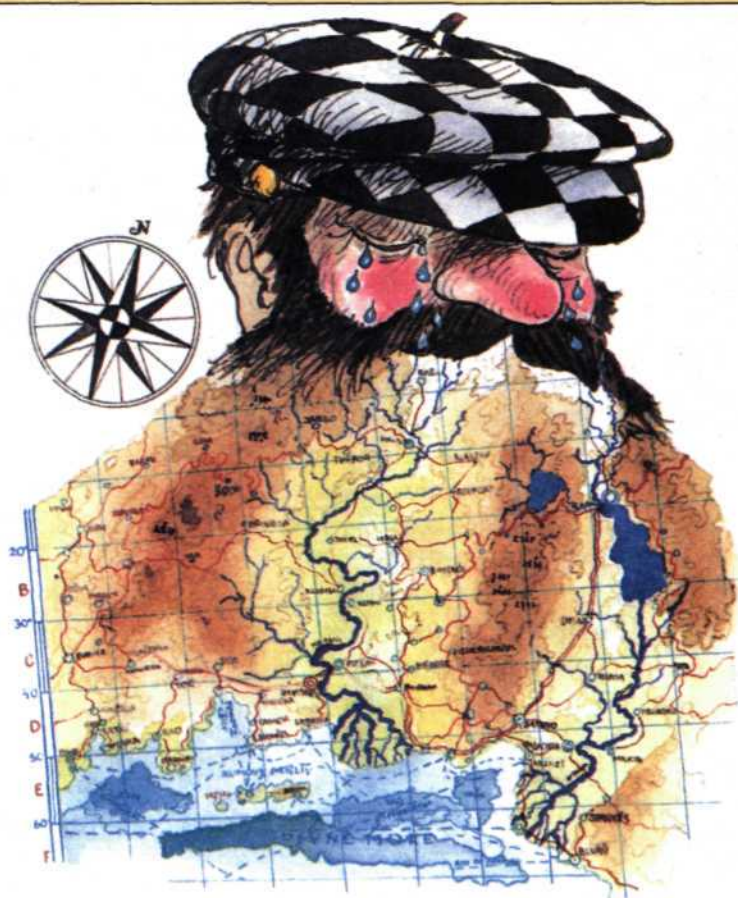
1/97

Cena 10 Sk

BIBIANA

**REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ**

D. Hevier / **Najmenšie dáždniky na svete** ♦ Z. Stanislavová / **Lesk
a bleďa slovenskej detskej knihy** ♦ J. Kopál / **Dvojjednosť pohľa-
du mladých a nadhľadu dospelých** ♦ Jediná a jedinečná Klára
Jarunková ♦ J. Uličiansky / **Veverička Veronka** ♦ D. Roll / **Moja lás-
ka BIB** ♦ Vlákenco nádeje ♦ V. Šikula / **Môj kamarát Peter Cpin** ♦

O B S A H

DANIEL HEVIER

Najmenšie dáždnyky na svete /1

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Lesk a bieda slovenskej detskej knihy /4

JÁN KOPÁL

Dvojednosť pohľadu mladých a nadhľadu dospelých v prozaickej tvorbe Kláry Jarunkovej /11

JEDINÁ A JEDINEČNÁ

Rozhovor s Klárou Jarunkovou /16

LUBICA KEPŠTOVÁ

Najkrajšia kniha roka 1996 /21

JÁN ULIČIANSKY

Veverička Veronka /23

MOJA LÁSKA BIB

Rozhovor s generálnym komisárom BIB Dušanom Rollom /26

VLÁKENKO NÁDEJE —

ANKETA BIBIANY

M. M. Bančej, E. Borčín, M. Ďuričková, A. Ferko, P. Glocko ml., A. Habovštiak, A. Halvoník, D. Hevier, J. Jurčo, E. Kepštová, J. Milčák, B. Panáková, D. Roll,

Z. Stanislavová, S. Šmatlák, R. Schuster, V. Žemberová /32

KNIŽKY PRE VŠETKY SLOVENSKÉ DETI

Rozhovor so šéfredaktorkou Mladých liet Magdou Baloghovou /42

RECENZIE

P. Nagy: Bobi a kamoši; J. Milčák: Chlapec Lampášik; J. Satinský: Rozprávky uja Klobásu; V. Klimáček: Noha k nohe; V. Šuplata: Päť zázračníkov, Nafukovacia rozprávka; A. Reiner: Rikove rozprávky /47

DUŠAN ROLL

Môj priateľ Zbyšek /58

VINCENT ŠIKULA

Môj kamarát Peter Cpin /60

BOŽENA ŠUPŠÁKOVÁ

Zázračný svet detskej kresby /63

MILOŠ KOVAČKA

Čítanky Jozefa Čigera Hronského /68

BIBLIOGRAFIA PÔVODNEJ LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ

1996 /71

SUMMARY /73

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Grafická úprava Marián Škripek

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, s finančným príspevkom štátneho fondu kultúry Pro Slovakia vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti.

Adresa redakcie: Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, BOX 39, 814 99 Bratislava, telefón redakcie 07/381 41 62

Rozširuje a objednávkový prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Športová 5, 831 04 Bratislava

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

Redakčná rada: Ján Beňo, Klára Jarunková, prof. PhDr. Milan Jurčo, CSc., prof. PhDr. Ján Kopál, CSc., prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., prof. PhDr. Viliam Obert, CSc., prof. Karol Ondreička, PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc., doc. PhDr. Brigita Šimonová, CSc., doc. PhDr. Eva Tučná, CSc., Ján Uličiansky, PhDr. Vlasta Ulrichová, CSc., doc. PhDr. Viera Žemberová, CSc., PhDr. Marta Žilková.

MKSR 875/93

V čísle sú reprodukované ilustrácie Petra Cpina

Najmenšie dáždňíky na svete

DANIEL HEVIER

Chodím medzi deťmi a zo všetkých strán počúvam: Čo nové píšete? Čo nové vydáte? Ach, deti, neviete, že rozprávači, rozprávkarí hovoria iba to staré? Nové nech lovia televízne štáby a denníkarí ...

Žijeme v dobe príručiek. Aj do Krajiny zázrakov dorazili agenti s príručkami na dosiahnutie rýchlého šťastia. Nedávno som si urobil okružnú jazdu po bratislavských kníhkupectvách. Ponoril som sa do políc vyhradených deťom (mimochodom, všade na svete sú to najbohatšie zásobené oddelenia, u nás práve naopak). Bolo tam viacero titulov a žiaľostne málo naozajstných kníh. Príručky sa suverénne tvárili, že naučia (vaše, naše) deti, ako maľovať, ako sa nebáť, ako riešiť problémy, ako sa stať silným, ako sa naučiť perspektívu ... Neverte im. Nenaučia ich. Na to sú iné knihy: Robinson, Tom Sawyer, Tarzan z rodu opíc, Chlapci od Bobrej rieky, Srdce, Jediná, Ruža pre Jula Verna, Muminovci ... Tie naučia (naše, vaše) deti odvahe, statočnosti, sile, múdrosti, citu. Ale skúste dnes nájsť podobné knihy na knižných pultoch.

Prečo až teraz vydávate svoju prvú knihu pre deti? „Lebo som hlúpy, samofúby dospelák. Myslel som si, že deti majú knížiek dosť od pánov Grimmovcov, Andersena, Zlatka Klátika a Marka Twaina. Myslel som si, že knižky potrebujú dospelí. Ale dospelí potrebujú dostať päťadvadsať na zadok. Svet by mohol byť rozprávko-vo krásny, keby si dospelí z rozprávkových knížiek vzali poučenie. Ale oni si berú poučenie vždy z nejakého krízového vývoja. Ja im kašlem na vývoj a vraciam sa s deťmi do rozprávok.“

Július Satinský na margo Rozprávok uja Klobásu

Verím v silu starých príbehov. Verím, že voľakedy žili na zemi jednorožce, draci, sirény a ďalší tvorovia, ktorí vymreli ... Zahynuli preto, lebo ľudia prestali veriť v ich existenciu. Aj preto sú na svete rozprávači a rozprávkarí, aby pripomínali tieto dávne časy ... A viete, čo si ešte myslím? Že v nejakej zastrčenej jaskyni žije posledný drak ... Oheň v ňom možno už vyhasol, ale ešte žije. Ja ho už nenájdem, ale vy by ste mohli ...
(Z klubovej knižky Volajú ma HEVI)

Deti, ktoré sa nevedia hrať na smrť,
zabíjajú
naozaj!

Dolnobukovičkovské babičke Navrátilové se podařilo staré pohádky zachránit, ale tam na Západě, za velkou vodou, v Americe, bylo se starými pohádkami zle. Tam měli už docela malí špuntíci svůj maličký automobilík, větší kluci si už dělali stanice jiskrové telefonie a všichni vespolek se starali jenom o sport. A tak neměli valného smyslu pro povídky o šťastných princích a nešťastných princeznách; když se jim začalo vyprávět, že byl jednou jeden chudý hoch, už vskočili vypravěči do řechy a chtěli vědět, za který klub hrál. A tak američtí dědečkové a americké babičky, kteří se už nemohli přizpůsobit nové době, byli s vnoučaty docela nešťastní. Nemohli jim s pohádkami přijít na chuť.

Eduard Bass: Klapzubova jedenáctka

Takto som sformuloval (pre deti i pre seba) malé pravidlá spisovateľského remesla:

- I. musíš sa naučiť písať, aby si vedel napísať všetko, čo chceš;
- II. musíš sa naučiť čítať, aby si si vedel prečítať nielen po sebe, ale aj to, čo už napísali spisovatelia pred tebou;
- III. musíš sa naučiť počúvať príbehy ľudí;
- VI. keď sa všetko toto naučíš, musíš to vedieť zabudnúť a začať odznova!

... a Vlado Bednár ešte stále stojí, v prísnych okuliároch, pred bránou Veľkej Literatúry, drží pred sebou vystretý ukazovák a hromží:

„A zatiaľ čo tu my vedieme prázdne reči, naše deti fajčia a súložia.“ Nič z toho už, milý Vlado, nie je pravda. Podobné (ani len tie prázdne) reči sa už nevedú a naše deti sa medzitým naučili robiť oveľa smutnejšie veci ...

Všimli ste si, ako rýchlo sa vyprázdnilí voľakedy produktívne žánre a postupy? Napríklad fantazijná rozprávka. Napríklad hra so slovom. V situácii, keď nám realita každú chvíľu ponúka absurdné a neuveriteľné klipy, prázdna, samoučelná fantázia modrých sloníkov a klavírov na prechádzke neobstojí. V situácii, keď sa nám jazyk búrlivo mení, vyvíja, deformuje, obohacuje, vyzerá samoučelné slovné hračkárstvo ako paródia na reč a jazyk.

Rozprávky neboli primárne určené deťom. Deti si ich prisvojili. Musel to byť naozaj vzrušujúci a krásny proces. Ak si dnes deti prisvojujú iné javy zo života dospelých (agresivita, brutalita, intolerancia, pasívna rezistencia, depresia, demagógia, rôzne fobie a mnohé iné), nie je to v deťoch. Rozprávači, vráťte sa k ohňom do jaskýň a začnite rozprávať svoj Príbeh: možno znova prídu ...

Občas chodím so svojimi deťmi do kina. Už som si teda stačil zvyknúť na to, že jeden lístok na dve hodiny povrchného vzrušenia stojí tak 50 korún. Je teda dnešná kniha pre našich drahých drahá? Problémom hádam nebude ani tak ekonomika, papier, lísingy, problémom asi je nedostatok čitateľov. Vždy, keď je nejaká kniha drahá, znamená to, že má nedostatok čitateľov. Alebo nejakú inú hierarchiu hodnôt ...

Ray Bradbury má známu knihu o tom, ako sa v istej budúcnosti pália knihy. Ľudia si ich uchovávajú v sebe: každý sa naučí úryvok Vojny a mieru a potom si ich rozprávajú. Ako by sa zachovali naše deti? Aké úryvky akých kníh by sa dokázali naučiť naspamäť pre seba i ďalšie generácie?

„Jediné dáždnyky, pod ktoré sa dá schovať, sú dáždnyky detí.“
Ramón a Gómez de la Serna

LESK A BIEDA SLOVENSKEJ DETSKEJ KNIHY

(K produkcii pôvodnej literatúry pre deti a mládež 1996)

ZUZANA STANISLAVOVÁ

V pôvodnej detskej tvorbe neposkytoval rok 1995 zvláštne dôvody na optimizmus. Peter Holka ho vo svojom bilančnom hodnotení trocha eufemisticky nazval „rokom návratu k overeným hodnotám“. Zbežný štatistický pohľad na produkciu roka 1996 s takmer 80 titulmi slovenských detských kníh podnecuje očakávanie, že tentoraz by to mohlo byť trochu inak. Pôvodných kníh je približne polovica, zvyšok tvoria špeciálne knižky typu leporiel, knižných hračiek — a reedície starších titulov. Tie spravidla patria do „zlatého fondu“ čítania detí, ktorý sa (zjednodušene povedané) profiluje skrížením pretrvávajúcej výpovednej aktuálnosti a čitateľskej úspešnosti knihy s literárnovedným potvrdením jej hodnôt.

Už tradične patria do zlatého fondu ľudové rozprávky, predovšetkým rozprávky Dobšinského. Pre deti vychádzajú upravené a v minulom roku takto vyšlo druhé vydanie Slovenských rozprávok (Q 111) vo výbere a úprave Kvety Daškovej. Druhý a tretí zväzok Prostonárodných slovenských povestí Dobšinského (Nestor, 1. zv. 1995) vyšli však aj v reprezentatívnom, v koži viazanom vydaní a slovenský čitateľ má tak po dlhých rokoch opäť raz možnosť (ak na to má) potešiť sa autentickým Dobšinským a ilustráciami Martina Benku. Podobne reprezentatívne vydanie sa pošťastilo aj trom zväzkom Slovenských hradov (Columbus) Ľudovíta Janotu, ktoré vyšli v pôvodnej etnografickej textovej realizácii

bez literárnej štylizácie v rámci zamýšľaného súborného vydania jeho diela. Takéto publikácie nie sú vyslovene detským čítaním, plnia však kultúrno-reprezentatívnu úlohu.

K zlatému fondu detského čítania nepochybne patria ďalšie reedície minulého roka: Jesenského Malomestské rozprávky, Rázusov román Maroško študuje (obe Tranoscius), Podjavorinskej Zajko Bojko, Čepčekovej Meďuška, Slniečko na motúze, Ďuričkovej Danko a Janka, Rúfusove Nové modlitbičky (všetky z Mladých liet), Jarunkovej Jediná (Hevi). Zbierka duchovných rozprávok Maroša Madačova Pri vianočnom stromčeku (Perfekt) zažíva už 4. reedíciu.

Okrem toho dochádza k sporadickým vydavateľským návratom z rozličných iných dôvodov. Čitateľská úspešnosť a originalita tematického stvárnenia mohli viesť k novému vydaniu knihy Milana Ferka Prvá láska nastorako (Matica slovenská), morálny záväzok voči osudu knihy Zlaty Solivajsovej Kľúč od každých dverí (Tranoscius) k pokusu reintegrovať ju do súčasného rozprávkového kontextu. Dlhodobá deficitnosť v niektorých žánroch mohla vyvolať reedície Pavlovičovej knihy Z košíčka (Mladé letá), deníkového cestopisu Benjámina Tináka Lev z Ereru (Spolok sv. Vojtecha) i dobrodružného románu s prvkami mýtu a fantastiky Štefana Konkola Operený had (Nádej a Dom zahraničných Slovákov).

V kontexte domácej produkcie sa teda

minuloročná pôvodná tvorba pre deti a mládež konfrontovala prevažne s reedičnou kvalitou.

Meritum vecí, teda hodnotenie kníh, ktoré mali v roku 1996 premiéru, načnime žánrovou stálicou slovenskej tvorby pre deti, rozprávkou v jej folklorizovanom i modernom háve. Chýr špičkovej editorky a rozprávačky ľudovej rozprávky opäť potvrdila Mária Ďuričková knihou *Slnkové dievčatko* (Buvik), ponúkajúcou s podtitulom *Rozprávky pre najmenších sujety pôvabných a známych jednoduchých ľudových rozprávok v súbornom vydaní, aké na knižnom trhu už dávno chýbalo*.

Podobný zámer sledovalo aj vydavateľstvo Junior Slovart Print sériou kníh *Márie Štefánkovej* (v r. 1996 *Za siedmimi horami*), ale jednoduchosť ľudovej rozprávky tu viacmenej znamená zjednodušovanie textu na holú fabulu. V súvislosti s knihou moderných rozprávok Štefánkovej *Výmyselník Hubert a iné rozprávky* (to isté vydavateľstvo) sa aktualizuje problém pôvodnosti textu (pri ľudových rozprávkach povedzme nerelevantný): anglická tirážna poznámka uvádza, že tieto zvieracie miniatúry vyšli prvýkrát v zahraničí pod názvom *Zvieracia abeceda*. Nikde však niet zmienky o tom, či ide o texty anonymizovaného autora v preklade alebo podaní Štefánkovej, alebo o autentické autorské texty. Neistotu podporuje aj ilustrátor cudzokrajného mena (Gill Guile). Nazdávame sa, že podaktoré vydavateľstvá by si mohli dať viac záležať na informatívnej úplnosti tiráže — kvôli presnosti bibliografických údajov na miestach, kde sa s knihami odborne pracuje, ale aj kvôli prostej autorskej a vydavateľskej etike.

Moderná rozprávka zožala v minulom roku dobrú úrodu počtom titulov aj škálou podôb a v niekoľkých prípadoch slávila triumf i kvalitou. Skutočnými „bonbónik-

mi“ sú v tomto smere knihy Daniely Šilanovej-Hivešovej, Jána Milčáka a Jána Uličianskeho.

V poradí druhá rozprávková knižka *Šilanovej-Hivešovej Vtáčatko Koráločka* (Goldpress Publishers) s rómskym ekvivalentom názvu *Čirikloro mirikloro* má explikatívny podtitul *Autorské rozprávky na motívy rómskych piesní*. Tie, znatované a v slovenskej mutácii, tvoria súčasť textu, ktorý atmosférou vníma ich melodické vlnenie a príbehom interpretuje vyslovený životný pocit aj životný štýl Rómov s ich inou, pre Nerómov ťažko pochopiteľnou hierarchiou hodnôt. Tematická špecifickosť sa tu spojila s archetypálnosťou rozprávkového tvaru, výsostná epickosť s vysokou mierou lyrizmu.

Aj kniha *Chlapec Lampášik* (Modrý Peter) Jána Milčáka je v poradí druhou rozprávkovou knihou tohto autora. Mozaikovo stavaný poetický príbeh nie je založený na dejovosti, podstatný a fascinujúci je spôsob narácie. Hutná, jednoduchá stavba výpovede so sklonom ku gnómickejšiemu vytváranu svojráznu meditatívnu atmosféru a filozofický podtext. Kdesi medzi týmto výpovedným gestom a koncepcie tvorným využitím detského magického vnímania reality vzniká medzipriestor, v ktorom je potreba a užitočnosť krásy pri humanizovaní sveta kreovaná do podoby metafory.

Objavenie sa novej knihy Jána Uličianskeho býva v čitateľskej obci spravidla malou slávnosťou, a tak je to aj v prípade *Veveričky Veronky* (NONA). Uličiansky je typom autora (rovnako ako Milčák), ktorý nepodlieha detskému čitateľovi lacnými ťahmi, ani mu neľahčuje cestu k významovému jadru textu. Jeho príbeh nie je z rodu takých, ktoré nadehnú dejovou dynamikou. Skôr sa k nemu treba vracáť a v zdanlivo jednoduchom, lineárnom rozprávaní nanovo objavovať zrnká múdrosti a vtipu. Uličiansky dokáže majstrovsky spojiť prin-

cíp animovaného príbehu s tlmeným, sporadickým parodovaním ľudského plánu či so striedmo využitou slovnou hračkou, motív ekológie prostredia s ekológiou ľudskosti a okoreniť to takou dávkou satiry, ktorá neruší poetickú pôsobivosť textu.

Prísne žánrové určenie rozprávky ani zďaleka nenapĺňajú debuty dvoch známych osobností, *Juliusa Satinského Rozprávky uja Klobásu* a *Viliama Klimáčka Noha k nohe* (obidva s pečatou nápaditej praxe vydavateľstva Hevi). V oboch prípadoch ide o typ postmodernistickej koláže určenej vymedzeným pôdorysom. V prípade Satinského ho tvorí princíp rodinnej ságy a antológie, v rámci ktorých sú anekdotické črty a nonsensové rozprávania, veršovanky a reklamné slogany, sentencie, interview programovo podrobené paródii prostredníctvom transparentnej, ironicko-sebareklamnej identifikácie autora s postavou, mystifikovaním autentického a naopak — autentizáciou fiktívneho. Klimáčkova kniha tiež využíva synkrétné spolužitie umeleckej poézie a prózy s publicistickými i nesujetovými žánrami, slova s obrazom, kresby s fotografiou. Kolážová kompozícia do siedmich „krokov“ má podklad v určení knihy „všetkým, ktorým rastie noha a vedľa sa pozerat“, a v záverečnom poslaní — „Nielen noha, ale aj oči ti narastú! Naučíš sa presne dívať na všetky veci na svete!“ V tom zmysle sa tu poeticky evokujú okamihy, pocity, vnemy, predstavy a len zriedkavo dostanú šancu v sujetovo rozvinutom imaginatívnom príbehu. Zaradiť obidve voľné kompozície slova a obrazu k rozprávkovej tvorbe sme si trúfli práve na základe imaginatívneho fluida, ktoré ich sprešádza.

Čitateľsky príťažlivou knižkou sú *Rikove rozprávky* (ZUZ) humoristu *Andreja Reineira*. Autor, deťom známy dvoma knihami autobiografických humoresiek, sa ani

v tomto tak trochu „čapkovsky“ ladenom rozprávaní zo života psa nevzdal princípu humorného autobiografizmu. Voľba animálneho rozprávača však z neho vytvára parodickú formu s obrátenou optikou zvieracieho a ľudského. To vnáša do textu komiku disproporcie s ľahkým satirickým pohľadom na anomálie ľudského sveta.

Tradičnejšiu podobu majú knihy *Pavly Kováčovej Čížmičky* a *Tone Revajovej O štyroch sestrách* (obidve Osveta). Kováčovej realisticky osnované drobné príbehy o detskom poznávaní bezprostrednej reality nadobudli rozprávko-fantazijný rozmer voľbou uhla pohľadu — aspektu gumených čížmičiek obutých na nôžkach majiteľa, a ten má v sebe značnú dávku detskej naivty. Jednoduchá a presná štylizácia, jasná kompozícia i láskavá atmosféra prezrádzajú ruku skúsenej autorky. Kniha *Tone Revajovej* je konvenčným parodicko-nonsensovým typom rozprávky. Zaužívaným spôsobom (pre autorku i pre poetiku tohto typu modernej rozprávky) spája petrifikované motívy ľudového textu s reáliami súčasného života, konfrontuje noetiku patriarchálneho sveta s noetikou moderného človeka.

Debutantka *Eva Hajduová* ponúkla knihu *Rastenove dobrodružstvá* (Košice, Kompu Graph) príbeh kaširujúci rozličné rozprávko-dobrodružné motívy v štýle televíznych rozprávkových seriálov a filmov. Autorke chýba skúsenosť, knihe — okrem prehľadnej grafickej a dôkladnej jazykovej úpravy — seriózna odborná redaktorská práca, ktorá mohla z amatérskoho textu urobiť prijateľné rozprávko-dobrodružné nenáročné čítanie, po akom by siahli povedzme predpubertálni chlapci.

Po rozprávkovej tvorbe poskytnú čitateľovi potešenie ešte dve žánrové oblasti: povest' a literatúra faktu.

V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi,

v ktorých bola povest konjunkturálnym žánrom, vyšlo v minulom roku síce málo titulov, ale zasa niet medzi nimi slabšieho čísla. Na úrovni umeleckého autorského podania sú knihy v tomto smere uznávaných autorit, Ďuričkovej a Sliackeho.

Ďuričkovej Dunajské povesti (Mladé letá) popri reprinte Dunajskej kráľovnej a Prešporského zvona prinášajú nový cyklus piatich povestí z podunajského regiónu Biela húska na Dunaji. Autorka sa opäť prejavila ako invenčná rozprávačka, schopná z fragmentu vystavať bájný dramatický príbeh.

Ondrej Sliacky po kultivovanom podaní starogréckej báje Herakles (Prim Art) siahol po biblickej látke. Texty jeho *Biblie pre deti a mládež* / *Čítanie zo Starého zákona* (DaD Studio — NONA) patria k typu pradávných príbehov, mýtov. Starozákonné deje, v Sliackeho projekcii komponované do desiatich epoch, sú umeleckou rekonštrukciou dejín ľudstva a židovstva podľa Biblie, sledujúcou rolu vyvoleného národa ako zápas ľudských slabostí s mravným imperatívom prisneho starozákonného Boha. Dramatické príbehy realizované modernou slovenčinou s citačno-parafrastickými alúziami autentickej Biblie si zachovali dávku obradnej vznešenosti biblického štýlu a znamenajú epicky plnokrvný a zároveň mýticky osudový obraz biblického dávnoveku človeka.

Iný, v posledných rokoch veľmi frekvencovaný prístup najmä k regionálnemu povestovému materiálu, nachádzame v knihe *Jozefa Melichera Hontianske povesti* (Matica slovenská). Podtitul Deväťdesiatdeväť historických, poverových a žartovných príbehov spod Sitna a dolného Poipia prezrádza tematicko-žánrový záber, dedikačný text zasa zámer sústrediť cenný materiál, aby spolu s pamätníkmi nevypadol z pamäti generácií. Tomu zodpovedá aj viac

etnograficko-folkloristický než literárno-štylizujúci prístup autora.

V plnom lesku sa v roku 1996 predviedla pôvodná literatúra faktu. *Dušan Kováč* sa prezentoval publikáciou *Slovensko v Rakúsko-Uhorsku* (Mladé letá). V zaujímavom, dynamickom, informatívne primerane nasýtenom rozprávaní o osobnostiach, udalostiach a snaženiach v poslednej tretine 19. a v prvých desaťročiach 20. storočia vykladá fakty zrozumiteľne a refaží ich do kontinuitného obrazu kultúrneho i vedecko-technického rozvoja Slovenska a jeho zápasu za národné oslobodenie. Panoramatické pozadie tvorí stručne a prehľadne kontúrovaný európsky a svetový kontext. Kováčova kniha je tak dôstojným pokračovateľom v rade publikácii literatúry faktu, ktoré zásluhou Dvořáka a Kučeru esteticky pôsobia, na základe vedeckej interpretácie historických faktov zmapovali dejiny nášho územia od praveku až po národné obrodenie.

Zaujímavý obraz Slovenska poskytuje publikácia *Vladimíra Ferka Slovensko — moja vlasť* (NLC, edícia Slniečko). Reprezentatívna kniha s bohatou fotodokumentáciou je originálnou prechádzkou po Slovensku od Devína a Záhoria severnou trasou na východ a južnou späť na Podunajskú nížinu a do Bratislavy. Výber, kompozíciu a interpretáciu informácií realizoval tento ostrieľaný autor literatúry faktu i danej témy tak, aby sa to, čo je všeobecne platné pre Slovensko, križilo a dopĺňalo s jednotlivosťami až zvláštnosťami regiónov. Výsledok sa podobá mozaike, v ktorej každá časť má svoju špecifickú výpovednú váhu a zároveň spoluutvára komplexný obraz zovňajšku i kultúry krajiny.

V tom istom vydavateľstve vyšla ako druhý titul edície kniha *Marty Šurinovej Deti v zelenom*. Pre autorku príznačná, pre deti pritažlivá prírodná tematika má aj tu podobu mozaiky informácií, zaujímavostí,

rád z oblasti prírody, jej ochrany a spolužitia s človekom. Pestrosť tematiky i použitých metód sprostredkovania informácií zaručuje textu obsahovú sviežosť a vnútornú dynamiku v kompozičnom rámci školského roka.

Prijemným prekvapením bol v rámci literatúry faktu debut *Branislava Reznika Sneh biely ako pes* — Rozprávania o slovenských maliaroch (Vydavateľstvo SSS). Je to kompozícia beletrizovaného a faktografického informovania o sedemnástich slovenských maliaroch, počnúc Bohúňom a končiac Matejkom. Žánre umeleckej životopisnej črty a personálneho medailónu sa striedajú v pravidelnom rytme, ponúkajúc dvojpo-hľad na každého maliara. Umelecká črta približuje vo fragmente jeho ľudský osud, medailón profesionálnu úhrnnú charakteristiku, chronologické radenie umelcov zasa načrtáva aj vývin slovenského maliarstva.

Rovnako príjemným a užitočným čítaním pre deti môže byť kniha *Evy Kubáňovej Detom o olympijských hrách* (Perfekt). Mozaika chronologicky radených, koncízne usporiadaných informácií dynamicky, miestami až dramaticky, s použitím pestrých metód podáva históriu hier od vzniku po súčasnosť, podstatné fakty súvisiace s touto tradíciou, neobiduc ani zástoj slovenských olympionikov.

Vo vydavateľstve Perfekt vyšla aj výpravná publikácia *Ladislava Švihrana 1000 plus 1 slovenských naj*. Ani v tomto „odkrývaní našej prírody a človeka“ autor nezaprel svoj sklon skôr k extenzitnému než intenzitnému prístupu k informáciám. Do publikácie, ktorá chce byť akousi „guinnessovskou“ knihou slovenských rekordov, sústredil úctyhodný počet často kuriózných informácií, nie všetky však majú hierarchicky aspoň približne rovnakú váhu a problémy sú aj s ich prehľadným komponovaním. Menej by v tomto prípade bolo azda znamenalo viac.

V kontexte nefiktívnej literatúry zostáva ešte pristaviť sa pri niektorých trocha špeciálnych tituloch. Vydarenou knihou typu príručky dobrých rád pre deti a rodičov je publikácia *Márie Štefánkovej Ja to zvládnem!* (Junior Slovart Print). Texty, známe z časopisu *Rodina* (1995—96), poskytnú rodičom implicitne vyjadrené, psychologicky fundované rady, ako deti, odkázané na predčasnú samostatnosť a vystavené rozličným nástrahám, pripraví na zvládnutie neočakávaných alebo pre ne zložitých situácií doma, na ulici, v styku s neznámymi i známymi ľuďmi, aj so sebou samým.

Pre odrastenejšiu mládež môže byť zaujímavým listovanie v knihe aforizmov a sentencií *Milana Hollého Prelet viákov* (Hevi), ale osloviť ju (a rovnako rodičov) dokáže i „Tomášov denník“, ktorý pod titulom *Ako ďaleko je do Šanghaja* (Belimex) vydala matka mladého narkomana *Tomáša Tomášových* po jeho smrti. Zápisky a ilustrácie inteligentného chlapca oslovujú silou autentického svedectva účinnejšie než transparentné a častokrát sentimentálne beletrizovanie typu slovensko-holandského vydania *Betty Delhiesovej a Luby Hajkovej Drž ma za ruku* (HaH).

Od momentu, v ktorom opustíme literatúru faktu, bude už naše nadšenie pomaly a isto chladnúť. Dostaneme sa totiž do žánrových oblastí tvorby pre deti a mládež, ktoré v minulom roku vydali skôr dôkaz o jej mizérii. Ponajprv bude reč o spoločenskej próze pre deti a mládež, v ktorej stojaté vody vládnu už dlhší čas. Po krízovom roku 1995 ten minulý síce priniesol päť-šesť nových titulov, ale ani jeden z nich zvlášť neoslňal.

Exkurz do príbehov zo života mladých začnime knihami *Benjamína Tináka Anjel v Michigane* a *Nory Baráthovej Päť dní pre náhodu* (obe Transcius). Tinákov chlapčenský román je historkou o tom, ako sa

stredoškólák, dobrý chlapec zo Slovenska, vyberie na študijný pobyt do USA a tam úspešne odoláva pokušeniu heroínu, alkoholu a sexu. Hrdinov svár medzi zafixovanými mravnými zásadami a číhajúcim pokušením sa nezvnutornil, zostal v konštatačnej polohe. Šanca využiť priameho rozprávača na ponor do duševného sveta postavy zostala teda viac-menej premárnená. Ani Tinákovu profesionálne poznanie účinkov drogy nemá inú než demonštračnú silu a jeho autentické poznanie životného štýlu, geografie a kultúry Ameriky na mnohých miestach zafažilo príbeh deskripciou. Takže zámer beletristicky varovať pred neresťami zostal v rovine reportážneho referovania, v podobe exempla, čo je inak pre takéto príbehy z vydavateľstva Transciscus dosť typické.

Nora Baráthová sa v novele *Päť dní pre náhodu* pokúsila o sondu do tzv. „dobrej“ rodiny v momente rozpadu a dôsledkov tohto stavu na psychiku dospievajúceho dieťaťa. Pre autorku príznačné sujetové a charakterotvorné šablóny a sklony k melodramatizmu sú čitateľné aj tu. Kresťanský motív, zapracovaný do textu v podobe tichej inštrukcie, kde treba hľadať východisko v ťažkej životnej situácii, prechyluje aj tento príbeh do podoby exempla.

Skúsený Ján Navrátil v chlapčenskom románe *Klub Lucia* (Arkus, vročenie 1995) vcelku presvedčivo stvárnil naivné prejavy pubertálnej náklonnosti k imponujúcej staršej dievčine. Úzky časopriestor modeloval tak, aby dovolil aspoň náznakovo zmapovať rozličné, najmä etické problémy súčasnej rodiny a spoločnosti. Fetovaniu ako sociálnemu fenoménu, ktorý sa v tejto súvislosti objaví, chýba však výpovedná sugescia, zostal iba formálnou súčasťou stavby sujetového konfliktu. Výrazová štylizácia študentského slangu má aj tu pre Navrátila charakteristický znak markantnosti a ornamentálnosti jazykového gesta.

Zaradiť novú knihu *Vincenta Šikulu Augustína a zvon* inde než do kontextu príbehov zo života by bolo možné len v prípade, ak by sme ignorovali tvorivý naturel prozaika a ak by sme sa nechali oklamať podtitulom *Rozprávky a rozprávania*, ktorý sa zásluhou vydavateľa (Transciscus) nevdojak stal titulom. Niektoré motívy sú síce povestové či rozprávkové, ale aj pre ne je určujúca väzba na zažitú skúsenosť počutej alebo prežitej proveniencie. Ak už by sme hovorili o rozprávkovosti, potom ako o poetizačnom princípe, ktorý autor — rozmarne a akoby naschvál — pred čitateľom občas trochu i nafalšuje, aby frustrujúci prvok nenarušil harmóniu sveta spomienky a človečinu, akou dýcha. Magický realizmus podania s typicky šikulovským pôžitkom z rozprávania znamená modernú modifikáciu toho typu „rozprávok“ zo života, aký kedysi do slovenskej prózy pre mládež vniesla Jančová.

Ak príbehy pre dospievajúcu mládež svojím väčším počtom, ale napokon aj pokusom reagovať na aktuálne dobové problémy, môžu znamenať istý prísľub oživenia, potom vo sfére príbehov pre malých čitateľov je vyslovene mŕtvo. Je tu vlastne jediná knižka, poviedky *Zuzany Zemanikovej* o dvoch sestričkách *Keď sme boli veľké* (HaH). Rozprávania, hojne využívajúce fenomén detského nonsensového fantaziovania, je veselým, burleskným čítaním. Vzhľadom na expanziu fantazijného žvlu len vzdialene a osihotene pripomína, že v tvorbe pre deti jestvuje aj poviedkový žáner.

Žánre dobrodružnej a vedecko-fantastickej prózy spomenieme v súvislosti s minulým rokom len preto, aby sa nezabudlo, že vôbec jestvujú. Z dobrodružnej literatúry je tu iba hravá minidetektívka s rozličnými úlohami pre malých čitateľov od *Jely Mlčochovej Prípady č. 1. Kto kradol v cirkuse Zlatá hviezda?* (Arkus). V oblasti sci-fi sú

k dispozícii dve knihy provinčnej, amatérskej úrovne: moralizujúce náboženské príbehy Pavla Hadača *Z planéty na planétu* a mládežnícky pokus Ladislava Cucáka *Stratený svet*.

Naostatok sa treba dotknúť ešte oblasti, ktorá si pamätá pozíciu výslnia, ale už dlhodobo je „achillovkou“ slovenskej detskej knihy: poézie pre deti a mládež. Jej holú existenciu už niekoľko rokov zachraňuje vlastne iba tandem Moravčík — Rúfus, v minulom roku Moravčík a Pavlovič (a vydavateľstvo Mladé letá). Nová zbierka básní Štefana Moravčíka *Kráľ slova* (Mladé letá) metódou i motívmi pripomína zbierky *Drevené železko* a *Modré z neba*. Prvú hravým zveršúvaním zemepisných lokalít Slovenska, ku ktorým sa tu pridali aj historické motívy z národnej minulosti, druhú dôrazom na významovosť textu s vlastenec-kou apelatívnosťou a zdisciplinovaním slovnej hry. Kniha je v istom zmysle básnickým zemepisom a dejepisom Slovenska s apoteózou až adoráciou slovenčiny.

Jozef Pavlovič okrem úctyhodného súboru veršovaných i neveršovaných hádaniek pre malých i väčších *Hádali sa hádanky* vydal aj zbierku veršov *Slzičky* (obe Mladé letá). Má charakter duchovnej lyriky realizovanej čiastočne v dikcii modlitby, čiastočne v podobe zveršovaného biblického príbehu, čiastočne vo forme vianočných básní a piesní. Kresťanský motív je však prítomný len povrchovo, nemá onú rúfusovskú kontemplatívnu hĺbku.

Pravdaže, vyšli aj ďalšie knihy básní pre deti — nie však knihy poézie. Verše Jána Andela *Kytička radosti* (Neografia Martin), Ladislava Kvasničku *Rozkvitnuté veršičky* (Spolok sv. Vojtecha), neskorý debut Jána Motulku v detskej tvorbe *Nezábudky* (Nové mesto) posúvajú detskú poéziu poetikou i hodnotou kdesi do čias Podjavorinskej epigónov. Diskutabilná je aj úroveň lepore-

lových textov, ktoré sú v lepšom prípade urobené aspoň s profesionálnou rutinou (Moravčík), v horšom epigónsky podjavorinskovsky (Vizváryová) alebo vyslovene amatérsky (Siváková). Úroveň riekaniek, hádaniek, pesničiek pre najmenších zachraňuje opäť Mária Ďuričková výberom *Spievanky a hádanky* (Buvik) a v trochu komerčnejšej podobe Eva Javorovičová *Varila myšička kašičku, Čím čarara čím* (obe Librex Ostrava). Poézie pre dospelujúcich niet vôbec. Chabo ju supľujú antológie z básnickej tvorby pre dospelých, ktoré vo výberoch recitátorov (Chudík, Bučko, Sarvaš, Kristínová) vyšli ako seriál pod názvom *Moje najmilšie verše* (Mladé letá).

Sumarizujúc možno napriek všetkému vysloviť domnienku, že pôvodná slovenská tvorba pre deti a mládež v roku 1996 (a tu si pomôžeme novinárskym klišé) sa predsa len pomaly začína odrážať od dna. Pravdaže, neplatí to všeobecne. Ako sa ukázalo, biedy je tu dosť a ovláda celé žánrové oblasti. Akoby však v minuloročnej žatve predsa len bolo viac aj tej estetickej literárnej noblesy, než sme si na pozadí predchádzajúcich rokov trúfli nádejať sa. Opatrné formulovanie optimistickjších prognóz možno oprieť o fakt, že doteraz sa v oblasti vydávania detských kníh zreteľne vyprofilovali vydavateľstvá s vysokým profesionálnym kreditom, že u ďalších vidieť nábeh prechodu od náhodilého ku koncepčnému vydávaniu, že sa začínajú akreditovať nové perspektívne vydavateľstvá. Dôvody pre optimistickjšie prognózy však neposkytuje jestvujúci autor-ský potenciál. Hodnotovú latku v podstate udržiava stredná a staršia generácia (a tá ťažko prekročí svoj tieň), len ojedinele je podvihnú aj debutanti. Aj to však len ako sólové osobnosti, nie ako prisľub prípadnej talentovanej mladej vlny. Ibaže práve tá by mohla byť zárukou perspektívnych kvalít slovesnej tvorby pre deti a mládež.

DVOJVEDINOSŤ POHLADU MLADÝCH *a* NADHLADU DOSPELÝCH

v prozaickej tvorbe Kláry Jarunkovej

JÁN KOPÁL

Pri čítaní rozsiahlej a umelecky osobitej prozaickej tvorby Kláry Jarunkovej (28. 4. 1922) sa čitateľ retrospektívne dostáva až k jej prvopočiatocnej žurnalisticko-publicistickej literárnej činnosti. Novinárske články, črty, reportážne poviedky a fejtóny hovoria o autorkinom zmysle pre vecnosť, pre humorno-satirický nadhľad nad poznávaním reálneho životného bytia. V týchto súvislostiach sa vynára otázka, či táto bystrozraká novinárska zahľadenosť do každodennosti ľudského konania trvácnejšie nepoznačila Jarunkovej tvorivú orientáciu v beletristickej prozaickej tvorbe s prevahou tematickej upriamenosti na svet z ľudského obdobia mladogeneračného dospievania. A tu, v tomto citlivom križovatkovom priestore človečích premien, Jarunkovú nezaujímajú len biologické alebo psychické danosti mladých, ale aj ich prirodzená spätosť, previazanosť so sociálnou skutočnosťou, vibrovanie názorových a etických otázok dvoch, a predsa jedného sveta mladých i dospelých — v zmysle dvojvejnej vekovo-životnej dimenzie.

V umeleckej tvorbe Klára Jarunková debutovala v roku 1960 prozaickou knižkou *Hrdinský zápisník*. V nej sa dieťa oproti konvenčnému „objektóvemu“ autorskému videniu, pohľadu, pozorovaniu a popísavaniu dostáva do popredia ako subjekt s jeho patričnou ľudskou vekovou priro-

dzenosťou — v čítení, myslení, a to či už na úrovni konania, činov, alebo v rečovom i skutkovom vyjadrovaní postojov k okolitému životnému prostrediu. V štylizovanej optike detského videnia sveta nechýba zmysel pre životnú perspektívu, pričom spolupôsobí autorské dospelostné poznanie. V zmysle takéhoto tvorivého prístupu Jarunková volí umelecké postupy a prostriedky pri výbere a stvárňovaní témy do literárnej prozaickej podoby.

V Hrdinskom zápisníku ústrednými aktermi sa stávajú dvaja školáci — chlapci Miro Fazulka a Mišo Juran. Významnejšia je však postava Fazulku, ktorá je súčasne subjektivizovaným rozprávačom všetkých príbehov a udalostí. Zápisníková denníková forma nie je kompozične stavaná na princípe dejového rozvíjania príbehu, ale ako seriál so značnou detskou-chlapčenskou voľnosťou pri výbere a radení príhod a výmyselných činností. Ja-forma rozprávania je prispôbena slohu školákov, reč v slovnom výbere a vo vetnej stavbe detskému slangu. S chlapčenskou mentalitou korešponduje hravosť, humor, nápadovosť, odvaha i počiny v podobe túžob a detinských predstáv o živote. Humorne ladené kritické postoje v chlapčenských prehovoroch sa dotýkajú vlastných chýb i detskej neschopnosti, ale neobchádzajú ani životné prehršky dospelých.

Hrdinským zápisníkom Jarunková fundamenteálne ovplyvnila umelecké smerovanie slovenskej detskej literatúry v šesťdesiatych rokoch a predznamenovala tiež ďalšiu vlastnú tvorivú orientáciu. Istým vybočením z tohto zamerania — tematicky, štylisticky, výrazovo — sú jej dve nasledujúce knižky. V *Detoch slnka* (1962) vyhovel dobovému volaniu kritiky po potrebe rozvíjania náučno-poznávacjej literatúry, keď sa pokúsila formou umelecko-náučnej rozprávky mladým čitateľom objasniť poznatky o našej slnečnej sústave. Dobové výchovné a vzdelávacie zámery sa dostali do popredia v knihe humorne beletrizovaného rozprávania o živote detí v medzinárodnom mládežníckom tábore *Zlatá sieť* (1963).

Umeleckú koncepciu z Hrdinského zápisníka Jarunková rozvíjala a prehlbovala naďalej v románovej, poviedkovej a novelistickej tvorbe o živote a zo života dnešnej dospievajúcej mládeže. Ňou vďaka uplatňovaniu tzv. autorskej i recepcnej dvojjednosti sa dostala do čitateľského povedomia mladých i starších generácií.

Autorskú i recepcnú dvojjednosť, ktorá má v literárnej štylizácii splývavú podobu detského pohľadu a autorského dospelostného nadhľadu, Jarunková naplno uplatnila v románovej próze *Jediná* (1963). Cez hlavnú postavu a zároveň rozprávačku, deviatačku Oľgu Polomcovú, sa odhaľujú problémy medzi detstvom a dospievaním i medzi dospievaním a svetom dospelých. Pod zorným uhlom dnešného mestského dievčaťa sa rozkrýva obraz uvoľňovania rodinných zväzkov, úpadok ľudských vzťahov v školskom i širšom životnom prostredí. Svojrázna mladogeneračná plachosť i životná neistota sú vonkajškovo prekrývané výpoveďami hýriacimi bezstarostným humorom, dobromyseľnou iróniou i sebaíroniou. Konfrontovanie vlast-

ných mládežníckych ideálov a túžob s reálnym životom a svetom oplýva nešetrnou výrazovou drsnosťou i sarkazmom. To všetko v slangovej reči sa pociťuje ako módný prejav, viac však ako teenagerský výraz životného postoja voči konvenčným inštitucionálnym životným manieram. V kronikársko-mozaikovom kompozičnom postupe dejová konfliktovosť ustupuje pred rozprávačským úvahovým pozorovaním. Tým sa očakávané napätie sústreďuje do zvýraznenia ideového zmyslu diela: dospievanie ukázať ako „konfrontáciu so svetom dospelých, do ktorého dieťa vstupuje, a zároveň so svetom detstva, ktoré opúšťa“ (J. Noge), a ako sa na tejto križovatke cez sebaopoznávanie učí žiť v reálnom svete. V majstrovsky zvládnutej výstavbe umeleckého textu sa v románovej podobe odhaľuje zložitnosť psychológie dospievajúceho dievčaťa a jej mladogeneračných rovesníkov. Vo vývinovom kontexte román *Jediná* znamená prekonanie konvenčného „dievčenského románu“, pretože sa ním „rušia hranice druhojvej výlučnosti“ (Z. Klátik).

Ďalším románom *Brat mlčanlivého Vlka* (1967) Jarunková presvedčila, že tematickou doménou jej prienikov do sveta dospievajúcej mládeže nie je len mesto, ale aj mimomestský život v prírodnom horskom prostredí. So zmenou životného prostredia súvisí aj zmena pohľadu na dramatické hľadanie vnútorných istôt mladých ľudí, a to v ľudských vzťahoch určených súžitím človeka s prírodou. Hlavnou postavou, cez pohľad ktorej sa životný obraz rozvíja, je jeden z troch súrodencov, siedmak Ďuro Trangoš. V subjektivizovanom rozprávaní o „chatárskom“ detstve sa prírodné prostredie pociťuje ako mocný živel, ktorý poskytuje ľuďom krásne, ale i tragické zážitky. Cez ich dobrodružné prežívanie sa upevňuje poznávanie i sebaopoznávanie

dorastajúcej generácie chlapcov. Cez postavy mladšieho brata-rozprávača a dospievajúceho staršieho Vuka v súladnej rozpornosti hľadania sa „dvojportrétovo“ približujú ideály ciest mladogeneračného dozrievania. Deje sa tak v drsnom poetickom prírodnom prostredí, ktoré pozitívne pôsobí na upevňovanie rodinných a spoločenských vzťahov.

V rozsiahlejšej novele *Pomstiteľ* (1968) na rozdiel od predchádzajúcej prózy medzi dospievaním a dospelosťou hrdina pociťuje osamotenosť, hľadá porozumenie a nachádza len odmietanie. Nesúladi s okolitým svetom bytostne pozná vnútro mladého človeka až na úroveň nenávisti iných i samého seba. Hrdina-rozprávač Paľo z novely *Tulák* (1973) je vekom i problémami blízky postavám z predchádzajúcej Jarunkovej tvorby. Chlapčenská cesta na úteku z priemyselného mestečka od starých rodičov domov na dedinu nemá ráz príbehu z „tuláckych“ románov, ale je „tuláckym“ blúdením, hľadaním i nachádzaním vlastného sveta. V sebapoznávaní nachádza i porozumenie so svetom dospelých.

Z rozprávania mladých hrdinov v knihách o živote a svete súčasných detí a mládeže sa pociťuje spisovateľkina autopsia. Azda najviac autobiografických motívov pri konfrontácii sveta dospelých so svetom detí sa nachádza v románe *Tiché búrky* (1977).

K organickému cyklu Jarunkovej kníh o mládeži v reláciách so svetom dospelých sa radí románová novela *Nízka oblačnosť* (1993). Straty životných istôt dorastajúcich v dôsledku rozpadávajúcich sa rodín autorka sujetovo rozvinula okolo troch dievčenských postáv. Rozvod rodičov šestnásťročnú Silviu privádza do traumatických stavov, staršiu Evu do citovej nenávisti, najstaršiu do provokatívnej ľahostaj-

nosti voči dospelým. Na hlbší, až analyticky prienik do nastolenej témy Jarunková zvolila jej osvedčený postup mozaikovej kompozície. Osobitnú funkciu tu plnia vnútorné monologické exkurzy, cez ktoré sa zvyrazňuje subjektívna rozličnosť generačných stanovísk a postojov k aktuálnej problematike rozpadu či zmien v rodinnom živote. Románová novela znovu presvedča o tom, že Jarunkovej rozsiahle prozaické dielo s mladogeneračnými postavami je vekovo-receptne univerzálne.

Tematicky, žánrovo i čitateľskou adresnosťou z hlavnej Jarunkovej literárnej orientácie sa vymkynajú niektoré práce zo sedemdesiatych rokov. Ide o román *Čierny slnovrat* (1979), v ktorom tému SNP reflektovala v psychologickú dimenziu, a o literárne pamäti svojho otca *Horehronský talizman* (1978). Po cudzokrajných námetoch siahla v cestopisej novele *Stretnutie s nezvestným* (1978) a v dvoch cestopisoch z krajín, ktoré navštívila: *Pár krokov po Brazílii* (1972) a *Obrázky z ostrova* (1979).

Za tvorivé intermezzo v úsilí o náročnejšie prozaické žánre sa zvyknú pokladať Jarunkovej knihy pre najmenších čitateľov. Tematicky v nich zasahuje do súčasnosti. Žánrovo majú podobu modernej autorskej rozprávky. Výchovno-poznávacie poslanstvo autorka v nich vyjadruje nevtieravo, hravo, vtipne až humorne. Platí to o prvej rozprávkovej knihe *O jazýčku, ktorý nechcel hovoriť* (1964). V rozprávke andersenovského typu *O psovi, ktorý mal chlapca* (1974) využíva „zvierací“ uhol pohľadu. V personifikovanom obrátenom vzťahu sa v rozprávaní odhaľuje možnosť slobodnej voľby priateľstva. Filozofickým podtextom túžby po slobodnom živote sa vyznačuje rozprávková kniha *O Tomášovi, ktorý sa nebál tmy* (1980). Realnosťou, ireálnymi, fantastickými až imaginatívnymi postupmi neskoršia Jarunkovej rozpráv-

ková tvorba nadobúda poviedkovo-rozprávkovú formu. V nej je príznačná výrazová metaforika s významovým filozofickým a etickým vyznievaním (*O vtáčikovi, ktorý vedel tajomstvo*, 1983; *O dievčatku, ktoré šlo hľadať rozprávku*, 1984). V roku 1986 vyšli Jarunkovej drobné rozprávkové prózy spoločne pod názvom *Rozprávky*.

Pozoruhodný je Jarunkovej pokus o hru satiricko-estrádneho charakteru *Čierna hodinka plná divov a fantázie*, ktorú s piesňovými textami Tomáša Janovica pripravila pre Čs. rozhlas v roku 1961.

Próza Kláry Jarunkovej vniesla významné umelecké podnety do slovenskej

literatúry pre deti a mládež. Jej dielo však predstavuje výraznú hodnotu aj v kontexte celonárodnej literatúry. Hovoria o tom mnohé domáce i zahraničné ocenenia. Jej knihy vyšli vo vyše sedemdesiatich inoazyčných vydaniach vo vyše dvadsiatich rečiach. Ich recepcný efekt zrejme tkvie v autorskom prístupe k modelovaniu životnej reality mladých do prozaických sújetov, ktoré hodnotovo — časovo i nadčasovo — oslovujú príjemcu v zmysle celostnosti vekovo-životnej dimenzie detstva, mladosti i dospelosti. V dvojjednosti pohľadu mladých a skúsenostného nadhľadu dospelých.

BIBLIOGRAFIA

Próza: Hrdinský zapisník (1960, 1961, 1965, 1974), Deti slnka (1962), Zlatá sieť (1963), Jediná (1963, 1964, 1967, 1973, 1995), O jazýčku, ktorý nechcel hovoriť (1964), Brat mlčanlivého Vlka (1967, 1971), Pomstiteľ (1968), Pár krokov po Brazílii (1972), Tulák (1973, 1975), O psovi, ktorý mal chlapca (1974), Tiché búrky (1977), Horehronský talizman (spoluautor Július Chudík), Stretnutie s nezvestným (1978), O Tomášovi, ktorý sa nebál tmy (1978, 1983), Obrázky z ostrova (1979), Čierny slnovrat (1979), Kde bolo, tam bolo (1980), O vtáčikovi, ktorý vedel tajomstvo (1983), O dievčatku, ktoré šlo hľadať rozprávku (1984), Rozprávky (súbor, 1986), Dedko a vlk (1989), Nízka oblačnosť (1993).
Hra: Čierna hodinka plná divov a fantázie (1961).

LITERATÚRA

Mistrik, Jozef: Kompozícia v štýle prózy pre mládež. In: Jazyk a umelecké dielo. Bratislava 1966, s. 53—59.
Miko, František: Aspekt mladých a slang v perspektíve prekladu. Slavica Slovaca, 1973, s. 405—418.
Klátik, Zlatko: Slovo, kľúč k detstvu. Bratislava 1975, s. 205—213.
Sliacky, Ondrej a kol.: Slovník slovenskej literatúry pre deti a mládež. Bratislava 1979, s. 121—123.
Jarunková, Klára: Smädný koník detstva a mladosti. In: J. Poliak: Rozhovory o literatúre pre mládež. Bratislava 1979, s. 205—221.
Noge, Július: Próza Kláry Jarunkovej. Bratislava 1979.
Miko, František: Hra a poznanie v detskej próze. Bratislava 1980.
Kopál, Ján: Literatúra pre deti v procese. Bratislava 1984, s. 88, 90—91, 96, 99.
Bžoch, Jozef: O vtáčikovi, ktorý vedel tajomstvo. Zlatý máj, 1984, č. 1, s. 55.
Encyklopédia slovenských spisovateľov, zv. 1. Bratislava 1984, s. 257—259.
Noge, Július: Literatúra v literatúre. Bratislava 1988, s. 169—174, 187—189, 331—332.
Tučná, Eva: Reflexie o literatúre pre mládež. Nitra 1993, s. 135—145.
Stanislavová Zuzana: K. Jarunková: Nízka oblačnosť. Bibiana, 1994, č. 3, s. 38; tiež Priestorom spoločenskej prózy pre deti a mládež. Prešov 1995, s. 6, 12, 16—19, 22—23, 40—43, 68—70.

Jediná a jedinečná

Rozhovor s jubileujúcou Klárou Jarunkovou

Patríte ku generácii, ktorá na začiatku 60. rokov s absolútnou tvorivou suverenitou dokázala, že literatúra pre deti a mládež je legitímnou súčasťou národnej literatúry. Vy osobne ste dokonca dosiahli ešte čosi navyše; prostredníctvom vašich diel, ich nespočetných prekladov, sa svet dozvedal o existencii našej národnej literatúry. Vzácné pritom je, že tento ohlas ste nezískali lacným, bestsellerovým typom literatúry, ale náročnou umeleckou správou o psychickom univerze detského sveta. Dôkazom toho sú i rôzne ceny a pocty, ktoré sa vám v zahraničí dostali, medzi nimi aj dve ceny národné — talianska a nemecká. V tejto súvislosti ma osobne mrzí, že v čase, keď vynakladáme značnú energiu na popularizáciu našej literatúry vo svete, neuvedomujeme si, že doma máme autorku, ktorú svet nielen pozná, ale aj rešpektuje. Naozaj, ako sa zo slovenského autora stane spisovateľ, ktorého knihy čítajú v Taliansku, Nemecku, Holandsku, Švédsku, USA, Švajčiarsku, Rakúsku, Fínsku, Rusku, Ukrajine, Maďarsku, Poľsku, Bielorusku, Slovinsku, Srbsku, Chorvátsku, Dánsku, Litovsku, Estónsku, Bulharsku, Tadžikistane, Anglicku, Rumunsku, Austrálii, Novom Zélande, Gruzínsku, Macedónsku?

■ K prvým riadkom prvej polovice prvej otázky z rozhovoru, ktorý práve začíname, vlastne nemám čo povedať. Hlavne nemám na čo odpovedať, lebo tie riadky nie sú otázkou. Sú konštatovaním, úvodom, veľmi priaznivým zhodnotením mojej tvorby, aké som nevelmi bola zvyknutá čítať na stránkach našej domácej tlače. Ale zas čo nebolo tu, bolo inde. A teraz, po desaťročiach sa všetko pekne vyrovnáva. Pravdaže, mám z toho radosť. Ale už takú pokojnú, trochu ľahostajnú. A ako sa zo

slovenského autora stane spisovateľ, ktorého čítajú aj inde vo svete? Nevieť ani zrátať, koľkokrát a kde všade som dostala túto otázku a dodnes na ňu neviem odpovedať. Receptu niet, aspoň ja ho nepoznám. Ja som len písala, najlepšie, ako som vedela. Nikdy som pri svojej osamelej práci nemyslela na to, čo s knihou bude, kam pôjde, nikdy som ani vo sne nesiahala po svetovosti. Dnes však viem, že hlavné je nikoho z cudziny nenapodobňovať, hlavná je vernosť sebe, svojej vlastnej duchovnej podstate a veľmi dôležitá je tiež odvaha dotknúť sa tém ťažkých, zložitých, všefudských, ako je napríklad dospievanie. Trvá síce krátko, razantne však určuje smer budúceho života. Možno aj preto je táto téma úzkym profilom skoro vo všetkých literatúrach.

Vráťme sa však domov a do času, ktorým som začal náš rozhovor. Debutovali ste roku 1960 knižkou Hrdinský zápisník, ktorá sa okamžite stala literárnou udalosťou a dnes je už kultovou knihou tzv. generácie detského aspektu. Jej vydanie pripomína blesk z jasného neba. Autorka, ktorá dovtedy pre deti nenapísala ani riadku, vydala knihu s úplne iným poňatím, než bolo všetko, čo jej predchádzalo. Čo vás vlastne priviedlo na myšlienku písať pre deti?

■ Konkrétny zážitok jednej zimnej fujaviče, v nej bujará veselosť detí, čistá radosť z pohybu v snehových oblakoch a uprostred toho božského virvaru moje vlastné, od radosti temer nepričetné dieťa.

Autor píšuci pre deti, či si to chce priznať alebo nie, je bytostne naakumulovaný detstvom. Povedzte, aké bolo vaše detstvo a čo

sa z neho premietlo do vašich umeleckých projekcií?

■ Moje detstvo ... nerada o tom hovorím, tak ako som nerada a len celkom výnimočne vpúšťala do svojich kníh najťažšie traumy z raných rokov svojho života. Nemala som ešte ani osem rokov, keď mi umrela mamička. A to nielen mne, aj mojim štyrom, z toho trom odo mňa mladším súrodencom. V jednu januárovú noc prišiel z Podbrezovej otec so svojou sestrou Františkou do veľkej izby na mojej rodnej červenoskalskej pošte a plačúci nám oznámili nešťastnú správu. Deti čušali schúlené pod perinkami, len ja — spomínali starší — som podišla k stolu a spýtala sa ich, zarmútených, čo teraz bude s nami. Myslím, že v tej chvíli sa to, o čom sa zvykne hovoriť ako o bezstarostnom, šťastnom detstve, v mojom živote skončilo. Zakódovalo sa mi doň čosi cudzie, akási neistota, starosť a obava o mladších súrodencoch. Niežeby sa nebol mal kto o nás starať, to nie. Vzorne a verne nás vychovávala otcova sestra Františka. Ale to napätie, ten strach, čo sa usadil v detskej duši, sa nepominuli ani v dospelosti. A čo z toho sa dostalo do mojich kníh? Nuž málo, málo zo skutočných zážitkov, z toho, čo som naozaj žila. Ale veľa, ak nie všetko z toho, čo som v živote nemala a po čom som nesmierne a beznádejne túžila. To sú tie moje dobré rodiny, láskavé prístavy, nedobytné pevnosti a v nich spoľahliví príbuzní, milujúce matky. Tak akosi to bolo pri tom písaní. A možno aj inak, kto to môže presne vedieť, keď tvorba je proces skrytý, hodne tajomný, do ktorého často ani sám tvorca jasne nevidí.

Po knižkách *Deti slnka* (1962) a *Zlatá sieť* (1963) ste vydali knihu *Jediná* (1963), ktorou ste si objavili svoj tematický priestor — križovatky detstva a dospelosti. Jedinečnosť tohto objavu nie je, pravdaže, v jeho tematickosti, ale v schopnosti inkarnácie do sveta dieťaťa a v autentickej výpovedi o jeho

rozmeroch či vlastne hĺbkach. Vy a Jaroslava Blažková ste po mnohých rokoch, ktoré uplynuli od Rázusovho *Maroška*, Ondrejovovej *Zbojníckej mladosti* a Bodenekovej *Ivkovej bielej matere*, uviedli znova do literatúry jedno z najzložitejších vývinových štádií človeka. Hovorím človeka, nie dievčaťa, hoci práve ono je hlavnou hrdinkou knihy. V tejto súvislosti rád poznamenávam, že ste sa vyhli konvenciám tzv. čítania pre dievčatá a napísali ste prózu s univerzálnou čitateľskou percepciou. Čo si, prosím, myslíte o pokusoch, najmä edičných, urobiť z tejto knihy špecifické dievčenské čítanie?

■ Nuž kto si prečítal iba na záložke prvého vydania *Jedinej* v Slovenskom spisovateľi, že je to čítanie pre dievčatá alebo dokonca dievčenský román, nech si ten názor ponechá. Keď si však prečíta aj knihu (a *Jediná* má ozaj mnoho vydání, a teda aj mnoho čitateľov), dozvie sa, že je to celkom inak. Za tým záložkovým textom sa skrýva taká smiešne-smutná historka. Prvým redaktorom tejto knihy bol totiž hodne starší pán (inak vynikajúci, taký „národný“ redaktor), ktorý mal prvý raz v ruke — nuž na tie časy určite — nezvyčajný text a ktorému ani obsah knihy nebol bohvieaký blízky. Čo som sa len natrápila s veľkomestským jazykom, kým som ho uchránila pred folklórnymi irečitosťami pána redaktora. Záložku som však už nekontrolovala. Prekvapila ma potom trošku neprijemne, ale bola mi aj smiešna. Nuž a čo sa knihe stalo? Nič. Máloktorí vydavatelia záložku prevzali, *Jedinú* najprv čítali a potom si o nej utvorili mienku.

Jedným zo znakov generácie detského aspektu, najmä v realizácii jej básnických reprezentantov Ľubomíra Feldeka a Miroslava Válka, je akcentovanie hry ako poznávacieho fenoménu. Je zaujímavé, že vy osobne ste tomuto fenoménu nepodľahli a uvzato ste si presadzovali vlastný model modernizmu, spočívajúci v dôslednom vnímaní literatúry pre deti a mládež ako fenoménu spoločenského.

Váš hrdina je súčasťou spoločensko-sociálnych väzieb a zároveň je aj ich oponentom. V Jedinnej, ale najmä v ďalších dvoch excelentných dielach *Brat mlčanlivého Vlka* (1967) a *Tulák* (1973) sa tento hrdina s nimi konfrontuje, a tým utvára svoju mravnú identitu. Povedzte, prosím, o čo vám šlo, keď ste písali tieto prózy?

■ Určite mi šlo o fenomén spoločenský a určite mi šlo o oponentúru k nemu právom čistého, neskriveného pohľadu mladosti na etiku, deformácie, realitu tých čias. Slovom, na život. Aby sa s ním mladý hrdina konfrontoval a v tej konfrontácii si vytváral vlastnú mravnú identitu, podľa možnosti čistejšiu, ako bolo vtedy v kraji zvykom. A ako je, žiaľ, v kraji zvykom i dnes. Tak akosi to bolo v zámere. Keď som však tie prózy už písala, šlo mi celkom určite hlavne o to, aby som ich napísala dobre, presvedčivo, bez pretváranky, autorskej arogancie a neomylného poučovania.

Na začiatku 90. rokov exiloví kritici považovali štyridsať rokov našej literatúry za obdobie umeleckej stagnácie, ba dokonca vedomej kolaborácie s ideológiou totalitného komunistického režimu. Samozrejme, že takýmto paušálnymi hodnoteniami preukázali, keď už nič nie iné, tak aspoň svoju nezorientovanosť. Veď napríklad vaše prózy, konkrétne *Tulák*, už len tým, že ich hrdinovia odmietajú schizofrenický životný štýl dospelých, dostávajú sa do kolízie s existujúcim spoločenským systémom. Naozaj, prečo ste po celé tie roky nevyužili možnosť rozísť sa s týmto systémom, emigrovať, a žili ste, už ako renomovaná autorka, naďalej tu medzi nami?

■ Názory kritikov — a to nielen exilových — samozrejme majú vychádzať zo znalosti skúmaného predmetu, v tomto prípade štyridsaťročia našej literatúry. Ak ktokoľvek vyslovuje kritické názory bez poznania veci, nuž tie názory nemajú cenu a netreba si ich

všimnúť, alebo — ak to stojí za to — treba s nimi polemizovať. My, čo sme tu vtedy žili a pracovali, vieme, že dosť bolo toho, čo umeleckú tvorbu dusilo a obmedzovalo, dosť, ak nie až priveľa, bolo aj kolaborácie či už vedomej, alebo malej, účelovej (každý mal deti a chcel ako tak slušne žiť), určite však to nebolo obdobie dakej výraznej umeleckej stagnácie. Nepriazeň mocných — známa vec — tvorbe neškodí (tvorcovi možno, ale tvorbe nie). Priveľká priazeň mocných však tvorbe škodí určite. To jasne ukážu aj dejiny literatúry, keď raz k nim niekto serióznejšie pristúpi, aby spravodlivo usporiadal sprehádzané hodnoty nielen našich minulých, ale už aj našich súčasných dní.

Ja osobne som na možnosť emigrovať nikdy ani len nepomyslela. Nebolo to pre zápečníctvo, veď cestovala som dosť, trochu som sa vo svete zorientovala; jasne som si uvedomila, že nikde inde ako doma žiť nemôžem. Ako by som inak mohla napísať *Tuláka*, ktorého ste spomenuli, alebo hociktorú, ba vlastne každú zo svojich kníh. Sireny síce sladko spievali: ostaneš, budeš sa mať lepšie, ibaže kde a ako by som sa mohla mať lepšie bez domova?

Medzi kritikmi ste zafixovaná ako autorka spoločenskej prózy pre mládež, k čomu ste ostatne prispeli aj vy sama, keď ste v známom rozhovore s Jánom Poliakom poznamenali, že tvorba pre deti nie je vašim odborom. Myslím si, že táto poznámka bola len výrazom vašej príslovečnej skromnosti a že v skutočnosti suverénne ovládáte i tvorbu pre túto vekovú kategóriu. Potvrdili ste to jednak svojím debutom, ale i radom ďalších miniatúr, ktoré nasledovali po knižočke *O jazýčku*, ktorý nechcel hovoriť. *Prózičky O psovi*, ktorý mal chlapca, *O Tomášovi*, ktorý sa nebál tmy, ale predovšetkým miniatúra *O dievčatku*, ktoré šlo hľadať rozprávku, sú výnimočnými textami, ktoré môže napísať len autor dokonale rozumejúci dieťaťu. Mimo chodom, stále trváte na tom, že tvorba pre deti nie je vašim odborom a že pre deti píšete — ako ste

sa boli vyjadriť — „skôr len tak, pre potešenie“

■ Áno, „malé“ detské knihy som naozaj písala „len tak pre potešenie“, pre ten svet, do ktorého človek musí vojsť (oddýchnuť si od „normálnej“ knihy), ak chce byť s deťkami a niečo im porozprávať, zaujať ich. V čase, keď tieto knižky vznikali a slovenská detská literatúra bušila na dvere literatúry veľkej, omieľala sa medzi teoretikmi taká myšlienka, že deťom možno hovoriť všetko a o všetkom (myslelo sa, samozrejme, na výsostné záležitosti dospelých). Ja som s tým hlboko nesúhlasila. Zdôvodňovať príčiny by si vyžiadalo priveľa priestoru — ide o psychológiu dieťaťa a prádivo detského sveta vôbec. Slovom ide o veci veľmi vzácne. Písať pre malé deti som vtedy i dnes považovala za náročnejšie, ako písať si len tak pre polo- alebo úplne dospelých. Ja som totiž na písanie potrebovala vždy úplnú slobodu. Keď som knihu začínala, ešte som nevedela pre koho bude, alebo v ktorom vydavateľstve vyjde. A tie knihy pre malé deti, ten pohyb v ich svete musel prijať mnohé obmedzenia, ak sa nechcel stať dupotom slona v porceláne. A hneď bolo po absolútnej slobode. Tak som ja vnímala tvorbu pre malé deti. Kto to nechce uznať, nech mi aspoň uverí. Tých kníh je šesť a nepísali sa ľahko. Ale radosti pri nich bolo dosť.

Boli ste dlhoročnou organizátorkou združenia Priateľov detskej knihy. V bývalom Československu ste sa ako najzávažnejšia autorita dvoch národných literatúr pre deti a mládež stali prezidentkou československej sekcie IBBY. Dnes ste, myslím na škodu vecí, mimo tohto diania. Necítite sa už byť autoritou, alebo PDK nepredstavuje dnes takú autoritatívnu inštitúciu, pre ktorú by bolo hodné obetovať čas a energiu?

■ Ale ja vôbec nie som mimo tohto diania. Vzdala som sa síce funkcií, pretože — a to o mne dobre vedia všetci moji spolupra-

covníci a súputníci na ceste za dobrou detskou knihou — som vždy hlásala nutnosť generačnej výmeny na všetkých dôležitých postoch. Generácia starých rodičov je síce pre deti veľmi významná, pri medzinárodných i domácich veslách by však mali byť ľudia mladší. Skúsení, vzdelaní, energickí a vo fachu známi. V tomto zmysle som sa usilovala pôsobiť na chod našej organizácie už vtedy, keď som ešte bola jej predstaviteľkou. Len tak na margo: prezidentka čs. sekcie IBBY bola jediná funkcia, ktorú som zastávala, potom už len po revolúcii ma na štyri roky zvolili za predsedníčku Klubu nezávislých spisovateľov.

V tomto čísle Bibiany je anketa o súčasnej slovenskej detskej literatúre, o situácii, v ktorej sa nachádza, o dielach, ktoré ju zvierohodňujú. Dovoľte, aby som sa na záver spýtal aj vás: Čo vás z pôvodnej tvorby pre deti a mládež 90. rokov oslovilo, pripravilo umelecký zážitok a súčasne vás vyprovokovalo k zamysleniu sa nad jej poslaním?

■ Vašu anketu si veľmi pozorne preštudujem v nádeji, že mi pomôže hlbšie nazrieť do situácie. V mojom vedomí, pravdaže, žije niekoľko významných mien a tiež diel z tejto oblasti, komplexným obrazom to však nazvať nemožno. Informovanosť o nespočetných vydavateľstvách je na škodu vecí zlá a neúplná, denníky dávno opustili kultúrny zvyk oznamovať, aké knihy v týždni alebo aspoň v mesiaci vyšli. Ťažko sa potom orientovať, čo si prečítať a čo nie. Navyše, človek je už taký, keď má svoje roky a má aj vytribené čitateľské návyky, číta podľa svojich záujmov, pravdaže, knihy pre dospelých. Mienim sa však polepšiť. Po prvé preto, že mi čosi v tom mojom čítaní chýba, po druhé ma na tom výlete asi všeličo aj poteší a po tretie, vkročím opäť dobre pripravená do farebného obrazu, v ktorom som done dávna bola ako doma...

Za rozhovor ďakuje

ONDREJ SLIACKY

Najkrajšia *knihá roka* 1996

Ministerstvo kultúry SR, BIBIANA, Matica slovenská a Zväz polygrafie na Slovensku každoročne vyhodnocuje Najkrajšie knihy Slovenska. BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, vyberá vhodného kandidáta na tento titul z celoročnej knižnej produkcie pre deti a mládež.

Pod titulom Najkrajšej knihy sa vždy skrýva niekoľko ďalších prívlastkov — najzaujímavejšia, najoriginálnejšia, najpútavejšia ... V takejto knihe musí dôjsť k vzácnemu výtvarnému, grafickému a literárnemu súzneniu. Tieto tri zložky sa musia navzájom rozvíjať a dopĺňať, aby vytvorili požadovanú nadštandardnú kvalitu, hoci pri udeľovaní tohto titulu je rozhodujúce jej grafické a výtvarné spracovanie.

Takouto knihou sa v roku 1996 stala knižka Jána Uličianskeho a najnovšieho držiteľa Ceny Ľ. Fullu výtvarníka Petra Čisárika Veverička Veronka, ktorá vyšla vo vydavateľstve NONA.

Knižka je zaujímavá už na pohľad. Ilustračne i graficky atypická obálka s výtvarnými metaforami na margách vytvára ilúzie divadelnej opony. Aj kompozícia jednotlivých ilustrácií má scénografický charakter. Priestor vyplňajú „kulisy“. Ich monumentálnosť je základným predpokladom pre zvýraznenie živej a akčnej charakteristiky hlavných hrdinov — veveričky Veronky a chlapca na vozíku. Komorný príbeh ich sugestívneho, ale ani zďaleka nie sentimentálneho vzťahu je zasadený do širších súvislostí. Už v prvej sekvencii príbeh vychádza zo súčasného ekologického a spoločenského kontextu. Vynervovaná veverička Veronka zo zadymeného vysychajúceho lesa je prototypom unahananého a vystresovaného jedinca, ktorý stráca pôdu pod nohami. Antropomorfný charakter zvieracej postavičky napriek závažnosti a dramatickému naplneniu pôsobí humorne až komicky. Je to jedinečný prostriedok na uvoľnenie a preklenutie problémov, ktoré vyplývajú z kontextu celého príbe-

hu. Všetky situácie, v ktorých sa veverička pohybuje, pôsobia autenticky a vyvážene. (Veverička si urobí kávu a ide na nákupy; „nervovo“ sa zrúti z jedle, ktorú jej spília rovno pod nosom. Veverička je taká „poľudštená“, že sa nehanbí ani za svoju veľkú slabosť — keď preskakuje z konára na konár, musí silno zažmúriť oči, lebo sa bojí.) Takto „poľudštená“ veverička si získava sympatie detí, ktoré o tolerancii vedia svoje.

Sujet je jednoduchý — vystresovaná veverička na radu datľa mení prostredie a odchádza do Oriškových kúpeľov, aby sa zotavila. Tam spozná, že okrem plného bruška sú na svete aj iné príjemné veci — napríklad priateľstvo. Jej ľudský kamarát, hoci sa pohybuje iba na vozíku, má s veveričkou veľa spoločného. Keď nie inak, aspoň očami s ňou poskakuje zo stromu na strom a prežíva s ňou rôzne dobrodružstvá. Ich priateľstvo je mlčanlivé, zakladá sa na vzájomnej dôvere a na rozhovore očí. Ich spoločné „výčiny“ a malé radosti im navzájom spríjemňujú dlhé chvíle pomalej rekonvalescencie. Veverička sa neskôr so svojou kolegyňou Mokuškovou dáva na zlodejské chodníčky a neminie ju trest — uväznená v klietke slúži predavačovi ako reklamný maskot. Jej živorenie v zajatí vytvára paralelu s chlapcovým „väzením“ na vozíku. Takýchto paralel je tu viacero. Ako veverička svojou nenútenosťou vyslobodila chlapca z osídíel nudy, chlapec, už na vlastných nohách, vykúpi veveričku z bezútešného otroctva. Ak očakávame dokonalý happyend plný oddanej lásky vďačnej veveričky, budeme našťastie sklamaní: veverička jednoducho odskáče do neznáma.

Príbeh je jednoduchý a priesračný, ale svojou prirodzenosťou a nenútenosťou dokáže presvedčiť. V intenciách dokonalej „veveričkoviny“ je zjednotený aj verbálne prostredníctvom vtipného a nápaditého názvoslovie: šiškáreň, lieskoviny, Oriškové kúpele, kúzelník Arašid, expresívne výrazy typu šuška borová, veverička skákavá a pod. Uličianskeho rozprávania vyniká vycizelovaným literárnym podaním, estetizáciou každodenných zdanlivo všedných detailov, ktoré prehľbujú a rozvíjajú ilustrácie Petra Čisárika.

Veverička Veronka sa takto stala ďalšou knihou, ktorá svojím umeleckým nadštandardom dokazuje, že kvalitná literatúra a majstrovská knižná ilustrácia pre deti ešte nevymreli.

LUBICA KEPŠTOVÁ

VEVERIČKA VERONIKA

Ján
Uličiansky

Na jedli, na trinástom poschodí, žila jedna veverička Veronka. Bola prítulná, učenlivá, ale že by bola bývala veselá, to sa nedá povedať. Prečo? Jedlička voňavá, že prečo! Tak napríklad: ráno vystřčila ňufáčik z hniezda, zavetrila — a hneď kuci-kuci-kuci! Rozkašlala sa od dymu, čo sa plazil po lese.

Vraj — les!

Už dávno nebol voňavý a svieži ako voľakedy. Zo sivých stromov prchlo smutné listie a suché ihličie z jedličiek, smrekov a borovic padalo pri každom závane vetra.

„Moje nervy!“ vzdychla veverička. „Zasa je nízky tlak!“

Urobila si kávu a potom šla na nákupy.

Pred šiškárnou stál dlhý rad veveričiek. Rozprávali sa o deťoch a o počasí...

„Majú šišky?“ opýtala sa Veronka.

„Treba čakať!“ znela odpoveď.

Nebudem čakať, pomyslela si Veronka, skočím do lieskovín...

V lieskovinách mali zatvorené, lieskovce tohto roku vôbec nedostali. Veronka pobehovala po celom lese, ale nikde nič nebolo dostať. Nakoniec sa zastavila v jednom vtáčom hniezde a kúpila si tri vajíčka. Aspoň niečo, utešovala sa a vrátila sa domov.

„A čo teraz?“ vzdychla Veronka.

Domáce práce ju akosi nepríťahovali, s ostatnými vevericami si nijako zvlášť nerozumela...

Čítať sa ešte nenaučila...

Hop, čítanie radšej nechajme bokom!

Vráťme sa radšej k tomu, čo Veronka robila vo voľných chvíľach najradšej. Najradšej ležala prikrytá kudlatým chvostom a premýšľala.

A ako tak premýšľala, pomaly, po-ma-lič-ky zaspávala, až zaspala.

Veronka sa usmievala zo sna, cerila predné hryzáky a odrazu:

VŘŘŘŘ... VŘŘŘŘ... VŘŘŘŘ!

To nechrápala naša malá kamarátka, to bol akýsi čudný zvuk, ktorý prichádzal zvonku. Veronke sa nechcelo prerušiť krásny sen, obrátila sa na druhý bok a uši si schovala pod chvostik.

BÁC! BUCH! TRESK!

„Veverička skákavá, čo sa to robí?“ vyskočila Veronka. Prudko sa strhla zo sna, ako keď sa nám zdá, že padáme kdesido hĺbky. Veronka padala, ale nie z postele, padala z jedle, ktorú ľudia práve spílili. To vříí robila elektrická píla.

„Len-len, že som sa nezabila!“ pišťala Veronka a trielila preč zo spadnutého hniezda, zo zálahy dolámaných konárov, stonajúcich prútikov, kviliaceho dreva. Moje nervy, spíliť veveričke strom rovno

pod nosom ... teda ňufákom! Ľudia naozaj nie sú normálni! myslela si Veronka.

A potom sa nervovo zrútila. Kade chodila, plakala, mykala chvostíkom, nie a nie si nájsť nové miesto. Nakoniec sa Veronka uchýlila do dutiny starého stromu.

Klop ... ! Klop ... ! Klop ... !

„Nie som doma a nikomu neotváram!“ kričala z postele.

„Veď som to neklopal tebe, ty hlúpa!“ smial sa Ďateľ.

Hľadal červíky, preklepával chorý strom.

„Počúvaj, a nie si ty vlastne chorá?!“

„Samozrejme, že som chorá!“ zapíšťala Veronka. „Nervovo som sa zrútila z vysokej jedle, aj s hniezdom!“

A znovu sa rozplakala.

Ďateľovi bolo Veronky ľúto.

„Nebor si to tak ... Určite sa z toho dostaneš. Mala by si zmeniť prostredie, možno by si mohla ísť niekam do kúpeľov.“

„A čo sú kúpele?“ prekvapila sa Veronka.

„Bol som tam pred rokmi,“ spomínal si Ďateľ. „Je tam veľký park, samé cudzokrajné stromy a potom sú tam ľudia, ktorí sa prechádzajú po cestičkách a nemajú na starosti nič iné, iba kŕmiť veveričky!“

Veverička Veronka si nechala poradiť a vybrala sa do kúpeľov, aby sa zotavila. Najprv bola z toho nervózna, lebo nevedela, čo si pobaliť, ale nakoniec si hodila do kufríka kefu na chvostík, zubnú kefku a tri orešky na cestu.

„Dúfam, že tam bude dobré počasie,“ húpala Veronka a už skákala s kufrom v labke z konára na konár. Vedela, že ak sa poponáhla, stihne ešte vlak do Oriekových kúpeľov, ktorý mal o tri minúty prefrčať vedľa starej borovice.

V jedno sobotné odpoľudnie, keď veverička Veronka a chlapec boli už naozajstnými kamarátmi, zažili spolu neuveriteľné dobrodružstvo!

Bol horúci letný deň a chlapcovi sa zachcelo ísť k jazeru pozeráť sa, ako sa kúpu kačky, labute a drobné rybky, ktoré sa sem-tam preblesli na hladine.

Chlapec dokázal celé hodiny hľadiť na vodu. O čom vtedy premýšľal, to vedel iba on, jeho kreslo na kolieskach a možno ešte kamarátka Veronka.

Po čase si zvykla vyskočiť na kovové operadlo malého invalidného vozíka a dívať sa, kam ju chlapec, usilovne krútiac kolesá rukami, viez. V to sobotné odpoľudnie opäť mieril k jazeru uprostred kúpeľného parku.

Víííí ... úúúú ... hral sa na rallye.

Ján Uličiansky VEVERIČKA VERONIKA

VEVERIČKA VERONIKA

Ján Uličiansky

Veronke sa zdalo, že sa ženú ako blázni, pretože cesta k jazierku sa zvažovala a chlapec akoby zabudol brzdiť.

Jedlička voňavá, strachovala sa Veronka, ten keď ujde ošetrovateľke spod dozoru, nevie, čo so sebou! Ľudia si vždy musia vymyslieť niečo nebezpečné!

A naozaj, pred nimi sa už ligotala hladina jazera, vozík hrkotal po hrboľatom chodníku a rútil sa priamo do vody! Veronka zažmurila oči ...

Uííí!

Chlapec v poslednej chvíli skrútil vozík na cestičku, čo viedla okolo jazera, ale Veronka v tom šoku a v tom prekvapení urobila hop — skočila priamo do vody!

ČEUP!

TRESK!

Vozík narazil na obrubník a chlapec sa zvalil do šašiny, čo lemovala vodnú hladinu.

„Veronka!“ skríkol chlapec od ľaku.

Veverička Veronka vo vode plieskala chvostom, hrabala nožičkami a pišťala na ratu ...

„Pomóc! Zachráňte Veronku!“ volal nevládny chlapec zo zeme.

Vo vode sa objavilo veslo. Veverička naň vyskočila a po rúčke prebehla do člna. Sedel v ňom neznámy mladý pán so slečnou vo veľkom slamenom klobúku.

„Chuderka hrdzavá, veď sa mohla utopiť,“ pišťala slečna. „Vôbec neviem, či veveričky vedia plávať, alebo nie!“ mudrovala.

„Čo ona, ale ten malý to mal nahnuté!“ krútil hlavou mladý muž.

Prirazil čln k brehu, prebrodil sa šašinou a dvíhal chlapca zo zeme ...

„Človeče, čo to stváraš?!”

Chlapcovi búchalo srdce od ľaku.

„Kde je Veronka?“

Kde by bola? Triasla sa v člne, schúlená do kľbka v bezpečí záchranného kolesa.

„Vidí sa mi, že keď vyrastieš, budeš pretekárom!“ zahundral mladý muž a posadil chlapca späť na vozík.

„Nie ... námorníkom!“ zažartoval chlapec, keď videl, že jeho malá kamarátka je zachránená ...

A mladý muž pochopil chlapcovu túžbu. Vzal ho do náručia a preniesol do člna. Okolo pásu mu nasadil záchranné koleso, chytil sa vesla a odrazil od brehu.

ČEUP!

Veronka potom sedela slečne na slamenom klobúku, viezla sa v člne ako naozajstná rekreantka a zdalo sa jej, že tie kačice, čľapkajúce sa v bahne pri brehu, sa topia od závidosti ...

MOJA LÁSKA BIB

*Rozhovor s generálnym komisárom
BIB Dušanom Rollom*

■ Boli ste architektom Bienále ilustrácie Bratislava, ktoré pod skratkou BIB urobilo pre kultúrny imidž Slovenska nepochybne viac než všetci kultúrne ataše bývalého Československa dohromady. Prostredníctvom BIB-u sme totiž nespoznávali iba my svet, jeho ilustračné umenie, ale svet poznal našu výtvarnú kultúru a užasol nad úrovňou našej ilustračnej školy 60. rokov. Ako si spomínate na začiatky BIB-u, ktoré sú totožné s hviezdным obdobím našej modernej detskej knihy?

Vyššie 35 rokov sa zaoberám formovaním i organizovaním Bienále ilustrácií Bratislava — BIB. Kedysi na začiatku šesťdesiatych rokov vznikla v Bratislave zaujímavá situácia. Vo vydavateľstve Mladé letá sa sformoval kolektív strednej i mladšej generácie, ktorý sa usiloval niečo dosiahnuť nielen pri vydávaní detských kníh, ale aj pri ich presadzovaní v zahraničí. Ja som mal vo vydavateľstve Mladé letá na starosti predškolskú redakciu a výtvarnú redakciu, v ktorej boli vynikajúci výtvarníci —

Ladislav Nesselmann, Ján Švec, František Hübel, neskoršie Vladimír Machaj a Blanka Votavová. Na Vysoké škole výtvarných umení u profesora Hložníka študovali talentovaní výtvarníci, ktorí sa popri grafike chceli venovať aj ilustračnej tvorbe, a tak im vydavateľstvo Mladé letá vytváralo priestor pre ich záujmy. Bol to Albín Brunovský, Viera Bombová, Miroslav Cipár, Blanka Votavová, Viera Gergeľová, Ján Lebiš a iní. Aj títo mladí umelci sa chceli presadiť svojimi ilustráciami vo svete alebo aspoň na výstavách, ktoré by upozornili, že aj na Slovensku rastie mladá progresívna generácia ilustrátorov. Vydavateľstvo Mladé letá už koncom 50. a začiatkom 60. rokov sa pokúšalo nadväzovať kontakt so zahraničnými vydavateľstvami. Medzi prvými knižkami, ktoré išli na export, boli Slovenské rozprávky ilustrované Ľudovítom Fullom, neskoršie viaceré pôvodné knižky v tzv. Medzinárodnej sérii obrázkových kníh pre najmenšie deti.

Obdobie 60. rokov bolo osobité. Na jednej strane nám neumožňovalo celkom voľný pohyb, najmä na Západ, na druhej strane bolo to obdobie určitého uvoľnenia, takže sme nadväzovali kontakty s vtedajšími socialistickými štátmi, ale aj s vydavateľstvami na Západe. A práve v tomto čase skupina mladých absolventov Hložníkovej školy a pracovníkov vo vydavateľstve Mladé letá prišla s myšlienkou pokúsiť sa zorganizovať v Bratislave niečo ako medzinárodnú výstavu, ktorá by umožnila zoznamovať sa s tvorbou ilustrátorov vo svete a súčasne predstavovať aj práce slovenských ilustrátorov. V tom čase som mal už prvé kontakty so zahraničnými vydavateľstvami, ale aj s medzinárodnou mimovládnu organizáciou UNESCO International Board on Books for Young People — IBBY, a tak som sa ujal funkcie realizátora tejto myšlienky. Začali sme skutočne veľmi rozpačito. Vlastne, nevedeli sme, ako začať. Poučení niektorými zahraničnými skúsenosťami, pripravili sme návrh štatútu a organizačného poriadku predpokladanej

výstavy, ktorá sa neskoršie vyformovala ako bienále. Pri koncipovaní štatútu mi bol veľmi nápomocný Marián Vároš, ktorý mal skúsenosti z práce v medzinárodnej mimovládnej organizácii UNESCO združujúcej teoretikov umenia — AICA. Keď som mal pripravený návrh štatútu, zvolal som prvé zasadnutie medzinárodného komitétu BIB do Bratislavy, na ktorom sa zúčastnili zástupcovia z 15 štátov. Medzi nimi bol aj vtedajší prezident IBBY dr. Richard Bamberger. Pri príležitosti tohoto zasadnutia na jeseň roku 1965 sme v Dome umenia zorganizovali súťažnú výstavu českých a slovenských ilustrátorov detských kníh. Pod predsedníctvom profesora Vincenta Hložníka porota udelila prvé dve ceny ex equo Albínovi Brunovskému a Květe Pacovskej. Členovia medzinárodného komitétu BIB po diskusiách schválili návrh štatútu i organizačného poriadku BIB, podľa ktorého sme začali s prípravami prvého BIB '67. Prezident IBBY dr. Bamberger mi umožnil, aby som na 9. kongrese IBBY v roku 1966 v Lublani vystúpil s informáciou o pripravovanom bienále, a tak zainteresoval národné sekcie IBBY na tejto akcii. Súčasne Exekutíva IBBY schválila spoluúčasť pri zabezpečovaní BIB. Toto rozhodnutie bolo mimoriadne dôležité a je platné až dodnes.

Prišiel 5. september 1967, keď sme prvýkrát v Bratislave otvárali brány bienále a privítali na ňom ilustrátorov z 23 štátov. Toto prvé bienále bolo odlišné od tých ďalších v tom, že ilustrátori súťažili v dvoch kategóriách. V jednej boli vystavené ilustrácie už odmenené medzinárodnými a významnými národnými cenami a v druhej kategórii súťažili ostatné ilustrácie. Od druhého bienále v roku 1969 už takéto delenie nebolo. Po dohode s UNESCO sme začali organizovať pracovné semináre „workshopy“ pre ilustrátorov z 10 krajín, na ktorých sa pravidelne zúčastňuje okolo 10 ilustrátorov. Prvé ročníky viedol profesor Albín Brunovský, ďalšie profesor Dušan Kállay. Od druhého

BIB-u sme začali vydávať poštové známky a v tejto tradícii pokračujeme až dodnes. Kolekcia známok a obálok prvého dňa i hárkov je taká početná, že z nej môžeme robiť výstavy doma i v zahraničí. Začali sme budovať galériu BIB, v ktorej sme zhromaždili originály ilustrácií niektorých víťazných výtvarníkov. Dnes má táto galéria už vyše 400 originálov a je svojho druhu najväčšou zbierkou na svete. Z ilustrácií galérie BIB, ale aj z originálov vystavených na jednotlivých ročníkoch sme pripravili i pripravujeme mnohé výstavy v zahraničí. Spomeniem len niektoré mestá, kde sa uskutočnili: Rio de Janeiro, Mexico City, Boston, Paríž, Mnichov, Bologna, Stockholm, Helsinki, Kodaň, Zürich, Viedeň, Budapešť, Varšava, Praha, Sofia, Tokio, Moskva. BIB úzko spolupracuje s Medzinárodným knižným veľtrhom detských kníh v Bologni, kde je každoročným hosťom v osobitnom stánku a v ňom máme možnosť predstaviť nielen niektorých ilustrátorov, ale najmä materiály z pripravovaného bienále. Stalo sa tradíciou, že BIB sa prezentuje aj na jednotlivých ročníkoch kongresov IBBY.

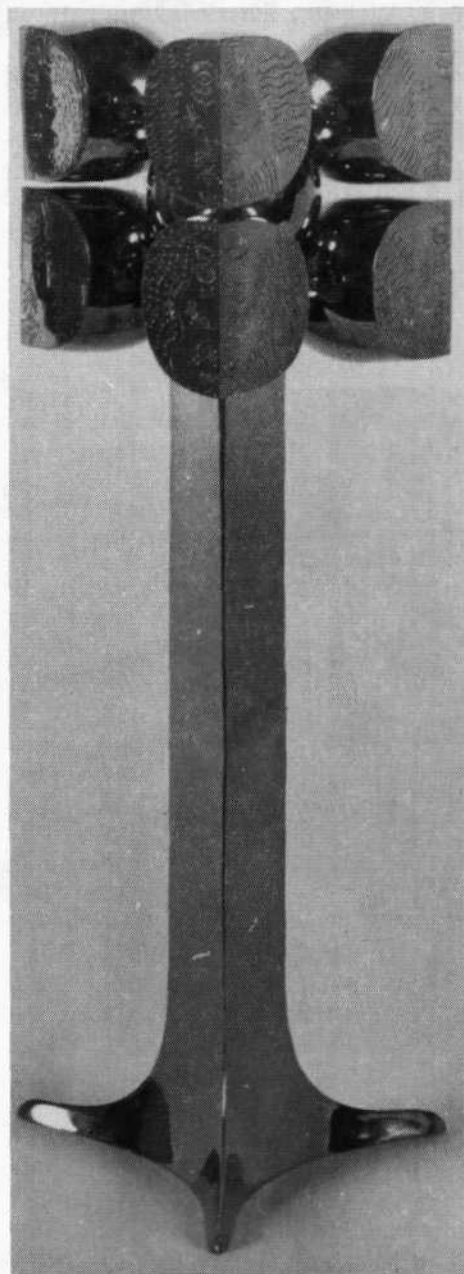
■ Po prekonaní detských chorôb stal sa BIB doslova inštitútom s mnohostrannými odbornými aj spoločenskými aktivitami. Súčasne aj vy osobne ste postupovali v hierarchii IBBY, medzinárodného združenia pre detskú knihu, až ste sa stali prezidentom tejto prestížnej nevládnej medzinárodnej organizácie. To všetko spôsobovalo, že slovenská kultúra pre deti, predovšetkým literárno-výtvarná, nebola v odbornom svete neznáma. Viem napríklad, že ste lobovali v záujme slovenských autorov pre deti, dostávali ich na rôzne medzinárodné podujatia, ale predovšetkým ste o ich tvorbe informovali zahraničných vydavateľov. Napriek tomu nastal čas, keď ste BIB opustili. Čo vás k tomu priviedlo a aké to malo dôsledky?

Pýtate sa, prečo som začiatkom 90. rokov opustil BIB? Najskôr musím spomenúť, že v Bratislave sa podarilo vybudovať pre BIB jeho sekretariát, medzinárodný kabinet i galériu Bibianu — medzinárodný dom umenia pre deti. Tento dom som roku 1987 otváral v nádeji, že sa stane skutočne teoretickým medzinárodným centrom ilustrácie detských kníh. Okrem toho sa mal vybudovať archív BIB i zbierok materiálov o jednotlivých ilustrátoroch z celého sveta. Tento medzinárodný kabinet mal slúžiť aj ako informačné centrum UNESCO pre oblasť ilustračnej tvorby detských kníh.

Mal byť vlastne doplňujúcou zložkou Internationale Jugendbibliothek v Mníchove, ktorá sa zaoberá detskou knihou, najmä jej literárnou časťou. Žiaľ, bývalé vedenie Bibiany neakceptovalo tieto zámery a nezačalo s budovaním spomínaných aktivít. Aj zbierka ilustrácií, ktorá patrí do galérie BIB, ostala v depozitári Slovenskej národnej galérie. Najmä 14. a 15. ročník BIB v rokoch 1993 a 1995 sa pripravovali podľa zmeneného štatútu, ktorý nebol konzultovaný so zahraničnými organizátormi, najmä s IBBY, čím sa mnohí zahraniční ilustrátori a nakoniec i IBBY od

BIB-u dištancovali. Táta situácia dospela tak ďaleko, že exekutíva IBBY na svojom jarňom zasadnutí v roku 1996 mala rozhodnúť o prerušení spolupráce so sekretariátom BIB pri zabezpečovaní účasti ilus-

Grand Prix BIB

trátorov z jednotlivých krajín národnými sekciami IBBY. Na túto skutočnosť ma upozornili zahraniční organizátori BIB-u z Japonska, Švajčiarska, Holandska, Nemecka, Rakúska i samotní členovia exekutívy IBBY. Neostalo mi teda nič iné, lebo BIB je mojou srdečnou záležitosťou, len aby som na všetky tieto problémy upozornil ministra kultúry, a ten rozhodol o zmene vo vedení Bibiany. Od novembra 1995 ma vymenoval do funkcie generálneho komisára BIB a predsedu Medzinárodného komitétu BIB. To bol teda môj návrat do BIB-u a nebyť pomoci mnohých priateľov a priaznivcov BIB-u v zahraničí aj v IBBY, bol by 15. ročník BIB-u možno poslednou reprezentačnou prehliadkou ilustrátorov z celého sveta. Nebudem sa rozširovať o všetkých problémoch, ktoré bolo treba riešiť pri príprave 16. ročníka BIB-u. Spomeniem len niektoré. Museli sme pripraviť nový štatút i organizačný poriadok, skonzultovať ho nielen s príslušnými orgánmi u nás, ale najmä v UNESCO a IBBY, zabezpečiť dodatočné vydanie zborníkov z medzinárodných sympózií BIB 1989, 1991 a 1995. V roku 1993 sa — neviem z akých dôvodov — sympóziu nekonalo. Musel som znovu ubezpečiť zahraničných organizátorov, že podľa nového štatútu nebude nikto zasahovať do ich reprezentačných výberov, že majú právo navrhovať členov poroty a tá si bude voliť svojho predsedu a medzinárodné sympóziá budú pripravené v spolupráci so zahraničnými expertmi. Problémov bolo samozrejme omnoho viac, ale tie sú už za nami, a tak 16. ročník BIB-u je znova v pohode, aj keď nie bez problémov, najmä nie ekonomických. To, čo ma najviac mrzí, je skutočnosť, že v Bibiane sa nezachovali archívy, ba dokonca aj môj veľmi rozsiahly archív a veľmi početná zbierka kníh a ďalších materiálov, ktoré som dostal zo zahraničia, boli vtedajším vedením BIB-u z Bibiany vyradené. Ponúkol som ich Matici slovenskej, ktorá všetky moje materiály prevzala. Ak niekto dnes alebo v budúcnosti

bude chcieť študovať niečo o BIB-e, nestačí mu, žiaľ, navštíviť Bibianu, ale bude musieť cestovať do Martina.

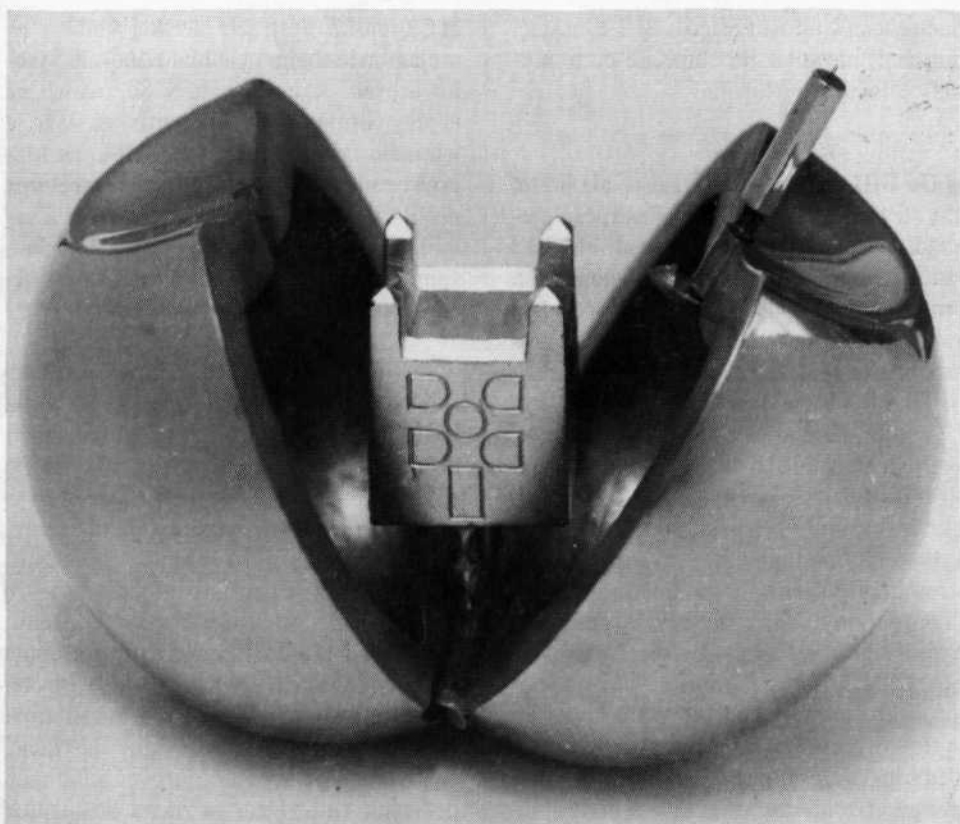
■ Do BIB-u ste sa vrátili zaiste nie preto, aby ste pripravili štandardnú ilustračnú prehliadku, jednu už z niekoľkých, ale aby BIB získal svoju predchádzajúcu jedinečnosť, profesionálnu i spoločenskú výnimočnosť so svetovými parametrami. Vložte nám, prosím, bližšie, ako, akými prostriedkami a aktivitami to chcete dosiahnuť.

Predchádzajúce dva ročníky bienále odstránili detské aktivity, preto prvá vec, ktorú sme museli zmeniť, bolo opätovné vytvorenie podmienok pre rôzne akcie, stretnutia so spisovateľmi, ilustrátormi, videoprogramy, bábkové hry a podobne. Vrátili sme slávnostné otvorenie BIB-u do opery SND, aby sme zabezpečili jeho spoločenskú úroveň. Podstatne sme rozšírili výstavnú činnosť v zahraničí. Veď len v poslednom období, napr. v Paríži, bolo päť výstav. Z toho dve priamo v reprezentačných priestoroch UNESCO. Ďalšie boli v Mexico City, Varšave, Bologni, Groningene, v Japonsku atď. Znova sme zabezpečili vydanie filmu z BIB '97, ako to bolo až do roku 1989. Žiaľ, z tých posledných nemáme žiadne filmové spracovanie. Chceme na BIB-e vytvoriť podmienky pre všetky národnosti žijúce na Slovensku a ponúknuť aj osobitné programy pre handicapované deti, pre učiteľov i študentov rôznych typov výtvarných škôl. Za najdôležitejšie však pokladám budovanie Medzinárodného kabinetu BIB v Bibiane, sústredenie všetkých zbierok v galérii BIB v Bibiane a postupné dopĺňanie archívnych materiálov o BIB-e. Začali sme s vydávaním informácií o účasti jednotlivých štátov na všetkých ročníkoch, ako aj o cenách, ktoré získali ilustrátori z týchto štátov. Chceme rozšíriť spoluprácu s veľvyslanectvami akreditovanými na Slovensku.

■ Slovenská ilustrácia detskej knihy i po svojom hviezdnom období dosahovala vysokú úroveň. A hoci sa to v 80. rokoch už neprejavovalo tak početne, myslím si, že je len málo takých prehliadok BIB-u, na ktorých by niektorý zo slovenských ilustrátorov nebol vzbudil záujem odbornej poroty a samozrejme, aj verejnosti. Kto a s akými šancami bude reprezentovať slovenskú ilustračnú školu na terajšom bienále?

Slovenská ilustrovaná kniha sa začiatkom 90. rokov dostala do úzadia, lebo na Slovensku prevládala import zahraničných detských kníh, žiaľ, prevažne gýčových. Po roku 1990 vznikali desiatky, ba stovky vydavateľstiev, ktoré predpokladali, že na detskej knihe môžu rýchlo zbohatnúť. Čoskoro však pochopili, že to tak nie je, že detská kniha potrebuje dobrú redakčnú, výtvarnú i grafickú prípravu a potrebuje i mnoho investícií, kým sa začne vydavateľovi rentovať. Prvé, na čom začali noví vydavatelia šetriť, boli kvalitné ilustrácie, čo značne poznamenalo úroveň mnohých detských kníh. Dnes sa znova dostávame do lepšej situácie, keď sa najmä vydavateľstvá Mladé letá, Buvik, Heví, Modrý Peter, NONA, Osveta programovo začínajú venovať detskej knihe ako prostriedku estetickému výchovy. Som presvedčený, že slovenská detská kniha znova získa miesto, ktoré mala. O tom svedčí aj tohoročný výber 15 ilustrátorov, ktorí predstavujú svoje práce na 16. ročníku BIB. Potešiteľná je skutočnosť, že popri osvedčených ilustrátoroch, ako je Dušan Kállay, Ľuba Končeková-Veselá, Martin Kellenberger, Vladimír Machaj, Svetozár Mydlo, predstavuje sa i dlhodobo žijúca v zahraničí Maja Dusíková a mladší ilustrátori, ako Oľga Bajusová, Peter Grísa, Dana Moravčíková, Dušan Polakovič, Daniel Pastirčák, Peter Čisárik.

■ Výtvarné vedomie laickej verejnosti je v ostatných rokoch zdevastované komerčnou až brakovou ilustráciou subštandard-

Zlaté jablko BIB

ných detských kníh západnej, presnejšie, americkej proveniencie. A keďže táto ilustrácia dominuje v elektronických médiách, situácia sa skôr bude zhoršovať, než meniť k lepšiemu. Čo s týmto problémom chce robiť kultúrny svet a čo inštitúcia, ktorá sa vám opäť navrátila do rúk?

Vždy som bol optimistom a počas celého môjho účinkovania v oblasti detskej knihy a najmä ilustrácie som bol presved-

čený, že popri všetkých moderných mas-médiách, najmä videu, počítačových hrách, televízii, detská kniha má svoje opodstatnenie. Na kongresoch IBBY som zdôrazňoval heslo: „Detská kniha je večná, prežije nielen budúce tisícročie, ale bude sprievodcom detí, kým budú deti žiť na tomto svete“.

Pripravil
ONDREJ SLIACKY

Slovenská reprezentácia BIB '97

ANDREJ AUGUSTÍN—W. F. Foster:
Krištof medzi prvokmi.
Vydavateľstvo Columbus, Praha
1997.

OĽGA BAJUSOVÁ—M. Števková:
Abeceda pre Barborku.
Vydavateľstvo Buvik, Bratislava
1997.

PETER ČISÁRIK—J. Uličiansky:
Veverička Veronka.
Vydavateľstvo NONA, Bratislava
1996.

MAJA DUŠÍKOVÁ—Bratia Grimmovci:
Rapunzel.
Nord-Süd Verlag, Zürich 1997.
—P. Grosz: *Alina, Aluna und die
zwölf Monatsbrüder.*
Nord-Süd Verlag, Zürich 1996.

PETER GRÍSA—J. Milčák:
Chlapec Lampášik.
Vydavateľstvo Modrý Peter, Levo-
ča 1996.

DUŠAN KÁLLAY—B. Frischmuth:
*Vom Mädchen das übers Wasser
ging.*
Dachs—Verlag GMBH, Viedeň
1996.

MARTIN KELLENBERGER—L. Zúbek:
Ako sa čertík Froliš dostal do pekla.
Vydavateľstvo Spolku slovenských
spisovateľov, Bratislava 1995.

EUBA KONČEKOVÁ-VESELÁ—
O. Sliacky:
Biblia pre deti a mládež

Vydavateľstvo D & D Studio—
NONA, Bratislava 1996.

JÁN LENGYEL—M. Pius:
Chlapec na bielom koni.
Vydavateľstvo H & H, Bratislava
1995.

VLADIMÍR MACHAJ—P. Kováčová:
Čížmičky.
Vydavateľstvo Osveta, Martin
1996.

DANA MORAVČÍKOVÁ—Z. Zemani-
ková:
Keď sme boli veľké.
Vydavateľstvo H & H, Bratislava
1996.

SVETOZÁR MYDLO—E. Petiška:
Najkrajšie grécke báje a povesti.
Vydavateľstvo Buvik, Bratislava
1996.

DANIEL PASTIRČÁK—J. Milčák:
Rosa Canina.
Vydavateľstvo Modrý Peter, Levo-
ča 1995.
—D. Pastirčák: *Damianova rieka.*
Vydavateľstvo AF, Bratislava 1997.

DUŠAN POLAKOVIČ—P. Nagy:
Bobi a kamoši.
Vydavateľstvo Hevi, Bratislava
1997.

KRISTÍNA ŠIMKOVÁ—E. Dzurillová:
Bambulkine príhody.
Vydavateľstvo Mladé letá, Bratisla-
va 1995.

Vlákenko nádeje

ANKETA BIBLIANY

Spoločensko-politické zmeny a s nimi súvisiaca zmena životného štýlu sa nemohli neodraziť na stave literárneho vedomia a v rámci neho aj na stave takej jedinečnej umeleckej disciplíny, akou je literatúra pre deti a mládež. Napriek všetkým negatívam tohto stavu, akými sú napríklad rozpad koordinovaných vydavateľských aktivít, zánik masových čitateľských edícií, invázia komerčnej detskej knihy, ale i čoraz agresívnejší vplyv televízie s jej subštandardnou úrovňou, ktorá sa vari najpodstatnejšie podpísala na alarmujúcom nezájme detí o hodnotné čítanie, slovenská detská kniha neprestáva existovať. Dôkazom toho sú desiatky titulov, ktoré vyšli v množstve vydavateľstiev, ale aj nesporná umelecká hodnota niektorých z nich, potvrdzujúca ambície ich tvorcov nerezignovať na ilúziu humanizovať nezhumanizovateľný svet zošľachtovaním dieťaťa.

AKÚ MÁTE SKÚSENOSŤ SO SLOVENSKOU DETSKOU LITERATÚROU 90. ROKOV? ČO Z NEJ VÁS OSLOVILO, ZAUJALO, PRIPRAVILO NEVŠEDNÝ UMELECKÝ ZÁŽITOK A SÚČASNE VÁS VYPROVOKOVALO K ZAMYSLENIU SA NAD JEJ POSLANÍM?

MAROŠ M. BANČEJ,

šéfredaktor Dotykov, literárny kritik

Veľmi ťažko sa mi vyberá z titulov za konkrétne obdobie. Alebo lepšie povedané, zlé tituly mi splývajú a dobré sú v „myslivni“ výrazné, ako keby som ich čítal toľ včera. Teda za posledné moje „detsko-čitateľské“ obdobie (rátam, že to nebude viac ako rôčik-dva) ma vytešil Julio Balco so svojím Strigóniskom, Vašo Šuplata s milou Nafukovacou rozprávkou a Jožo Urban s uletenou Vrankou Dankou, na ktorej sa moji potomci srdečne rehtúali. Teším sa na novú „duchársku rozprávkou“ od už spomínaného Vaša Šuplatu (Vianoce 97) a na ďalšie a ďalšie obrázkové encyklopédie, ktoré s veľkou chuťou kupujem chvilému Matúšovi a Marekovi a ešte s väčšou chuťou im ich potajomky večer kradnem a čítam.

EMIL BORČIN,

riaditeľ Domu slovenskej literatúry NLC, spisovateľ

Skúsenosť je to — priznám sa — dosť torzovitá. Vydavateľský monopol sa rozbil v nádeji, že sa uvoľní tvorivá energia v autorskej a edičnej oblasti, asi však málokto čakal, čo liberalizácia trhu — popri nesporných pozitívach — spôsobí. Až sa mi zdá, že snahou o rozbitie monopolu sa sledovala najmä nehatená cesta pre vpád braku. Iste, potreba inovácie a transformácie celej tejto sféry sa naliehavo pociťovala, iba si myslím, že sme sa príliš ľahko vzdali všetkých tých osvedčených prístupov, ktoré z detskej literatúry vytvárali „kompaktný edičný systém“ (O. Sliacky). Vydáva sa síce veľa (aspoň mám dojem), ale o to je menej dobre cielených informácií o nových knihách. Zo strany vydavateľov niet záujmu ani o kritickú reflexiu (ešte tak neplatenú propagáciu!), pretože v tejto sfére

prevládajú skôr komerčné ohľady. Ťažko hovoriť o nejakej harmonickej tematicko-žánrovo-druhej vyváženosti a čitateľskej adresnosti. Knižných titulov o koníkoch či psoch nájdete bársokľo — samozrejme, najmä z cudzích zdrojov, dobrá beletria o vnútornom svete nášho malého súčasníka, o podmienkach jeho ľudského zrenia, zarodí málokedy plnohodnotnejším plodom.

Anketná otázka sa však pýta na skúsenosť s pôvodnou detskou literatúrou... Veď práve! Tento fenomén si totiž nemožno odmyslieť od celého komplexu problémov, s ktorými detská literatúra zápasí. Je ním životne podmienený. Banálne známa vec: súčasný vydavateľ nevelmi stojí o komerčne nevyskúšaný literárny projekt, akým pôvodná tvorba vždy je. Ak sa aj v záchvate dajakej veľkodušnosti rozhodne pre domácich autorov, podvedomé podnikateľské rátenie ho zvyčajne zahľutuje. (Osobná skúsenosť: Vydavateľstvo Junior nie je schopné viac ako tri roky realizovať projekt antológie moderných rozprávok, pre ktorú vypísalo súťaž, na základe ktorej vybralo tuším desiatku autorov.) Pôvodná tvorba napriek tomu vychádza, vidí sa mi však, že ide o náhodný proces. Veď ktoré vydavateľstvo (česť jednej či dvom výnimkám) má čo i len približnú predstavu (nehovoriac už o konkrétnej koncepcii), čo z detskej literatúry vydávať!? Ak taká predstava aj existuje, väčšinou stroskoce na finančnej nedosýtenosti. Prosíkanie o peniaze je dnes hlavnou činnosťou editorov a aj autorov. Takéto neisté vyhliadky asi dosť podstatne uberajú z chuti na zmysluplnú tvorbu. Šesť či sedem rokov „transformácie“ v tejto oblasti je ešte asi nedlhý čas na to, aby sa veci vyčírili. Dúfajme, že slovenská detská literatúra z tejto skúsenosti vyjde poučená a posilnená na tele i na duhu.

Už roky, ba desaťročie sa v našej detskej literatúre neobjavilo nič mimoriadne prevratné, žije z výbojov minulých, samozrejme najmä silných šesťdesiatych rokov, len kde-tu sa zajať dajaký úlomček zlatého nuggetu (Rúfusov knižný cyklus básnických modlitbičiek, obdivuhodný svojou všeobjímajúcou duchovnosťou a emocionalitou). Prevratné objavy, najmä v umeleckej tvorbe, prirodzene, nemožno čakať každý rok. A tak nám prichodí rozvíjať, kultivovať aspoň ten priestor, ktorý

slovenská detská literatúra zaujala svojimi prieskumníkmi. Azda generácia odkojená počítačovou kultúrou prinesie nové podnety. Jej lokomotiva sa však ešte v diaľke neohlási-la, zatiaľ nie je aktuálne ono feldekovské: „Ustúpte od koľají, príde ta rýchlik!“

MÁRIA ĎURÍČKOVÁ,
spisovateľka

Naša literárna kritika jednoducho spomína „veľký tresk“ v poetike slovenskej literatúry pre deti a mládež v 60-tych rokoch nášho storočia. Naozajstný boom, ktorý znamenal veľké čitateľské prebudenie medzi mladými čitateľmi.

Máme aj teraz kvalitných autorov pre deti a mládež (len tak úchytom: D. Hevier, Š. Moravčík, D. Podracká, D. Dušek, J. Uličiansky...). Knihy im vychádzajú, ale predávajú sa slabo a číta sa málo. V knižných stánkoch a kníhkupectvách takmer nevidíte slovenský titul.

Pedagógovia sa dovoľávajú tradičnejšieho modelu detskej literatúry. Pod ich vedením sú bestsellermi a literárnymi idolmi ešte stále L. Podjavorinská, K. Bendová, M. R. Martáková...

V kníhkupectve na Myjave som po tieto dni videla leporelo o nenásytnom drevenom Polienkovi (podľa českej rozprávky Otesánek), ktorý zhltnie otca, matku, husára aj dievku. „Dobrá zábavu, vy naši najmenší!“

Prečo sa zrušilo záväzne lektorské konanie, v ktorom sa o vydání knihy vyslovovali odborníci? Dnes o tituloch edičného plánu rozhoduje jedine vydavateľ, a ten je v oblasti literatúry veľmi často úplný laik.

Troja či štyria dobrí autori mi spomínali, že o ich nový rukopis nemá záujem nijaké vydavateľstvo.

Existuje zoznam odporúčanej literatúry pre jednotlivé školské stupne. Ale či existuje aj fond, ktorý by umožnil škole zadovážiť si potrebný počet daného titulu? Ako sa inak dostane žiak z chudobnej rodiny k luxusnému tovaru, akým je dnes kniha?

Akou-takou náhradou (náplastou) sú dnes detské časopisy.

Americký profesor Neill Postmann vyveštil vo svojom diele zánik guttenbergovskej galaxie perspektívnu negramotnosť dospe-

lých aj detí sledujúcich iba obrazovku či listujúcich len v magazínoch a komiksoch.

ANDREJ FERKO,

vysokoškolský učiteľ, spisovateľ a publicista

Ako autor mám skúsenosť so slovenskou detskou literatúrou 90. rokov dosť ohraničenú. Valia sa mi cez klávesnicu naliehavejšie témy súvisiace s morálnou obnovou spoločnosti. Ako rozprávač dosť intenzívnu. Pomerne často rozprávam deťom rozprávky pred spaním. Ako čitateľ zriedkavú. Občas čítam *Sloniečko* a sem-tam *Quark*. A čítanie je to pre mňa ohromné. A čo ma z nej oslovilo? Teším sa, že sa pominula ideologická bariéra a že mohli vyjsť hlboké a vrúcne *Rúfusove Modlitbičky*. Páčili sa mi básničky v malých knižkách Štefana Moravčíka. Ohromilo ma, že sa podarilo vydať knihu môjho otca Slovensko, moja vlasť s kvalitou, akú neviadať.

Vítam konkurenciu viacerých vydavateľstiev detskej knihy. Obávam sa atraktívnosti násilia v komiksoch a filmoch pre deti. Dobro rozprávok je ako jeden z troch grošov. Zdanlivo nepochopiteľné, poutŕhané z času preťažných rodičov a rozpočtu chudobnejších rodín, balzam na drsné časy mediálneho teroru, ktorý ničí krásu v deťoch. Groš zanedbateľný, investícia zdanlivo smiešna. Načo deťom nahovárať, že zlo prehrá?

A predsa!

Semienko kontinuity ľudskej krásy a dobroty, materinská neha ukladaná do slov, voňavá hĺbka nekonečných možností slovenčiny ... Nemá pre deti nič iné, len tento groš. Len toto vlákenko nádeje.

Táto každodenná sejbka do vnímavých detských duší musí zostať poslaním každej národnej detskej literatúry. O človečenstvo bojujeme každý deň. Sotva vyhráme, no prestať nesmieme.

PETER GLOCKO ml.,

redaktor, literárny kritik

Ešte veľa braku sa preženie knižnými pultmi, kým budeme schopní s istotou skonštatovať, čo priniesol (odniesol) rok 1989 a akú stopu zanechal v našej i detskej literatúre. Myslím však, že i v dnešnej neprehľadnej trhovej kri-

žovatke si slovenská literatúra pre deti a mládež brázdí svoju presvedčivú cestu, ktorej existencia je podmienená jej potrebou. Samozrejme, keby sme otvorili diskusiu na tému úroveň knižnej produkcie či pomer medzi jej kvalitou a kvantitou, určite by sme narazili na množstvo výmoľov, ktoré by nás vyviedli z omylu, že každý, kto píše, ten to aj vie. Budem však zhovievavý a spomeniem aspoň tri tituly, ktoré ma zaujali a príjemne čitateľsky osviežili: *Noha k nohe* (Hevi 1996) od Viliama Klimáčka a *Dezidera Tótha*, *Strigôňove prázdniny* (Hevi 1994) od Júliusa Balca a *Zámok na horúcom mori* (Slovenské rozprávky z Rumunska, zapísal Karol Plicka, Osveta 1995). V prvých dvoch knižkách som okrem inteligentného a hravého humoru, umocňujúceho detsky prítiažlivý, no nie banálny text, našiel vzácnu symbiózu slova a výtvarného vyjadrenia. Tretie spomínané dielo mi zasa popri tom, v čom tkvie sila rozprávky, pripomenulo čaro knižky, pri ktorej si prídu na svoje aj dospelí.

V súčasnej dobe sa neraz upozorňuje na to, čo sa valí zo Západu, no je smutné, že veľa kalu sa vyplavilo aj z vlastných zdrojov. A tak je vecou cti vydavateľstiev, aby neponúkali to, čo by od iných nekúpili.

ANTON HABOVŠTIAK,

jazykovedec, spisovateľ

Na adresu literatúry deväťdesiatych rokov sa vyslovili viaceré kritické i dobre myslené názory, neraz však odznelo aj nepremyslené slovo, vyzdvihovalo sa to, čo sa nemuselo, a stalo sa aj to, že sa čosi aj bohapusto znehodnocovalo. Dominantou ostatných rokov boli pre detskú myseľ a dušu *Rúfusove Modlitbičky*. Človek však nevie pochopiť, že sa našiel ktosi, čo sa usiloval tento skvost literatúry znevažovať. To však na hodnote zbierky neubralo, dobre vieme, že o rehoľných sestrách, čo zasnúvali svoj život čistote, sa odjakživa najbezočivejšie vyjadrovali prostitútky.

Po zamatovej (skôr azda zamotanej) revolúcii sa ako literárna produkcia často objavoval aj brak. Tváre všakových Donaldovcov a Batmanovcov však začali časom zákonite blednúť, stráca sa im pôda pod nohami. Predpovede, že ich životnosť bude kratšia, ako by si dakto myslel, stávajú sa skutočnosťou.

V týchto rokoch ma oslovilo viac autorov a kníh, ktoré sa k nim viažu. Som veľmi rád, že vychádzajú životopisy svätcov a svätíc, že sa aj čítajú a v knižkectvách je o ne záujem. Medzi také patrí napr. publikácia z pera T. Barokovej Keď Boh volá o živote sv. Františka z Assisi (Lúč 1993) a Najkrajší dar zo života sv. Kláry (Serafin 1997). Osobitne som sa potešil vydaniu knihy B. Rezníka Sneh biely ako pes (Rozprávky o slovenských maliaroch) (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) a budem rád, keď sa dostane do rúk čo najväčšieho počtu mladých čitateľov.

Zaujali ma aj tri zväzky publikácií s názvom Celia, Celia spisovateľka (INA 1993) a Zlatá cesta od Lucy Maud Montgomeryovej (Mladé letá 1997).

Za najpozitívnejší fenomén deväťdesiatych rokov pokladám vydávanie náboženskej literatúry vo vydavateľstvách viacerých náboženských denominácií (SSV, Transciscus, Lúč, Serafin, Zrno). Tento druh literatúry, štyri desaťročia neprístupný detskej duši, je dnes to najcennejšie, čo môže osloviť naše deti a zaujať ich myseľ. Škoda, že mediálne prostriedky sa o nich zmieňujú len veľmi zriedka alebo ich vôbec neberú do úvahy. Niektí o nich mlčia, hoci by nemuseli, autori a prekladatelia týchto diel sa nedočkajú ocenenia, hoci by si ho skôr zaslúžili ako pre mnohí iní.

Naozaj škoda ...

ALEXANDER HALVONÍK,

vedúci sekcie literárnej kritiky NLC, literárny kritik

Možno sa dakomu budem zdať primálo náročný alebo v detskej literatúre neskúsený, ale poviem to rovno: myslím, že slovenská literatúra pre deti a mládež robí pokroky. Nevieť totiž, prečo by aj mala upadať. Veď autori sú tu tí istí, vydavatelia prakticky tiež, ibaže možno zmenili dresy podľa momentálnych ekonomických podmienok. Je tu však celá plejáda talentovaných a dobre vyškolených tvorcov detskej knihy: Hevier, Ďuričková, Uličiansky, Janovic, Jarunková, Hivešová, Dušek, Glocko, Pavlovič, Turan, Moravčík, Šrámková, J. Milčák, Bodnárová, Sliacky, Balco, Zemaníková, Urban, Šuplata, Klimáček. A je tu Milan Rúfus. A sú tu

reedície kníh, preverených generáciami a prihovárajúce sa dnešnému dieťaťu aj v celkom nových životných kontextoch: Podjavorinská, Hronský, Šmrek, Rázusová-Martáková. Neustal záujem o Dobšinského, ustavične sa obnovuje záujem o svetovú rozprávkovú klasiku: 1000 a jedna noc, Grimmovci, Lewis. A ilustrátori: Brun, Ševellová, Brunovský, Kállay, Bajusová. Skvelá spoločnosť, ktorá statočne odráža (alebo vari aj odrazila?) ataky lacno nakúpených detinských prostoduchostí zo zahraničia.

V pôvodnej poézii a próze pre deti možno už neplatí maniera byť za každú cenu najoriginálnejší, ale dobrý vkus, vysoká miera invenčnosti, vitálny humor, tu — aspoň u spomenutých mien — spravidla nepodliehajú latku a smerujú menej k odborníkom na detskú literatúru ako na samy deti. Existuje tu hevierovsko-buvikovská dielňa, ktorá sa nebojí ani nových autorov, ani nových textov. Ak v posledných rokoch vyšli Rúfusove Modlitbičky, Urbanove Dobrodružstvá vranky Danky, Milčákov Chlapec Lampášik, Balcove strigóniady, Moravčíkove rečolamy, Hevierove pinkiady a buvikiady či Klimáčkov obrazo-texty, niet sa prečo obávať o budúcnosť slovenskej literatúry pre deti a mládež. A celkom novo a nádejne na mňa pôsobí vydanie pesničkových textov Petra Nagya Bobi a kamoši. V týchto textoch a výtvarno-knižnom spracovaní knižky vidím nové nádeje tohto žánru.

Trochu iná vec je, že literatúru pre deti sme sa ešte stále nenaučili chápať ako legitímnu súčasť literárneho procesu, ktorá je schopná odovzdávať svoju energiu a svoju kultúrnosť i vážne sa tváriacim literátskym ambíciám, nateraz dosť nepriedyšne uzavretým do seba. Nepochybujem, že vzájomné otvorenie sa týchto tvorivých oblastí v sebe tája nový potenciál rozvoja oboch. Pravdaže, vôbec nejde o to, aby detská literatúra bola dospeláckejšia, ale o to, aby sa zbavila nenáležitej dospeláckej infantility, ktorá sem-tam trčí z textov a ilustrácií ako slama z našich číziem.

DANIEL HEVIER,

vydavateľ, spisovateľ

Vefa toho, čo by ma zaujalo v oblasti kníh pre deti a mládež v deväťdesiatych rokoch,

nie je. Aspoň nie v tom pozitívnom zmysle slova. Skôr ma „zaujalo“, a hovorím to s istým rozčarovanim, aká nepripravená a bezradná sa zasa raz ukázala slovenská literatúra. Ako resignovane opúšťa pozície, ktoré už získala, ako ľahkomyselne sa vzdáva svojho čitateľa, ako stráca svoj kredit a príťažlivosť v očiach tých, o ktorých by jej malo v prvom rade ísť: v očiach detí. Ukážte mi literárne dielo, ktoré dokáže vzdorovať a konkurovať hociakej stupídnej počítačovej hre, nasprostým televíznym seriálom či iným produktom verejnej zábavy. Pravdaže, obviňovať z tohto stavu iba autorov, by bolo nespravodlivé. Mnohí nevedia, mnohí nemôžu, mnohí nevládzu stavať svoje malé pieskové zámky proti vlnám, ktoré ich pravidelne splachujú. Isteže je tento stav iba odrazom všeobecnejšieho marazmu, do ktorého sa snaživo prepadá nielen naša spoločnosť, ale obávam sa, aj veľká časť západoeurópskej kultúry.

Ocitáme sa, opäť a koľký raz, znova v situácii, keď nás môže zachrániť iba individuálna práca, amatérske, diletantské úsilie fanatikov „zdola“. Ako za štúrovcov. Je to smutné konštatovanie, ale obávam sa, že nie je až také zjednodušujúce, ako sa na prvý pohľad zdá. A pretože o nejakej koncepcijnej podpore vytváraniu hodnôt sa nedá hovoriť, spomeniem naozaj tých pár jedincov, ktorých tvorba ma zaujala. Ani nie tak v jednotlivých opusoch, ako v ich kontinuitnej snahe porozumieť dnešnému dieťaťu, dorozumieť sa s ním (aj) prostredníctvom knihy: Ján Uličiansky, Daniel Pastirčák, Július Satinský. Ján Uličiansky za posledné dve knižky, *Máme EMU* a *Veverička Veronka*, v ktorých veľmi cieľavedome buduje nevtieravý, a práve preto trvalejší kontakt s citovým svetom dieťaťa. Daniel Pastirčák za *Damianovu riekku* a nové, duchovné svety, ktoré sa pokúša odkrývať. Július Satinský za životné, živelné, autentické, studenou profesionalitou nedeforované rozprávačstvo a rozprávkarstvo.

Väčšina doteraz etablovaných autorov nenašla spôsob, ako sa uplatniť vo voľnom priestore, a tých niekoľko málo autorov, ktorých vydávajú 2—3 vydavateľstvá, retarduje, rozmieňa svoje danosti, premieňa svoje dávnejšie experimentátorstvo na mentátorstvo...

JÁN JURČO

vysokoškolský pedagóg, literárny historik a kritik

Deväťdesiate roky nevyšinuli z vývinového rytmu slovenskú literatúru pre deti a mládež napriek silným vonkajším otrasom. Na chvíľu zabalansovala, no pomerne rýchlo začala tendovať k prirodzenému stavu: uvedomila si, že jej poslanie je v zachovaní estetickej kontinuity. V 90. rokoch vychádzajú diela autorov s puncom literárnej kvality, overenej časom, detskou čitateľskou lektúrou, ale aj diela s nádychom modernej literárnej proveniencie. Chrbtová kosť, sceľovaná takými autormi ako E. Podjavorinská, M. Rázus, J. Bodenek, M. Martáková-Rázusová a iní, je pevná. Bokom nezostáva ani ľudová slovesnosť. Vychádzajú ľudové rozprávky, povesti, autorské variácie na ľudové témy. Zvláštnu kapitolu predstavuje tvorba M. Rúfusa, sceľovateľa tradície a modernej estetickej hodnoty.

Do vývinových procesov detskej literatúry podnetne a osviežujúco zasahujú diela R. Morica, M. Ďuričkovej a iných autorov. Sú zásobárňou detskej psychológie, ľudských aj prírodných príbehov.

Na súčasnej slovenskej detskej literatúre je sympatické, že si počína ako múdry hospodár: zveľaďuje, čo dosiahla, a pokúša sa nadobudnúť nové.

To je nádej aj istota.

EUBICA KEPŠTOVÁ,

zástupkyňa šéfredaktora Slniečka, literárna kritička

S nástupom komerčnej dovozovej vlny v literatúre pre deti a mládež nastala nelichotivá situácia. Časť detskej populácie a najmä jej rodičia sa s nadšením preorientovali na krásne farebné knižky a s pôžitkom sa vyžívali v buclatých usmievaných tváričkách, srnkách a muchotrávkach na jedno kopyto. Ja však stále tvrdím, že naše deti sú múdre a odhalia každú prázdnotu. Som presvedčená, že už odhalili prázdnotu vykastrovaných rozprávok i prázdnotu vykonštruovaných hororov, napísaných špeciálne pre deti. A hlavne — neprestali vychádzať „naozajstné“ knihy pre deti, neprestali existovať detské knižnice.

Keď sa na pulkoch knihupectiev objaví dobrá detská kniha, je to sviatok. Oslavovala som s deťmi Urbanovu Vranku Danku, Hevierove Fúzy od čokolády, Uličianskeho Veveričku Veronku... Naposledy ma potešila útlá nenápadná knižka, ktorá vyšla v Spolku svätého Vojtecha v Trnave. Napísal ju Maurice Druon a je to Tistou so zázračnými prstami. Na prvý pohľad ma zaujali nežné, citlivo komponované obrázky Blanky Votavovej, ktoré dýchali detskou dušou. Keď som sa do knižky začítala, zistila som, že k rozprávkovým príbehom Hesseho a Exupéryho môžem do svojej vnútornej zbierky pridať ďalší vzácny kameň. Knižka mala dvojnasobné šťastie — na ilustrátorku aj na prekladateľku. Elena Flašková svojím majstrovským prekladom umocnila v knižke všetko dobré, čo si so sebou priniesla. Príbeh o „nezaraditeľnom“ chlapcovi, z ktorého sa vyklubá dieťa s nadprirodzenými schopnosťami, je veľkou metaforou o tom, ako ľudia strácajú schopnosť poznania vlastného miesta na Zemi. Tistou hovorí: „Ak sme prišli na svet splniť zvláštnu úlohu, pri ktorej sa musíme dobre obzerať okolo seba, nebude to také jednoduché. Dospelí majú na všetko pripravený názor, používajú ho, aby mohli rozprávať bez rozmyšľania. No takýto hotový názor je obyčajne zlý, lebo je starý. Vymyslel ho niekto veľmi-veľmi dávno a dnes už nik nevie, kto to bol.“

Tistou v knižke naplnil svoju predurčenosť. Dobré knižky a najmä dobré knižky pre deti sú nielen pre budúcich dospelákov, ale aj pre nás — nedeti, lebo nám pomáhajú ostať tým, čím sme sa narodili. Preto vo vzťahu k detskej literatúre napriek obľudným ekonomickým problémom ostávam smutným optimistom.

JÁN MILČÁK,
lekár, spisovateľ

Keď prijmem stanovisko, že okrem invenčnosti, ktorá determinuje hodnotu literárneho diela, pravda, ak nie je samoučelná a nevnímame ju ako jediný dominantný prvok, ale v celku s estetickou účinnosťou, komunikatívnosťou a poetikou autora, potom jedinečnosť literárneho diela pre deti deväťdesiatych rokov spĺňajú predovšetkým Damiáno-

va rieka Daniela Pastirčáka a knihy Jána Uličianskeho.

Je prirodzené, že v opozícii voči komerčným knihám pre deti, ktoré spôsobili povodeň v knihupectvách — odnášajú všetko potrebné a užitočné — dominuje autorská rozprávka. Potvrdzujú to knihy viacerých autorov. Má vysoký štandard, charakterizuje ju rôznorodosť poetik, ktorú Schelling chápal ako kritérium pôvodnosti umeleckej tvorby. Myslím si, že slovenská literatúra pre deti prežíva čas radosti a nie čas smútku. Jej poslanie sa nemení, ibaže neraz na to zabúdajú rodičia, učitelia a knihovníci, ktorí by mali dať dieťaťu pravú knihu. Mení sa dieťa deväťdesiatych rokov. Má veľa povinností, trápi sa nosením ťažkých tašiek do školy, jednoducho neviem pochopiť, prečo sú každý deň také bruchaté, a ako neodbytná mucha dobiedza naň veľa lákadiel, televízor, počítač, nekontrolovaný čas počas zamestnania rodičov...

Aj keď literatúra pre deti deväťdesiatych rokov pripomína komorný orchester, to, čo prináša, znie ako hudba. Počujem v nej hĺbku vnútorného života dieťaťa, nachádzam v nej krásu, poetickosť a múdrosť detského sveta.

BEĀTA PANÁKOVÁ,
rozhlasová dramaturgička večerných rozprávok

Zúžim odpoveď na svoju pracovnú rozhlasovú skúsenosť so slovenskou detskou literatúrou. V 90-tych rokoch prišlo do dramaturgie viac než sto rukopisov. Každý je určitou autorskou výpoveďou a možno ho v širšom zmysle chápať ako oslovenie (prípadne oslovenie z nedorozumenia) alebo tiež viac či menej príjemnú provokáciu k úvahám o zmysle a poslaní detskej literatúry, respektíve k zamysleniu sa nad rôznymi názormi na jej poslanie. OSLOVUJÚCICH, t. j. pozoruhodných kvalitou, umeleckou úrovňou a originalitou, je približne desatina z nich: Z tejto vzorky by som chcela spomenúť (nie v hierarchickom, ale v chronologickom poradí podľa času premiéry v Slovenskom rozhlase) aspoň rozprávkový pultecet:

Rozprávokolamy Erika Grocha (vysielali sa v roku 1990), akási Summa philosophica, čo sa zmestí do detského vrečka, Strigôňove Vianoce Júliusa Balca (1990) so zvláštnou

atmosférou spočívajúcou v spojení reálneho a magického, jasného a temného v ľudských vzťahoch a dušiach, Buvirozprávky a predovšetkým dlhodobý rozprávkový seriál *Pinky Bum* Daniela Heviera (1995–1996), jeho priamosť, láskavosť, vtip a odvahu, s akou sa rozpráva s deťmi o všetkom na svete a o všetkom medzi nebom a zemou, *Rozprávky s podkovičkami* Libuše Friedovej (1996), ktoré sú krásnymi spomienkovými kartami na časy minulé a krajiny zázračné, *Chlapec Lampášik* Jána Milčáka (1996) o tom, čo je v nás a okolo nás a čo iný nevidí ani s rozžatým lampášikom za bieleho dňa, a napokon trojlístok z rozprávok Jána Uličianskeho: *Domov verných vecí* (1992), čo je parafrázo-vo poskladaný názov jeho šiestich esejistických rozprávok alebo rozprávkových esejí o spoločnstve živých a neživých bytostí, racionálnej a emocionálnej tvári skutočnosti, *Počítačový princ* (1992), ktorý sprevádza deti v novodobom computerovom labyrinte a ukazuje im východisko z technických a technicistných pascí, a *Pán Áčik* (1997), ktorý je súčasným majstrom sveta v umeleckom snívaní.

Všetky tieto rozprávky majú poslanie. Bez rozmýšľania a s radosťou sme ich prostredníctvom rozhlasu poslali ďalej k adresátom. Každá dobrá správa o svete je súrna.

DUŠAN ROLL,

generálny sekretár BIB

Štátne vydavateľstvo Mladé letá, ale i ďalšie vydavateľstvá vytvárali pre tvorcov takmer ideálne podmienky. Bez nadsádzky možno povedať, že slovenská detská kniha po stránke literárnej aj výtvarnej dosiahla pozoruhodné úspechy. Dokonca sa jej podarilo čeliť rôznym ideovým zásahom. Bez osobitných zásahov vychádzala aj svetová literatúra. Zdalo sa, že tento spôsob vydávania detských kníh bol ideálny, aj keď sme registrovali, že neexistovali konkurenčné podmienky pre tvorcov a dosť často sa stávalo, že známym spisovateľom vychádzali nehodnotné knižky.

Po roku 1989 však slovenská literatúra pre deti a mládež, spisovatelia i vydavatelia, zažili šok, na ktorý neboli pripravení. Uvoľnili sa možnosti na vydávanie kníh, objavilo sa

mnoho nových vydavateľov, žiaľ, aj takých, ktorí si ako „zlatokopovia“ mysleli, že vydávaním detských kníh sa obohatia. Prvé, čo podcenili, bola kvalita rukopisu, redakčná a jazyková úprava, ale aj ilustračné vybavenie, ktorým sa snažili napodobňovať práve tie detské knihy zo Západu, ktoré svojou kvalitou patrili k braku. Kvalitu knižného trhu silne ovplyvnil dovoz umelecky nehodnotnej detskej literatúry aj rozbitie distribučnej siete. Všetky tieto negatívne vplyvy muse-la slovenská detská literatúra prekonávať.

Postupom času začínal i trh reagovať, uplatňovať vyššie nároky. Rodičia chceli poskytnúť svojim deťom podobne pekné knihy, aké formovali ich detstvo a mladosť. Preto sa nemôžeme čudovať, že prvé obdobie renesancie slovenskej detskej knihy je čiastočne poznačené reedíciami úspešných detských kníh z predchádzajúcich období. Takto postupovalo pretransformované vydavateľstvo Mladé letá, ale aj novozaložené vydavateľstvo BUVIK. Len vydavateľstvo HEVI, na ktorého čele stojí spisovateľ Daniel Hevier, nastúpilo na cestu hľadania nových autorov aj ilustrátorov. Myslím si, že práve toto vydavateľstvo dokázalo oživiť záujem slovenských spisovateľov a ilustrátorov o ďalšiu tvorbu, ostatné sa začali pripájať. Zaujímavý je aj štart mimobratislavského vydavateľstva Modrý Peter, ktorého knižky dosahujú mimoriadne dobrú úroveň najmä po stránke ilustračnej.

Dieťa, ktoré sa pripravuje na život v treťom tisícročí, potrebuje popri rozvíjaní vedomostí, humánosti aj silný vplyv estetickej výchovy, ktorú mu ponúka práve detská kniha. Vplyv spisovateľa i ilustrátora na formovanie dieťaťa je nesporný a myslím si, že ešte stále nedocenený.

ZUZANA STANISLAVOVÁ,

vysokoškolská učiteľka, literárna kritička

Detskú literatúru 90. rokov vnímam ako hodnotovo, žánrovo i poetologicky veľmi pluralitný systém, v ktorom síce nie všetky prvky sú hodnotovo kompatibilné, ale sloboda tvorby (zatiaľ bez cenzorského obmedzovania) a bohatá, mnohotvárná vydavateľská základňa môžu byť prísľubom približovania sa k optimálnemu stavu. Pravdaže, handica-

pom pre pôvodnú tvorbu je ekonomické pozadie — ťažkosti so solventnými vydavateľmi, vysoké výrobné (a teda aj predajné) ceny, nízke náklady vydání... Napriek všetkému, aj napriek importovanému i domácomu knižnému gýču, však slovenská pôvodná tvorba pre deti žije, tým mám na mysli, že neživí, hoci vôbec sa nedá tvrdiť, že by si žila „nad pomery“. Toľko teda k dojmu.

Lapidárne hodnotiac, najskôr by som stratila slovo o dizajne slovenských detských kníh. Nejde ani tak o to, či sú urobené výpravne (vkusná grafická aj ilustrátorská úprava detských kníh má už u nás dávnu tradíciu), alebo skromne — to závisí od spomínaných ekonomických možností vydavateľov. Irituje ma skôr skutočnosť, že sa v knižnej kultúre pre deti rozmohla nedbanlivosť: v redakčnej práci, v jazykovej úprave textov, v spoľahlivosti tirážnych údajov. Vydáva sa všeličo a všelijako, napriek tomu jestvuje dnes aj krásna pôvodná kniha pre deti. Najlepšie a najkrajšie tituly sa objavujú vo sfére autorskej rozprávky, autorského variantu folklórnych a kultúrnych textov, v literatúre faktu, prípadne ešte v povestovej tvorbe. Problematickejšie je to v oblasti spoločenskej prózy, kde najmä tvorba pre dorastajúcu mládež v posledných rokoch viditeľne pokrivkáva. Rozpaky vyvoláva dlhotrvajúca stagnácia poézie pre deti a celkom okrajovými sú dobrodružné žánre.

Čo sa týka estetického zážitku, v posledných rokoch boli pre mňa pôžitkom rozprávkové knihy Jána Uličianskeho, Alty Vášovej, Dany Podrackej, Dany Šilanovej-Hivešovej, Jána Milčáka, drsne realistické prózy o mládeži od Petra Holku i prózy Petra Glocka. Zaujali ma aj debuty Tatjany Lehenovej, Daniela Pastirčáka, Jany Bodnárovej, Viliama Klimáčka, Branislava Rezníka. Ak som na začiatku vyšla z chvály plurality detskej literatúry, vraciam sa k nej v súvislosti s poslaním detských kníh konštatujúc, že je dobre, ak sa týka aj tohto fenoménu. Detskí čitatelia sú diferencovaní. Detská literatúra má teda právo alebo priamo povinnosť, saturevať estetické či poznávacie potreby každej skupiny detského čitateľstva, od štandardných až po „elitné“. Po knihách autorov, ktorých som spomínala, väčšinou siahnu kultivovanejší detskí čitatelia — tých je pomenej. Vzhľadom na mohutný prúd „nenáročných“ čitateľov

nemožno uprieť právo na život ani zábavnej, nenáročnej literatúre, rovnako ako takéto právo nemožno uprieť knihám, pri ktorých sa pochybuje, či sú vôbec pre detského čitateľa pochopiteľné. To však nech rozhodne on sám a my ho môžeme len nenápadne, hoci tvrdošijne orientovať smerom k estetickému hodnotu.

STANISLAV ŠMATLÁK,

vysokoškolský učiteľ, literárny vedec

Necitim sa kompetentným na účasť v tejto ankete. Jednoducho preto, lebo, hanba-nehanba, na vlastnej koži už niekoľko rokov zisťujem to, čo je nevyhnutným, teda „normálnym“ sprievodným znakom človeka v stareckom veku: zužovanie osobného životného priestoru, s čím kráča ruka v ruke postupné redukovanie osobných schopností, aktivít, nárokov i potrieb, a s tým prirodzene aj utlmovanie záujmových sfér, ktoré kedysi človeka priťahovali. Preto len na pozadí konštatovania, že už naozaj nevládzem sústavnejšie sledovať, čo sa deje na území súčasnej literárnej tvorby pre deti a mládež (a nielen v nej), odvažujem sa odpovedať na položenú otázku v tom zmysle, že z celej produkcie tohto druhu v deväťdesiatych rokoch ma osobne „oslovili“ iba básnické texty Milana Rúfusa, adresované detskému príjemcovi. Prečo práve ony, to som sa pokúsil zdôvodniť tým, čo som o nich napísal práve do revue Bibiana. Ak sa teda k nim a iba k nim prihlasujem aj na tomto mieste, prosím, aby sa to chápalo len v tejto čisto subjektívne limitovanej relácii a nepripisovala sa tomu nejaká hodnotová relevancia vo vzťahu k celému komplexu literárnej tvorby pre deti a mládež z obdobia deväťdesiatych rokov.

RUDOLF SCHUSTER,

primátor Košíc, spisovateľ

Akú mám skúsenosť so slovenskou detskou literatúrou 90. rokov? Nuž nie veľkú, ale mám, hoci len čitateľskú, lebo mám vnúčky. Autorskú veru nie, lebo moje literárne záujmy sa za posledné roky vyhranili smerom k cestopisnej próze a literatúre faktu. Na mladých čitateľov som myslel predovšetkým pri komponovaní svojich cestopisov, pre ktoré

som materiál získaval sprostredkovanými (filmový záznam) a osobnými cestami práve v 90. rokoch po kontinente Latinskej Ameriky. Skúsenosti môjho otca, no aj moje z Brazílie, hoci ich delia desaťročia, vytvorili námet na naplnenie i uskutočnenie môjho detského či skôr chlapčenského sna: cestoval som po ďalekých krajinách. Stalo sa, sen sa zmenil na skutočnosť a spoznal som svet, krajinu aj potomkov tých ľudí, s ktorými prišiel v 20. rokoch do kontaktu môj otec. I takto, cez literárne slovo, som si s otcom podal ruku cez generácie a cez sny, ktoré sme mali rovnaké. K Brazílii som sa vrátil — a znova som myslel na našich mladých ľudí, ktorých horizont poznania tvorí dnes už len ich odvaha a vôľa — v televíznom dokumentárnom filme. Mladí ľudia túžia po neznámom a ja som im sprostredkoval to, čo na nich ešte len čaká, no aj zostáva reálnym cieľom medzi inými zámermi ich života.

Už som naznačil, že sa špeciálne tvorbe pre mladého čitateľa nevenujem, hoci naposledy som sa pristavil pri historickej osobnosti Jána Bocatia, richtára slobodného kráľovského mesta Košice, ktorý mal taký zložitý až tragický osud, a predsa neporušil svoje mravné ani občianske normy. Od svojho prvého stretnutia s ním v archívoch nášho mesta zmyšľam o ňom ako o aktuálnom predobrazu ideálneho, no určite moderného človeka aj našich dní. Bacatio dostal rozhlasovú, pripravuje sa javisková realizácia môjho textu, no predsa by len bolo „spravodlivé“ voči dejinám a slovenskej kultúrnej verejnosti, aby som sa mu venoval v historickej próze práve pre mladého čitateľa.

Pýtate sa, čo ma oslovilo a zaujalo zo súčasnej tvorby pre slovenské deti? Moje vnúťatá sú vo veku rozprávok a prvých nekontrolovaných výmyslov, ktorými vytvárajú „svoje“ príbehy. Hra ich zaujme, hrou si ich získate, hrou ich aj znechutíte, hoci ide o slovo. Povedal by som, že sú to rozprávky, ktoré si spoločne čítame, keď na ne ostane čas. Lenže my si ich aj vymýšľame. Tu musím byť pravdivý a povedať, že v tejto časti som ja poslucháč a moje malé dievčatká sa nechajú inšpirovať ľudovou rozprávkou. Vtedy sú vôkol nás len princezničky a trápia nás draky. Všetko dobre končí a nabudúce si svoj príbeh už len vylepšujú o nové situácie, do ktorých sa rozprávkové postavy dostanú.

Rozprávky sú vážna vec v morálke a poznaní malého čitateľa a nezabudnuteľná, priam dôležitá skúsenosť v lektúre dospelého čitateľa. Medzi rozprávkami som si nenechal uniknúť prvotinu Damiánova rieka Daniela Pastirčáka a čarodejnícku diológiu Júliusa Balca. Ale keď hra so slovom vo výmyselníckom príbehu, tak to musí u nás doma prísť čas na rozprávky z dielne Daniela Heviera. Bol som rád, že sa darilo medzi literárnymi kritikmi aj čitateľmi prvým knižkám Dany Šilanovej-Hivešovej, Jany Bodnárovej a Eleny Lackovej. Rozprávka je slobodný priestor na všetko dobré i zlé v nás, aby sme to mohli poznať a nájsť spôsob, akým sa s touto situáciou v nás vyrovnáť. Preto si rád listujem v knihách, ktoré po sebe nechal Karol Pém. Upozorňujem, že som hovoril o rozprávkach autorov, ktorí zaujali mňa, čitateľa s nerozprávkovým postojom k životu a jeho mechanizmom. Upútali moju čitateľskú zvedavosť i preto, lebo som vstúpil do príbehov, ktoré sa netrápili tým, ako „preinačiť“ vžitú predstavu o rozprávke na tvar, čo prináša to, čo ešte v autorskej rozprávke pre slovenské deti doteraz — za akúkoľvek cenu — nebolo. Napokon ani takéto detské knižky azda dnes nechýbajú. Dieťa je spravodlivé, má múdrosť inštinktov malého slona, preto sa treba pri týchto experimentoch v čítaní pre mladého čitateľa spoliehať azda najväčšmi na jeho obdivuhodnú logiku. Veď ňou sa orientuje v ne-logických situáciách až pozoruhodne dobre.

Napokon, čo a ako so zmyslom detskej literatúry? Znova sa budem dovoľávať iba svojej čitateľskej skúsenosti. Vidí sa mi, že sme všetko nechali na deti, možno aj ulicu a najnovšie na počítače, domyselné kovové hračky. Pre voľajakú zamestnanosť nás dospelých sa spoliehame na akési zázraky, ktoré by sa mali uskutočniť vo vývine našich detí. Dovoľávame sa ich rozumnosti, keď sa riadia vo svojich činoch citom. Chceme ich dospieť a ony ešte neboli deťmi, ktoré má rodič rád, veľmi rád. Knižka môže tieto starosti malých liečiť, ale nie vyliečiť. Bojíme sa drog, hracích automatov, krutosti v hrách detí, ich útekov pred nami — ich najbližšími. Život sa zrýchľuje a vo svojej mravnosti aj otupuje. Keď chceme, aby naša budúca generácia bola duševne čistá, pripravená odolávať tým najťažším náporom volania na bočné chodníčky, určite to nevyriešia moderné technické hračky.

ky, ale my dospeli a spoločná nádej nás i našich detí na zmysel pre spravodlivosť, česťnosť, duševnú čírosť. A detská literatúra, hoci možno už viditeľne prešľapuje pri hľadaní nových námetov, musí tomto trasovisku v malým aj veľkým pomáhať. Nie poučáním, ale pozvaniami na spoločné premýšľanie o tom, čo životu osoží.

VIERA ŽEMBEROVÁ,

vysokoškolská učiteľka, literárna historička a kritička

Umelecká literatúra pre deti a mládež a aj jej autor sú v takej istej literárnej a mimoliterárnej situácii reálnej kultúrnej praxe ako autori a podmienky „dospelej“ literatúry. Či sú dobré alebo zlé, všeličo sa o tom hovorí, ale až čas ukáže, čo sme stratili a čo získali! Július Noge pri nie tak dávnej úvahe o situácii literatúry pointoval diskusiu slovami: literatúra vždy hľadá tému. Dodajme, má vždy v pohybe všetky svoje súčasti a jej situácia je vlastne vždy v tenzii. Teda ide o regulárnu situáciu, ktorá pre svoju „rovnováhu“ potrebuje latentné napätie, no nie katastrofické zlomy! Nazdávam sa, že pracovná sentencia J. Nogeho sa dostáva aj v dnešnej situácii azda až do roly axiómy vzťahu autor — čitateľ, autor — kultúrna prax. V detskej literatúre sa hľadá autor, hľadá sa téma a možno sa hľadá aj čitateľ. Starosti, ktoré sa objavili v prvých mesiacoch tohto desaťročia, navodili predstavu „dokonalejšej“ krízy všetkého, čo súvisí s knihou, a reálne začal ekonomicky a legislatívne „pracovať“ stav-jav, ktorý dovolil zapochybovať o tom, či autor pozná svojho čitateľa. Dnes sme múdrejší, teda reálne zvažujeme tie javy, ktoré boli nezvyčajné v literárnom živote ešte v minulom desaťročí. Kniha má autora, kniha sa číta, číta sa predovšetkým tvorba slovenského autora pre slovenské deti. (Preklad neobchádzam). Jedno je azda isté: umelecká literatúra pre detského čitateľa má ambicióznú prítomnosť, tvorba zostáva diferencovaná, autori stav

dvojdomosti považujú za „normálny“ a o budúcnosť literatúry pre deti sa netreba obávať, hoci voči nej stojí zábavná technika a plazí sa pomedzi nás, takmer bez zábran a zovšadiaľ, duchovná negramotnosť, čo má podobu kreslených lacných „komiksov“, prostoduchých videofilmov a umelecky ponížujúcich masmediálnych adaptácií klasických aj súčasných umeleckých textov. Sme a pohybujeme sa v postupne uvoľňujúcom sa zajatí postmoderny v literatúre, ktorá už siahla aj po detskej lektúre. Isto to nebude na škodu pre všetkých zúčastnených: deti — čitatelia majú vyvinuté abstraktné a obrazné myslenie i videnie, ktoré netreba podceňovať, ale ani preceňovať, teda nech si vyberie detský čitateľ. Isto si nemožno nevšimnúť, čo sa „robí“ s rozprávkou. Chvilami to vyzerá tak, že pribúda múdrych rozprávačov nových príbehov. Len čo na to rozprávka? Je skutočne vždy prítomná tam, kde sa o nej píše — hovorí? Do čítania pre deti vstupuje duchovná spisba. Zdá sa, že domáci autori sa vyrovnali s jej klasickým odkazom vo variáciách na biblické príbehy. Kritika detskej literatúry by mala rázne zareagovať na nie ojedinelé zneužívanie motívov kresťanskej kultúry v čítaní, ktoré je adresované detskému čitateľovi, veď sa medzi nami pokojne rozmáha literárny gýč a navyše v takom duchovnom a kultúrnom odkaze, do ktorého ešte vždy je potrebné prenikať a nie bezohľadne exploatovať ho. Všeobecnú pozornosť si pre svoje výsledky zasluhuje literárna veda o detskej literatúre, ktorá sa nezriekla svojej náročnosti v kritickej reflexii a pokračuje v syntetických projektoch jej dejinnej línie. A čitateľ? Platí azda to, čo oddávna. Autor si ho musí „vychovať“, ale aj udržať! A tento vzťah je napokon regulárny pre obidve strany. Aj preto, lebo vylučuje náhodu ako kritérium. Za náhodu sa v priestore literatúry, keď nezískala na vnútornej ponornosti a nepoznala svoju budúcnosť, vždy zvlášť tvrdo „platilo“.

Pripravil

ONDREJ SLIACKY

KNÍŽKY PRE VŠETKY SLOVENSKÉ DETI

Rozhovor so šéfredaktorkou Mladých liet

MAGDOU BALOGHOVOU

Pri hodnotení súčasnej knižnej produkcie pre deti a mládež sa dá konštatovať, že v posledných rokoch vystupujú do popredia kvalitatívne priaznivejšie ukazovatele ako doteraz. Nemám pritom na mysli ekonomické podmienky. Povodňová vlna lacnej knižnej komercie čiastočne opadla a ostrovy, na ktorých sa zachraňovala autentická literatúra pre deti, výraznejšie vystúpili na jednotvárne plynúcu hladinu. Je zaujímavé, že ak sa na pulkoch kníhkupectiev objaví dobrá detská kniha, nitky vedú k vydavateľstvu alebo redaktorovi, ktorého koreňky siahajú k vydavateľstvu Mladé letá. Ako vyzerá situácia v Mladých letách dnes, sme sa dozvedeli od jeho šéfredaktorky Magdy Baloghovej.

■ Po roku 1990 prešlo vydavateľstvo Mladé letá niekoľkými dramatickými peripetiami. Najskôr prišlo o predškolskú a náučnú redakciu, neskôr sa redukovalo ďalej. Skeptici tvrdili, že vydavateľstvo sa z toho už nespamätá. Dnes je rok 1997, Mladé letá boli sprivatizované a štafetu vysokého umeleckého štandardu si nesú ďalej. Zdá sa, že váš majiteľ môže byť na vás pyšný.

Mladé letá boli azda prvým vydavateľstvom, ktoré podstúpilo dovtedy nepoznané „drastické“ zníženie stavu pracovníkov — viac ako o polovicu. Dodnes som úplne neprenikla na koreň úvahy či rozvážnosti vtedajšieho riaditeľa Ing. Hykischea, na ktorého majú mnohí ťažké srdce. V jeho vtedajšej úvahe iste hrala podstatnú úlo-

hu aj potenciálna chuť ľudí, s ktorými sa lúčil, založiť si vlastné schopné vydavateľstvo. Potvrdili to novovzniknuté, Mladým letám v mnohom príbuzné vydavateľstvá: Buvik, Hevi, Q111. Z týchto čias ma bolí prudká výčitka jedného spisovateľa z vtedajšieho výboru Priateľov detskej knihy, že sme si „vypustili letisko“ a prepustili odborníkov. Mimochodom, o pár rokov sa stalo to isté vo vydavateľstve, kde pracuje — už bez komentára. Preplakala som vtedy báseň Štefana Moravčíka: „Najstrašnejšie, keď pochovávali dieťa — keď pochovávali Mladé letá...“ A som šťastná, že sme odvtedy vydali Moravčíkovi dve výborné knihy (Kráľ slova a Prvák, prvák, vystrč rožky!). Veď aj pre nás, čo sme zostali, to bolo nielen boľavé. Naše

vydavateľstvo bolo vždy známe aj tým, že tu bol (a je) skvelý aj ľudsky súdržný kolektív. Bolo to ťažké aj po profesionálnej stránke — veď nám nezostal ani jeden odborník na náučnú literatúru (všetci dali výpoveď). S odstupom času: všetci naši kolegovia sa výborne uplatnili: vo Fortuna Print, v Slovarte (aj v jeho českej redakcii), v Ikare, aktívni prekladatelia všade. Vtedajší výtvarní redaktori odišli zväčša do dôchodku, Martin Kellenberger sa vzápätí rozbehol ako aktívny ilustrátor, Katka Hubová pôsobí na Vysokej škole výtvarných umení, Svojo Mydlo ostal ako náš jediný výtvarný redaktor. Všetci sme začínali prinajmenej inde a inak. Zostali sme — zvyšky rôznych redakcií... Ale skrátim to: vtedajších 180 titulov (z toho 50 leporel a približne toľko omaľovačiek) robilo okolo 20 redaktorov, knižné tituly sa spracúvali približne rok, rok a pol. Za posledné tri roky spracúvame okolo 90 titulov šiesti literárni redaktori (sama mám úplný redakčný úväzok), jeden a pol technického redaktora a jeden výtvarný redaktor. Čas spracovania sa skrátil — nanajvýš pol roka (možné komplikácie pri niekoľkonásobných sútláčiacich). Takže sme vďační za každú vydanú a dopredu knihu. A sme radi, že sme nevydali ani jednu, ktorá by vo vidine rýchleho zárobku podlomila dôveru v našu značku. Robíme knihy, ku ktorým sa čitatelia majú prečo vrátiť — a je dobrý signál, že ich neraz na želanie trhu dotláčame alebo vzápätí reedujeme. To je najlepšie ohodnotenie

vydavateľa. Trochu to chápeme tak, že naši „majitelia“ — lebo oni rozhodujú o našej oprávnenosti — sú aj naši čitatelia. Naši noví majitelia (Mladé letá, s. r. o. v procese transformácie na a. s.), Firma LINEA s. r. o., v edičnej oblasti ponechávajú absolútny priestor pre tvorivosť. Sme za to vďační, veď keď človek robí to, čo robí rád a čo je v súlade s jeho svedomím, práca je potešením. Či sú na nás pyšní, to neviem, ale myslím, že nám dôverujú — a aj s takým pocitom sa dobre pracuje.

■ Pôvodná literatúra pre deti a mládež bola vždy doménou vášho vydavateľstva. Viem však, že sa na nej nedá zarábať. Napriek tomu u vás vychádza Podjavorinská, Martáková, Ďuričková, Bodnárová, Rúfus, Pavlovič, Moravčík a ďalší. Stretávate sa pri vašich pôvodných projektoch s cieľovou podporou štátnych kultúrnych inštitúcií, alebo v mene záchrany slovenského detského čitateľa bojujete sami?

Odpoviem tak, ako hovoria čísla: v roku 1994 sme vydali 10 titulov pôvodnej tvorby so štátnym príspevkom 1 300 000,- Sk; v r. 1995 bolo 16 titulov s podporou Pro Slovakia 910 000,- Sk; v r. 1996 19 pôvodín so štátnou dotáciou 96 000,- na Moravčíkovu knihu Kráľ slova. Rok 1997 je o niečo štedrejší — z pripravovaných 22 pôvodných diel sme dostali príspevky na 4 tituly. Len tak pre zaujímavosť nasledujúci súčet: za roky 1991—1996 vyšlo v Mladých letách (s reedíciami)

84 pôvodných diel. Len za rok 1996 bol celkový náklad pôvodín u nás 142 000 výtlačkov, z toho 58 000 poézie. Prečo sa naďalej držíme vydávania pôvodnej tvorby? Nuž preto, že je adresovaná prevažne deťom mladšieho školského veku — ich citová výchova je bezpodmienečná. Ak rodina a spoločnosť prepasie citové a mravné formovanie dieťaťa od útleho veku, ďalej môžu jej akékoľvek úsilia úplne zlyhať. Prekladová literatúra prenáša aj morálne princípy odvodené z iných tradícií — nemusia byť vždy aplikovateľné. Sme presvedčení, že naša literatúra pre deti má vysoké hodnoty. Kľúčové diela našej literatúry pre najmladších čitateľov zaraďujeme do formátovo jednotného radu, v ktorom nám vydávania vychádzajú relatívne najlacnejšie. Ale mocujeme sa aj s novým vydaním Zlatej brány — brány do bohatstva materinského jazyka a generáciami odovzdávanej mravnej výchovy. Nezískali sme na ňu nijaký sponzorský príspevok. Vyše dvoch rokov sme hľadali ekonomicky schodný variant, mám aspoň dvadsať rôznych prepočtov s modelovaním vybavenia, nákladu, typu písma, počtu ilustrácií. Ale, chvalabohu, našli sme ten prijateľný. Zlatá brána bude na Vianoce. Podobným tvrdým orieškom bolo nové vydanie Rozumu do vrečka — a tiež bude. Dnešná radosť vydavateľa z pôvodnej knižky je zaslúžená ...

■ Zdá sa, že súčasní mladí autori sa nevelmi angažujú v literárnej tvorbe pre deti. Pri výbere pôvodných autorov sia-

hate ku klasikom, ale viem, že máte aj svoje objavy a nádejné debuty. V pláne Klubu mladých čitateľov na tento školský rok sa objavilo niekoľko zaujímavých titulov ...

Mladí autori to azda nikdy nemali také ťažké — pravda, ak sa nerozhodnú riskovať a vydať si knihu vlastným nákladom (poznám aj xeroxované debuty) alebo v novom vydavateľstve. Prvú skúsenosť majú aj klasici (Pavol Bunčák), druhá hovorí, že nové vydavateľstvo sa môže veľmi skoro presadiť aj vďaka novým autorom (L. C. A., HEVI). Naš výber do edičného plánu sa prísne odvíja od dosiahnutej úrovne produkcie — pod istú latku zákonite nemôžeme ísť. Vzhľadom na vydavateľskú ekonomiku si nemôžeme dovoliť nízke náklady (500—1 500), a meno neznáme kníhkupcom je pri vyššom náklade rizikové. Musí teda zaujať téma. Do istej miery utilitaristický bude tohtoročný debut Renáty BočKayovej Štúplik a vybrané slová (il. debutantka Eva Kočanová), ale má iskričku, dali sme mu šancu (aj vďaka podpore Pro Slovakia). Pravda, rok narodenia autorky (1970) sme sa dozvedeli až pri podpise zmluvy, keď bol rukopis pripravený do tlače (ilustrátorka narodená 1967). O to väčšia bola naša radosť.

■ Myslím si, že Klub mladých čitateľov je dobrým ukazovateľom čitateľského záujmu detí. Hoci — rozhodujúcu úlohu pri odbere kníh má nesporne rodičovská peňaženka. Aké máte skúsenosti so svojimi čitateľmi?

Je veľa krásnych, dôverčivých a úprimných detských listov i povzbudivých listov pani učiteliek. Trápia nás tie, kde deti píšu, že knihy sú drahé a nemôžu si ich objednať. Na klubové knihy poskytujeme zľavu 10—20 % a hradíme poštovné pri hromadných objednávkach. Ceny tlačiarenských výkonov však veľkú dobročinnosť pri stanovovaní ceny knihy neumožňujú. Náklady klubových kníh, hoci idú na voľný trh, nie sú vyššie ako náklady ostatných — a vyšší náklad by cenu mohol ovplyvniť. Veľmi poklesol nákup kníh do školských knižníc a do knižníc vôbec. Značný podiel nákupu aj v školách je stále v prospech disneyoviek. Nemám dobrý pocit z kôpky precízne disneyovsky ilustrovaných čitateľských denníkov jedného čulého čitateľského krúžku v Trnave, kde som sa na jar dočítala takéto veci: Walt Disney: Statočný cínový vojačik; Walt Disney: O Populuške... Je to boľavý zásah nielen do kultúry čítania, ale aj do všeobecného vzdelania. Do Klubu zaraďujeme nesporné literárne hodnoty a vybrané knihy literatúry faktu využiteľné na rozšírenie poznatkov z vyučovania. Ale aj knižky pre radosť — dobrodružné a humoristické romány. Náklady však ťažko dopredu tipovať. Naším bestsellerom sú bezpochyby Traja pátrači. Z ponúknutých dvoch kníh tejto série od toho istého autora, obe novinky, má jedna dvojnásobnú objednávku... Z domácich autorov jednoznačne viedol vlni Pavlovič, v tomto roku Haštová.

■ V celoročnej súťaži Bibiany, medzinárodného domu umenia pre deti, o najkrajšie a najlepšie knihy jari, leta, jesene a zimy získavate každoročne niekoľko ocenení. V tomto roku mimoriadne zaujala prekladová literatúra z vášho vydavateľstva — Malý lord, Dieťa na výmenu, Tichý výkrik... Je zrejmé, že váš výber prekladovej literatúry nie je náhodný ani prvoplánový. Vždy sú to diela, ktoré získali niekoľko ocenení už v zahraničí, a čo je podstatné, sú blízke problémom i mentalite našich detí...

Všetko je úplne presne zhrnuté v otázke. Nezodpovedaná zostáva ďalšia otázka: ako je to možné, že väčšina kníh aspirujúcich na ocenenia kritiky aj čitateľsky potenciálne vďačných kníh sa úplne pomaly predáva či vôbec leží (Pretekárske prasiatko, Lady Punk, Leto pre Johanu, Rozdelené srdce). Rada, že treba vydávať nižšie náklady, nie je schodná, a tak každý polrok riešime dilemu, či tieto knihy vôbec vydávať — hoci riešia aktuálne citové a životné problémy súčasných mladých ľudí... Úplne chýba pôvodná tvorba zo súčasnosti, a ak sa aj objaví, vychádza v náklade 500 až 2000 kusov. Veď to je takmer bibliofilské číslo! Taký náklad je možný len pri výraznom sponzorskom príspevku. A keby sa knihy aj ujali, bez neho nemajú šancu vyjsť znova. Ak si predstavíme, že podľa návrhu nového autorského zákona má honorár tvoriť 13 % ceny knihy, náklady na sponzorský príspevok budú nemalé. (Pri dielach preberaných zo zahraničia tvoria

práva 3 až 8 % a sú v nich zahrnuté obe zložky diela, literárna i výtvarná.)

■ **Situácia dnešných vydavateľstiev, ktoré sa zaoberajú literatúrou pre deti a mládež, nie je vôbec ružová. Pôvodná knižka pre deti s ilustráciami slovenského výtvarníka sa stáva prepychom. Pre vydavateľa je stratová, na seba si jednoducho nezarábí. Slovenská ilustrácia, ktorá nás vždy úspešne reprezentovala v zahraničí, je tak trochu odstrčenou, nepotrebnou „pastorkyňou“. Výtvarníkov špecifický prejav je niekedy nevhodne modelovaný vydavateľskými požiadavkami, a pokiaľ nie je dosť prispôbivý, môže si so svojimi výtvarnými objavmi sedieť doma. Pozrime sa na tento problém aj z inej strany — môže si dnešné vydavateľstvo bez osobitnej finančnej podpory a bez zaručeného stopercentného komerčného úspechu dovoliť experimentálnu estetickú parádku pre deti?**

Teoreticky áno: ak by sa zabezpečila niekoľkonásobná súťaž zahraničných mutácií so zabezpečeným odbytom, alebo by sa vytvorilo dielo, ktoré možno v zahraničí prekladať a požívať litografie. Poznáme také vydavateľstvo v Česku — a je to tvrdý chlieb — lenže tak pracuje celý Západ — sme jeho odberateľmi... Trpké je to, že doma nikto nie je prorokom. Na poslednom Bienále získala vysoké ocenenie Jana Kiselová-Síteková za obrázky ku knihe Adam a Eva. Ako vravíš — estetická parádica, navyše univerzálna téma. Kniha mala náklad

2500 výtlačkov, značnú podporu Pro Slovakia i zahraničného sponzora. A možno zdúpnieš, keď ti poviem, že ju dopredávame za zníženú cenu (zo 65 na 20,- Sk), a keď sme ju pred tohtoročným BIB ponúkli organizátorom za túto naozaj symbolickú cenu, aby sme ňou upozornili na kvality slovenského výtvarného umenia, dostali sme odpoveď, že na takéto nákup niet prostriedkov. (A bola by to iste najlacnejšia propagácia našej ilustrácie, akú si vieme predstaviť...) Ale to už je azda prezrádzanie rodinných intímít...

■ **Keď už sme pri tom prezrádzaní, prezradíš nám na záver niečo horúce z „mladoleťáckej“ kuchyne?**

V tomto roku Mladé letá vydávajú osemtisíc publikáciu, má príznačný názov Knižka pre všetky slovenské deti. Želám si, aby sme vždy patrili všetkým slovenským deťom a rástli s ich zvedavosťou a záujmami. Pri 125. výročí narodenia Ľudmily Podjavorinskej sme spočítali, že od vzniku vydavateľstva jej knihy vyšli u nás v celkovom náklade 1 500 000 výtlačkov. Želám slovenským autorom, pravdaže, u nás, takéto súčty. A Mladým letám želim aj desaťtisíc aj stotisíc publikáciu. Zahraničie si vysoko cení tradíciu značky, patrí k majetku. Treba na to myslieť aj u nás. Takže od tých želaní sa budú odvíjať aj naše plány.

Pripravila

LUBICA KEPŠTOVÁ

*Len mačky dopadnú
vždy na všetky štyri ...*

PETER NAGY

Bobi a kamoši

Bratislava, Hevi 1997. 1. vyd. Il. DUŠAN POLAKOVIČ.

Motto: *Dobrý text nemusí byť básňou. To, že je báseň dobrá, ešte neznamená, že z nej bude kvalitná pieseň.*

Rôzni autori

Aby som bol presný, uvedený výrok v takej či onakej podobe odznel z úst Kamila Peteraja, Petra U. Uličného, Joža Urbana, mojej maličkosti a predpokladám, že ho ešte pár skálných či občasných autorov (piesňových) textov v takej či onakej forme vyslovilo. Je teda transparentne neautorizovateľný, s najväčšou pravdepodobnosťou je z rodu axióm, a tak celkom dobre poslúži ako jedno z východísk reflexie horeuvedenej knihy. *Bobi a kamoši* je totiž zbierkou textov, nič menej a nič viac, textov, ktoré odzneli na rôznych LP, CD, MG nosičoch v rôznom čase a majú spoločného autora písanej i hudobnej zložky — Petra Nagya.

Autor na zadnom prebale knihy píše: *Bobi je pesnička o psíkovi, a keď si odmyslíte hudbu, aj celkom dobrá básnička.* Motto z úvodu to nevyklučuje, a tak si nalistujme predmetný text a poďme sa umelecky vyžiť.

Darmo je, časy kvietočkovaných a ulienkovaných básničiek pre deti, vetričkov, svetričkov, vrabčiekov a inej prírodnej hávede sú už za nami. Nevravím, že sa tradicionalistické nežnosti nevy-skytujú aj v tejto knihe, ale väčšina textov je civilná, moderná, ba priam post-moderná ako náš *Bobi*. Aj situácia je po-

stavená moderne. Subjekt básne skonzumuje kocku z lego stavebnice. Kto by čakal srdceryvné obavy malého majiteľa o zdravie svojho štvornožca, ten sa mýli. Detskému hrdinovi ide najmä o kocku a podľa porekadla, ktoré ja osobne poznám už od svojej nebohej babky (*Ako vošlo, tak vyjde ...*), podal psovi prehľadlo a teraz čaká. V záverečnom happy-ende sa dočká nielen predmetnej kocky, ale celej stavebnice, čo je vec iste potešiteľná. Nehľadiac na to, že už klasik pán Freud spomína u detí v istom veku zvýšený, ba priam enormný záujem o všetko, čo súvisí s vylučovaním. No poďme na básnické atribúty. V 28 veršovom texte je 8 čistých rýmových dvojíc (*Bobi-robí, regál-lega, spánok-ráno.*). Zvyšok sú asonancie, viac či menej vydarené, pričom záverečný rým *pozri sa — stavebnica* je, povedané slovami priateľa Moravčíka, rýmové zverstvo. Ináč povedané, pokiaľ by nenastal záverečný autorský kolaps, išlo by skutočne o básničku celkom slušnej remeselnej úrovne. Pozrime sa však na susednú *Chobotnicu*. Prvé dve rýmové dvojice sú: *zobrala-olutovala, chápadlom-jej slon ...* Ďalej sa to vezie v podobnom duchu. Tieto dvojice, notabene absolútne ignorujúce rovnoslabičnosť, sa ťažko dajú nazvať čo i len „paraasonanciami“. Aby sme nesúdili príliš friško, nalistujeme si úvodný text *Chytľavý smiech*. Okrem rýmovej dvojice *smiech-strieč* a asonancie *rehoce-Vianoce* nás očaria už len autorské vynálezy typu *kolaje-len klaje, nachystal-samý sval*. Pri ďalšom putovaní knihou narazíme na riešenia typu: *garáže-rozkáže, dážď-zvlášť, dážď-pršíplášť, chýbala-dostala, chodí-lodí, minule-korčule, nepredám-prachy dá, nateľ-do siete, usáva-dostáva ...* Slovom, mohli by sme pokračovať, ako muzikanti vravia, až do „fejdautu“, teda do stratenia.

Kapitolou samou o sebe je (ne)dodržiavanie rovnakého počtu slabík v jedno-

tlivých veršoch, o (ne)dodržiavaní „stopáže“ škoda vraviť. Daktyl či trochej — „vsio ravno“. Pri (skutočne!) náhodnom otvorení knihy hľa:

*Dookola reči, to ma vie nažrať,
ľudia sú skúpi, hlúpi a na seba zlí.
Ak rádio nezačne už spievať,
asi okno mu otvorím.*

Podme si však radšej stanoviť základné kritériá piesňového textu, aby sme zmapovali aj druhú stranu mince báseň — text. Preambula: Piesňový text špecificky narába s výstavbovým materiálom a so zákonitostami poézie.

a) Ideálny je čistý rým, ale v oveľa väčšej miere sa pripúšťa (a najmä používa) gramatický rým či asonancia.

b) Text má plne rešpektovať zákonitosti jazyka, v ktorom je napísaný, teda prízvuky (dlhú dobu na dlhú slabiku a naopak), vychádza zo zaužívaných (v slovenčine) stôp (daktyl, trochej etc...)

c) Takzvaný „antiprízvuk“ sa používa len ako „štýlovotvorný príznakový prvok“ (napr. charakteristika konkrétneho štýlu slangovej výpovede), nie ako východisko z núdze, nahrádzajúce zvládnutosť textárskeho „remesla“.

d) Každý text musí mať silný refrén (slogan), ktorý je obzvlášť citlivý na vyššie povedané, pričom pointa nie je až natoľko dôležitá (avšak najmä v epických textoch poteší ...).

Zhráme si teda doterajšie *klebety a fakty!*

— V básňach pre deti je dôležitý presný rytmický pôdorys, keďže deti si takto vytvárajú vzťah k rodnému jazyku, správny prízvuk a plynulosť reči.

— V textoch pre deti (na rozdiel od textov pre dospelých!!!) by mali byť tieto požiadavky plne rešpektované.

— V básňach pre deti by mali byť čo najčistejšie a čo najobjavnejšie rýmy, metafora, prirovnania, metonymie, kalam-

búry, slovné hračky a tak ďalej, keďže na týchto poetických atribútoch si fafni trénujú jazykový cit, slovnú vynaliezavosť, istotu a objavnosť pri každodennej komunikácii.

— V textoch pre deti by sa mali tieto požiadavky aspoň v dvoch tretinách zachovať, samozrejme, pri zachovaní funkcie zábavnej (podčiarkol M. M. B.). Na rozdiel od toho texty pre dospelých majú v rovnakej relácii ako funkciu zábavnú, aj funkciu „stotožnenia sa s interpretom“, čiže akési „densflorákov“, „depešákov“, „folkerov“ etc. Pokiaľ si položíme otázku, či Peter Nagy zvládol (a ako zvládol) jednotlivé atribúty dvojdomosti „básnik — textár“, vychádza nám, že pokiaľ ako textár dopadol na jednu nohu, a aj to s balansom, ako básnik dopadol ... povedzme, na chrbát. Oná v úvode spomínaná mačka, má výhodu. Neradi sa poetikou, špecifikami rodného jazyka (mňau!), ale jedine reflexom, priamo napojeným na pud sebazáchovy.

A práve spomínaný pud sebazáchovy mi velí, aby som sa nezaoberal napríklad témami jednotlivých textov. Toľko nežne bulvárno-takmereroticko-lacných žartíkov a „provokovaní“ sa len tak nevidí. Rozbor by zrejme dosiahol rozmer baculatého príspevku na dákom vedeckom kolokviu „o zdrojoch marazmu v dnešnej mladšej generácii“.

Samozrejme, že CD či MG nosiče si nekupujú osemroční fafni či slečny. A rodičia sa dajú veľmi rýchlo presvedčiť aj tým, že sa v piesni spieva o tom, ako si „dve kamarátky kravy sadnú do cukrárne“ (oteckovia) či ako si „chobotnica vezme lenivého slona, ktorý sa vyvaľuje doma pred telkou a žerie vo veľkom, a s ničím jej nepomôže“ (mamičky). Ako prešmak uvádzam pasáž z textu *Šialená svadba: Až to raz príde tá moja svadba / iba tak lacno sa nepredám / Môj ženich krásny a hnusne bohatý / za svadbu všetky prachy dá / Pridu tam kovboji na*

žltých koňoch / a tí budú piť pivo z fontány / a farár sa dovalí na modrých slonoch / Strelení môžu byť pozvaní ...

Dodám už len obligátne našinecké wo-oooooooooo!!! Ostatne, postmoderná (rozumej graficky náležité chaotická) typografická úprava a ilustrácie Dušana Polakoviča pridá k wo...ov ešte niekoľko okrúhlych písmeniek. Takže v nadpise bola spomenutá mačka a jej pády. Mačka padá, len keď musí. Človek niekedy padá a ani o tom nevie.

MAROŠ M. BANČEJ

JÚLIUS SATINSKÝ

Rozprávky uja Klobásu

Bratislava, HEVI 1996. 1. vyd. II. Hevier a J. Satinský. 118 s.

Meno Július Satinský je už mnoho rokov synonymom dobrého humoru, ktorým si jeho autor podmanil rôzne vekové kategórie.

Július Satinský absolvoval ako herec veľké množstvo premiér, no až v roku 1996 si trúfol zapremiérovať aj ako spisovateľ v oblasti literatúry pre deti knižkou Rozprávky uja Klobásu. Nemohol v nej zaprieť to, že je v prvom rade herec-komik. Aj preto je celá knižka koncipovaná ako „predstavenie jedného muža“, hoci v nej nemožno nepostrehnúť fakt, že Satinský obľubuje interakčný vzťah (dôsledok dlhodobého vedenia „duológov“ s M. Lasicom). Ako narátor rozprávok si rieši absenciu druhého komunikanta tým, že sa často obracia na svojich potenciálnych veľkých i malých čitateľov, divákov a poslucháčov a priamo ich oslovuje: „Ahoj, kamaráti! To som ja, váš rozprávkar ujo Klobása, ten čo si nikdy nevymýšľa a hovorí len pravdu, pravdu a nič iné, len pravdu!“

(s. 41). Napriek tejto takpovediac prísahy uja Klobásu o pravdivosti čitateľ získava rukolapné dôkazy o tom, že celá knižka je založená na erupcii výmyslov. Potvrďuje to i záverečná veta v ostatnej rozprávke (Pravda o zvoncoch), ktorá je negáciou toho, čo sa deklarovalo predtým: „Lebo ujo Klobása vymyslel všetko, okrem Kaplanovej turbíny“ (s. 118).

Výmyselnosť je prázakladom Satinského rozprávkov tvorby. Uplatňuje sa už od samého začiatku tým, že sa priznáva k rozprávkovému pôvodu — k prababke ježibabe Klobásovej-Strigovej.

Satinský je žoviálny rozprávač. Jeho zmysel pre humor sa prejavuje pri tvorbe názvov obcí, prípadne pri menotvorbe rozprávkových postáv (napr. obec Prndulino, Tambolovce, obor Bolo Bobolo, gazda Ploštiak, kostolník Petarda, domovníčka Anna Smutková — skosila ju Smrtka a iné). Tendencia k sémantizácii priezvisk prináša jednoznačný humorný efekt.

Dlhoročnú vplyvológiu literatúry na život J. Satinského možno zaevidovať vo využívaní mien známych spisovateľov v novom rozprávkovom kontexte (starému otcovi Klobásovi zabezpečili domáceho učiteľa Pavla Országha Hviezdoslava; básnikovi Mihálikovi sľúbili za ženu Betu Báthoryčku). Komika nonsensu vzniká i pri operovaní s názvami známych (rodovo autom pretransformovaných) literárnych diel v novom rozprávkovom príbehu. Napríklad v rozprávke O obrovi Bolovi Bobolovi sa hovorí: „Celé detstvo strávil na obrovskom sociálnom zariadení svojich rodičov, obrovsky významných obrov Gargantuela (otec) a Pantagruely (matka)“ (s. 27). Silný literárny vplyv sa u Satinského prejavuje v tom, že rád využíva literárne prirovania.

V rozprávke O drakovi Bakuľovi uvádza, že jeho: „zo tri sprosté hlavy zavolali aj ostatné a všetky sa začali olizovať ako Alicia v krajine zázrakov“ (s. 32).

Satinský ako rozprávkotvorca obracia všetko naruby (napr. teóriu o vzniku ľudových piesní, slovenské porekadlo: „Viac hláv — viac rozumu“). Ujo Klobásu sa dokonca stáva objaviteľom Čučoriedkov, ktorí majú rôzne funkcie v ľudskom organizme, a zároveň zakladateľom zdravovedy, pretože lekári „trt vedia“ (s. 40). Pri zostavovaní zdravovedy uja Klobásu funguje generovanie rozprávačského aktu na základe princípů kýchnutia: „Háápčiii! ... Na zdravie. Ďakujem vám, milé deti. Už som tu aj s mojím najnovším vedeckým objavom — Čučoriedokmi!“ (s. 45). Kýchnutím sa dostávali Čučoriedkovia trpaslíci pod lupu a na základe otázkového impulzu uja Klobásu rozprávali o sebe (Nosálikovia, Račliari, Huhnári, Šušliari, Lampášikári, Očici, Karupinári, Štikútko). Táto časť knižky je komponovaná ako seriál.

Ďalšiu časť knižky tvoria rozprávky o známych rozprávkových predmetoch. Klasické rozprávkové rekvizity (v rozprávkach Lietajúci koberec, Palica, von z vreca!, O zlatých vajciach, Stolček, prestri sa!, Opasok neviditeľnosti) sú včlenené do nových súvislostí, čím sa zvyrazňuje kategória aktualizácie (napr. využitie rozprávkového stolčeka v školskej jedálni). Podobné tvrdenie platí o funkčnom začleňovaní notoricky známych klasických rozprávok do moderných autorových rozprávok uja Klobásu (Školský výlet — Dlhý, Široký a Bystrozraký na výlete do Dobšinskej ľadovej jaskyne; Majáles — Popoluška sa stáva manekýnou na majálese).

Texty J. Satinského dopĺňajú poptexty D. Heviera, ktoré tvoria invenčné predely po určitých rozprávkových „dávkach“. Vtipom sršia aj komentáre pod fotografiami, spojené s hereckým pôsob-

ním J. Satinského a M. Lasicu (Priatelja uja Klobásu. Povedali o ujovi Klobásovi I, II.). Sú tu vtipné alúzie na rôzne osobnosti zo sveta literatúry, hudby, fyziky a politiky. Podobne je to i so skicárom uja Klobásu. Osviežujúco pôsobia originálne odpovede uja Klobásu na otázky pod rozprávkami: Jeden príklad za všetky: Aký je váš vzťah k čítaniu a ku knihám? „Po celom byte mám rozložené rozčítané knihy a čítam ich simultánne, spontánne, žoviálne. Občas ma nevedia nájsť, lebo sa začítam v špajzi, na záchode alebo v pivnici“ (s. 30).

Zjednocujúcim činiteľom knižky je postava uja Klobásu — milovníka rozprávok a veľkého priateľa detí. Napriek tomu treba povedať, že z hľadiska kompozičného nie je dostatočné prepojenie medzi niektorými rozprávkami (rozprávky o čarovných predmetoch) a z celkového pohľadu tu chýba gradačný oblúk.

Pozitívom knižky je fakt, že v nej nie je to didaxie, stavia na vtip, slovej i situačnej komike, nonsense a predpokladá synergické čítanie detí i dospelých, pri ktorom je možné dovysvetľovať malým to, čo veľkí už vedia (Romulus a Rébus, simultánne čítanie). Satinského text si vyžaduje náročného čitateľa, ktorý sa vyzná v literatúre, v politike (alúzie) a má dobrý všeobecný rozhľad (hrať šach s Ftáčnikom).

Slovník uja Klobásu je nápaditý, je dôkazom vysokej miery jeho jazykovej kreativity (buchtulóza — tučnota od buchiet, paprikanista — milovník paprik).

Niekoľkonásobné predstavovanie hlavnej postavy rozprávok prostredníctvom sprievodného textu D. Heviera je nesporné zaujímavé a v konečnom dôsledku smeruje k propagácii knižky a vydavateľstva Hevi, ktoré pozná obrovskú moc reklamy. Využíva ju na vtahovanie čitateľa do recepcného procesu. Na podporu predaja knihy dokonca vydavateľstvo

Hevi zorganizovalo v r. 1996 dve súťaže, aby čitateľov výrazne zaktivizovalo.

Knižka stavia na jedinečnej symbióze vtipného textu a „priliehavých“ fotografií autora — komika, či skôr grimaséra, ktorý vie vizualizovať atmosféru textu. Svet má teda o jednu veselú, s láskou k deťom napísanú knihu viac! Nielen deti si ju zaiste s potešením prečítajú. Totiž humoru a lásky nikdy nie je dosť.

MARTA GERMUŠKOVÁ

JÁN MILČÁK

Chlapec Lampášik

Levoča, Modrý Peter 1996. 1. vyd. II.
Peter Grisa.

Dve desaťročia je Ján Milčák prítomný v slovenskej literatúre ako rozhlasový a televízny autor píšuci pre dospelých i pre deti. Od začiatku 90. rokov sa venuje aj autorskej rozprávke. Po knihe Rozprávka o Marianke (1990), z ktorej štyri čísla sa objavili aj v antológii Rozprávková torta (1990), je Chlapec Lampášik jeho druhou prozaickou knižkou pre deti.

Chlapec Lampášik patrí do radu „exupéryovských“ rozprávok, teda rozprávok symbolických, s bohatým filozofickým podtextom. Na Malého princa upomína už spôsob výstavby textu: obidve sú diskurzom o hodnotách života, ktorý sa navonok tematizuje kontaktom dospelého s dieťaťom, ich dialógom, respektíve ich spoločnou tvorivou aktivitou, pričom dochádza ku konfrontácii dospelostného videnia s detským. Dospelosť s jej skostnatenou jednodimenzálnosťou videnia (hoci demonštrovanou náznakovejšie, príbehovo úspornejšie než u Exupéryho) konkretizujú zástupcovia jednotlivých

sociálnych skupín (učiteľ, domovník, obchodník, policajt). Detské postavy, ozvláštnené už menami (Lampášik, Cukrik, Jozefinka), sú nositeľmi onoho zázračného videnia, v ktorom ešte nejestvujú prísne hranice medzi reálne možným a možným len vo fantázii, medzi logickým a nelogickým v kauzálnom zmysle, majú dispozície vnímať svet bez nánosu konvencií, teda v originálnych súvislostiach. Nie náhodou sa „nárazníkom“ medzi meravou konvenčnosťou dospelého myslenia a myšlienkovou slobodou detstva stáva maliar, umelec — zástupca tej „vzorky“ dospelých, ktorí jednoducho nemôžu jestvovať a tvoriť bez divergentného, zvláštneho videnia. Detské oči a oči umelca dokážu „vidieť srdcom“ a zbadať tušené, dospelí už vidia len zrakovým orgánom a iba to, čo je explicitne pomenované a realizované. Asi toto mohlo byť základným posolstvom obrázka, ktorý maliar za asistencie detí a pre ich radosť postupne vytvára na bielej stene obytného domu, a to je vlastne sujetotvorná situácia.

Keďže Milčákova rozprávka je vo svojej podstate diskurzom a nie príbehom, nie je postavená na napínavej akcii ani na slovnej hre. Aj práca s tradičným rozprávkovým konfliktom dobra a zla je iba náznaková, ide skôr o protiklad obmedzenosti či stereotypnosti myslenia (symbolizovaných napr. domovníkom alebo učiteľom) so slobodou myslenia a tvorby (symbolizovanou deťmi a umelcom). „Príbeh“ sa rozvíja lapidárne, bez zbytočných slov, bez akéhokoľvek pohrávania sa s nimi. Len celkom ojedinele možno natrafiť na paródiu frazeologizmu (čerstvo vyliahnuté vtáčatá „počúvajú učiteľa s otvorenými zobáčkmi“, s. 29) alebo na žartovnú veršovanku. Hoci Milčák pracuje aj s paródiou, hyperbolou, nonsensom, ich prejavy sú striedme a funkčné. V dôsledku uprednostnenia

jadru stavanej vety a princípu priradovania myšlienok pred ich zložitou subordínáciou pôsobí text jednoducho a hutne, zároveň sa práve v spolupráci so symbolom a so sklonom ku gnómizácii výrokov vytvára široký priestor ingardenovskej významovej „nedourčenosti“.

A tak sa dá k Milčákovej rozprávke vracaf vždy nanovo — ako k Malému princovi, stále znova objavovať v nej nezbadané významové nuansy, súvislosti, myšlienkové hĺbky. Popri gnómach typu „Niekedy stačí malá nepozornosť a človek urobí chybu, ktorá zarmúti priateľa“ (s. 5), „Priateľovi môže urobiť radosť aj to, čo sa nie vždy podarí“ (s. 12), „Smutným nechutí ani najsladšie ovocie“ (s. 13), „Po prázdnej ulici sa ide pohodlne, ale nie veselo“ (s. 13) nájdú sa v texte aj ich humorné paródie („Nie je rozumné obliekať si do postele sviatočné šaty“ (s. 15). Aj paródiou gnómy dokáže autor vyjadriť závažnú myšlienku.

Napríklad na adresu domovníka, ktorý v maliarovom výtvore vidí čmáraniť, čo pošpatila dom a odlišila ho od ostatných i od byrokratického popisu na úrade, zaznie výrok: „V tej chvíli nikomu nenapadlo, že by bolo rozumné, keby si domovník položil klobúk na hlavu“ (s. 16). Symbolika farby klobúka, ktorý domovník nosil (čierna), a polohy na hlave (strieška limituje vertikálnosť pohľadu) dostatočne jasne vyjadruje, že ľudia, ktorí nedokážu „previdieť“ cez sivú clonu konvencii, by aspoň nemali strpčovať život tým, ktorí to dokážu, chcú sa tešiť zo života a tešiť aj iných. Nástočivá platnosť autrovej životnej filozofie môže sa vyjaviť i jednoduchým výrokom akcentujúcim potrebu pozitívneho životného pocitu, a tak maliar „nesmel zabudnúť ani na to, aby drozd mal zo spevu radosť“ (s. 11).

Milčákova kniha je knihou symbolov: strom, to je život, strom bez vtá-

kov je svetom bez voľnosti, vtáci bez mládat, to je život bez radosti, deti bez radosti, to je svet bez krásy, bytosť bez druhu, to je živorenie v osamelosti, stena bez obrázku, to je život v šedivosti, obrázok bez dravca, to je svet harmónie. Šťastie je tu potom chápané ako schopnosť vidieť a prežívať krásu a vedieť ju rozdávať aj iným. Družnosť, tolerancia, empatia sú jeho základom. V pozadí toho všetkého sa ukrýva jemné upozornenie na estetiku života a na jej súvislosti s etikou, v tom zmysle aj upozornenie na ekológiu prostredia a ľudskej duše. V takýchto súvislostiach by azda bolo možné interpretovať sekvenciu zo záveru rozprávky, primäovanie kocúra-dravca a jeho odstránenie z obrázka. Avšak epizóda o ružových slonoch už v podstate len opakuje skôr použitý princíp stvárnenia i skôr vyjadrené posolstvo. Číti sa v texte ako nadbytočná, navyše nežiaduco láme jeho kompozíciu.

Milčákov Chlapec Lampášik je knihou tichej radosti, smutno-veselou, lebo rozpráva o kráse, priateľstve, mravnosti a šťastí v živote s vedomím deficitu týchto kvalít, ale zároveň s optimistickým presvedčením o večnosti ich trvania skrze detstvo a umenie. Je to rozprávka, ktorá dokáže osloviť dieťa napriek bohatej symbolike a lapidárnej gnómickosti výrazu. Veď aj mnohého detského čitateľa dokážu vzrušovať ešte len tušené významové súvislosti textu, aj jeho nútia vracaf sa k nemu nanovo. Dokáže však rovnako osloviť aj dospelého príjemcu, a to nie ako evokácia nostalgie za „strateným rajom“, ale ako provokácia k meditovaniu o hodnote života. Milčákova kniha je krásna nielen textovo, ale aj grafickým riešením (čo, ostatne, pri knihách z vydavateľstva Modrý Peter býva pravidlom) a výtvarným prejavom ilustrátora Petra Grísu.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

VILIAM KLIMÁČEK

Noha k nohe

Bratislava, Heví 1996. 1. vyd. Il. Dezider Tóth, editor Daniel Hevier.

Viliam Klimáček je v slovenskej literatúra už známym pojmom; kniha *Noha k nohe* je však v literatúre pre deti a mládež jeho debutom. Rovnocenné postavenie mena výtvarníka Dezidera Tótha na jej obálke zasa signalizuje skutočnosť, že Klimáčekov text je vlastne nemysliteľný bez spolupráce s grafikom a výtvarníkom. Kniha *Noha k nohe* je totiž úplnou estetickou výpoveďou len ako symbióza textovej, grafickej a výtvarnej zložky, ktoré navzájom komunikujú spôsobom blízkym koláži. Tento princíp sa nápadne prejavuje aj v obrazovej zložke publikácie, zatiaľ čo jej textová rovina viac inklinuje k paródii tém a žánrov a k mystifikácii čitateľa.

Leitmotívom knihy sa stali rozličné slovné a tvarové variácie na tému stopa, dominantným stavebným postupom je fenomén hry. Ide pritom o hru predstav a predstavivosti, invenčného, niekedy bláznivého, inokedy poeticky krehkého pozerania sa na veci obyčajné až banálne z nekonvenčného uhla. V intencii témy sú jej rozmanité motivické modifikácie architektonicky rozčlenené nie do kapitol, ale do siedmich „krokov“ a prológu. V tomto rámci sa pozornosť čitateľa postupne zaostruje na obuv a stopu po nej, na stopy ľudskej aktivity — po písme, kresbe, maľbe či prostej nešíkovanosti, na stopy po zube času i po zube moľov, na stopy vôní, ľudí, vzťahov, vecí — prasto na stopy života. Motív stopy sa teda objavuje v podobe básnického i prozaického žánru, ako mystifikačná hrová inštrukcia i hádanka, paródia žánru i frazeologizmu, otázka, a to vo významovo

prvoplánových polohách i vo voľných sekundárnych asociáciách, dotváraných spravidla výtvarne.

V pozadí textov bez rozdielu ich žánrovej príslušnosti je teda hravá predstava a hrová situácia, dôverná znalosť hrovej aktivity tvorivého detského subjektu. Na pohotovú schopnosť tvorivého dospelého subjektu evokovať v sebe detské, konveniou nezafažené videnie sa napája usposobenosť aplikovať ho v rámci zvolenej témy už na pozadí dospelostnej skúsenosti. Takýto „synergický“ prístup k téme vyúsťuje nie do antropomorfizovaného príbehu tradičného typu, ale do uvažovania a rozvažovania nad svetom okolo nás. Za všetkým, teda za textom i výtvarným prejavom, cítiť dušu básnika pozerajúceho sa na svet ako „v prvý deň“, to znamená pohľad nezafažený zvykom, schopný vidieť svet z netradičných, prekvapujúcich stránok a vo zvláštnych súvislostiach. Za všetkým cítiť bytosť hrajúceho sa dieťaťa, ktoré dokáže užasnúť nad odtlačkom nohy či stopou zvieracích labiek, pera či písacieho stroja, kamienka hodeného do vody alebo opršanej omietky na dome, nad stopou štetca aj raňajok na obruse a vo fantázii si ich premieňať na čarovné obrazy, domýšľať k nim možné príbehy, rozumkovať nad nimi spôsobom blízkym Zenovým otázkam (Prečo sú na vode kruhy, aj keď hodím hranatý kamienok?). Hra je teda rozhodujúcim princípom textu i obrazu. Klimáčekove textové a Tóthove obrazové hry a hračky, „obrazobásne a básňoobrazy“, rozprávky, veršovanky, hádanky i manifestované hrové inštrukcie sú svojou podstatou citlivou výpoveďou o potrebe chodiť po svete s otvorenými očami, upozornením na to, koľko nenápadnej krásy sa skrýva v zdanlivo bežných veciach, aké všelijaké osudy môžu ukrývať stopy okolo nás, ako ľahko si možno skrášľovať život vtedy, ak dokážeme vnímať jeho ukryté či alternatívne dimenzie.

Asi takúto podobu a zmysel má antropomorfizmus použitý v texte i v obraze knihy, ktorá svojím určením „pre všetkých, čo im rastie noha, no najmä pre tých, čo sa vedia hrať a pozeráť“ aktualizuje aj fakt, že schopnosť hrať sa, vidieť a „previdieť“ rozvíja človeka vnútorne v každom veku.

Klimáčkova a Tóthova Noha k nohe odkrývaním tichých krás, malých radostí a drobných zázrakov vo svete okolo nás mimovoľne apeluje na toleranciu a schopnosť empatie. Robí tak prostredníctvom komického paradoxu, absurdity, parafrázy i paródie, hry a alúzie. Tvorivú metódu tejto knihy pomerne veľavravne naznačuje už ilustrácia na obale: postava usmiateho panáka v šašovských nohavičiach, ktorý má namiesto chodidiel autentické bradaté fotoportréty tvorcov s vyplazenými jazykmi. Koláž štylizovanej detskej kresby a fotografie pripravuje čitateľa na to, že sa v knihe do jedného celku spojí detské a dospelé, vymyslené a reálne, hravé a vážne. Upozorňuje však aj na to, že na životný stereotyp treba aspoň občas „vyplaziť jazyk“. Text i výtvarná stránka knihy takto vyplazujú jazyky na konvencie života i literárnej tvorby. Výsledným efektom je humorným paradoxom a jemnou absurditou nadľahčená intelektuálna úvaha, diskurz o ľudskom bytí vo forme veršovaných i neveršovaných, sujetových i nesujetových útvarov.

Publikácia Noha k nohe je postmodernistickým knižným umením pre deti a mládež par excellence — uplatnením koláže, symbiózou výrazových prostriedkov viacerých foriem umenia, potlačením príbehu v prospech diskurzívnosti, upriamením pozornosti na zázračnosť banálneho, mystifikačným využitím fotodokumentárnych faktov. Predstavuje jednu, samozrejme nie jedinu, z možných foriem knižných publikácií pre deti a mládež. Stretli sa nad ňou traja majstri: autor

textu, výtvarník, editor. Pestrosť metód, typická pre postmodernistický artefakt, bola teda využitá zmysluplne. Pravdaže, aj majster sa môže „seknúť“; len v malíckosti, ale sekol sa aj tento tvorivý tím: v rozprávke Zločin v šatníku sa takto pán Miroslav v priebehu rozprávania zrazu znenazdajky „zmenil“ na pána Michala. V porovnaní s prednosťami knihy je však táto chybička krásy vyslovene malicherná.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

VÁCLAV ŠUPLATA

Päť zázračníkov

Bratislava, BIBART 1995. 1. vyd. II.
R. Brun. 40 s.

VÁCLAV ŠUPLATA

Nafukovacia rozprávka

Bratislava, Meritum 1996. 1. vyd. II.
J. Valter. 65 s.

Päť zázračníkov Václava Šuplatu patrí medzi „parádne“, ale už nie ojedinelé knihy pre najmenších čitateľov, ktoré môžu dostať v súčasnosti do rúk. Päť zázračníkov je „zázračná kniha“ pre text rozprávky i pre jej ilustračné vybavenie. Päť zázračníkov je isto sviatok súčasnej knižnej kultúry, ktorý zastupuje designom krásna kniha a obsahom vtipná autorská rozprávka.

Václav Šuplata má — ako všetky deti do istého času — znalosti o postavičkách z ľudovej rozprávky, o šibalstvách, ktoré sa im prihodí alebo ktorým napomôžu na svojich cestách „do sveta“ za šťastím, dobrodružstvom, bohatstvom ... Autor

i jeho čitateľ vedí i to, čo sa v rozprávke patrí a čo už naisto musí byť potrestané. Všetko sa postupne, ba až nepozorovane, no plynule pohybuje vo vedomí dieťaťa i v noetike rozprávky s premenami v poznaní a v predstavivosti malého i mladého čitateľa pri jeho odpútavaní sa od „normy“ ľudovej rozprávky až po neohraničenú „výmyselnosť“ autorskej rozprávky a zvláštnych vývinových i osobnostných daností dieťaťa. Malé dieťa, pripravujúce sa na rolu čitateľa, si to pritom neuvedomuje, neprestáva „spolupracovať“ na sémantike a noetike rozprávkového textu a, čo bude azda podstatnejšie, neopúšťa nepoznaného i jemu známeho autora. Dieťa sa zmení pri každom rozprávkovom texte na jeho tvorca i na postavičky, ktoré sú mu milé, o čo sa pričinia „tajomstvá“ detského sveta a zákonitosti jeho dozrievania. Rozprávka tak po dlhý čas zostáva jeho intímnou skúškou na prítomnosť detstva, ale i správou o prekročení hranice do krajiny dospelosti, kde sa aj tajomstvo mení len na rozumom riešené nedorozumenie.

Päť zázračníkov je práve rozprávaním o tom, ako sa dá dospelosti utiecť, hoci i tak, že sa skríži schéma ľudovej rozprávky s autorským domýšľaním, rozvíjaním, obchádzaním rituálu univerzálneho rozprávkového príbehu. K Bystrému, Dlhému a Širokému sa pridávajú Čarostrelce a Čarofuk, upečené kačice, medovina, lakomý sultán, veža so zlatom, nechýba ani more, ale to všetko pre dobrotu troch, čo sa rozrástli na päť zázračníkov: obdarujú chudobných sultánovými peniazmi. Či to tak bolo, alebo nebolo, to si má čitateľ preveriť priamo u tých piatich, keď neuveril rozprávačovi atď. Rituál úvodnej a záverečnej vety tiež prešiel len malou modifikáciou. Päť zázračníkov rešpektovalo svojho čitateľa. Pôvabnosť Šuplatovho prvého rozprávkového príbehu zabezpečila miera autorskej rozprávky pre možné vo fantazijnom príbehu

a dieťaťom aj dávnejšie poznané (z ľudovej rozprávky) a nemožné (čím ju inovuje autor). Václav Šuplata obohatil konvenciu poznaného, tradičného v rozprávke o obvyčajný úkon rozvíjania ustálenej normy na predstavivosť. Darilo sa mu.

Na pôvodnom motive krajiny, ktorá sa nafúkne ako balón, založil svoju druhú rozprávkovú knihu Nafukovacia rozprávka, ktorá je komponovaná ako rad vnútorne pospájaných epizódiek cez postavičku ježibabuliatka Janiky. Autor i teraz porušil vnútornú zákonitosť folklórnej rozprávky, kde isté typy postáv sú len zlé a to, čo konajú, má len nedobré následky. Šuplatova Nafukovacia rozprávka je — obrazne — nafúknutá aj ako literárny text. Zujtkovali sa v nej ekologické podnety (smetisko), vznikla nová postavička (zlé, nežičlivé, zákerné nafukovacie hodiny), vo svoj opak sa premenila ježibaba (malá, dobrosrdečná Janika, ktorá si nevie nájsť zatiaľ neobsadenú krajinu), strážnik na smetisku odpadov a ďateľ, ktorý vždy myslí a koná tak, ako sa na vtáka lekára patrí: teda ležiaci stromy v lese. Na ďateľovej dôslednosti a zlomyseľnosti hodiniek (civilizačná schéma porušovanej etiky a mravov) vznikla násilná rozprávková séria epizódiek, ktoré ani nezabavia, ani nepoučia, ba ani si nezískajú pozornosť toho čitateľa, ktorému sú určené. Navyše vydaniu chýba jazykový redaktor, a to i napriek tomu, že sa humor v rozprávke získava aj jazykovými kalkami. Všetko sa za ne predsa len nedá poschovávať.

Druhá kniha Václava Šuplatu však nastoľuje všeobecnejší problém, ktorý sa dotýka všetkých zúčastnených: autora, čitateľa, poetiky autorskej rozprávky — ako ďalej s autorskou rozprávkou? Čo ešte unesie? Akú má ambíciu? Isto, odpoveď dajú deti, ale Nafukovacia rozprávka sa predsa len nafúkla.

VIERA ŽEMBEROVÁ

ANDREJ REINER

Rikove rozprávky

ZUZ 1996. Vytlačila Santora, il. **Zuzka Reinerová**, redaktori **Jána Beňo a Margita Reinerová**. 77 s.

S príspevkom fondu Pro Slovakia vyšla v roku 1996 nová, hneď na prvý pohľad milá knižočka, Rikove rozprávky od Andreja Reineru.

Táto moderná kniha zvieracích rozprávok je určená deťmi čitateľom mladšieho školského veku. Prostredie, do ktorého sú príbehy umiestnené, je deťom blízke: je to bezprostredná súčasnosť, ktorú vnímajú ako symbiózu sveta ľudí a zvierat. Zo spoločenského prostredia si autor vyberá iba kľúčové pojmy, kladné i záporné ľudské vlastnosti, ktoré dáva do vzájomnej kontrastnej súvislosti a necháva priestor pre svojho detského čitateľa, aby sa nad nimi zamyslel a sám k nim zaujal vlastný postoj. Tieto pojmy sa zároveň stávajú fundamentom na rozvíjanie zvieracích rozprávok spojených dvoma sympatickými antropomorfizovanými postavami — rozprávačom psom Rikom a jeho partnerkou šteniatkom Mironkou. Autor má neustále na zreteli detský aspekt, ktorého súčasťou je naivný pohľad detí na svet. Nastolením závažných otázok súvisiacich s existenciou súčasného človeka však chce poukázať aj na to, že život nie je rozprávka.

Dej Rikových rozprávok je situovaný do súčasného sveta poznačeného vymoženosťami vedy a techniky, ale prikrášeňého rozprávkovou atmosférou. Autor dodržal základný znak rozprávky narátivnosť, ktorá určuje charakter jazykového štýlu príbehov. Kladiem si otázku, či autorova snaha využívať hovorový štýl s detským slangom a vulgarizmami nie je na úkor umeleckej hodnoty rozprávok.

Domnievam sa, že slang ako formálny prejav detského aspektu tu pôsobí ošuchane a neoriginálne.

Viac chcem vyzdvihnúť Reinerove pohrávanie sa so slovami, zvukomalebnosť, vytváranie nových slov istého radu (typu hromotlmič, alarmotlmič, poprašotlmič), čo ja považujem za primerané a typické pre detský jazykový prejav.

Zaujímavou stránkou knihy je jej ne-tradičná trojprúdová kompozičná štruktúra, ktorá pozostáva z ústrednej dejovej línie (osudy psíka Rika a šteniatka), ďalej do nej včlenených siedmich samostatných epizód vyrozprávajúcich aj na pokračovanie a opäť spojených s hlavnými hrdinami a nakoniec z troch Rikových rozprávok, ktoré dotvárajú komplex zvieracích príbehov, zachovávajú rozprávanie na pokračovanie, pričom každé z nich má svoj samostatný názov. I dospelý čitateľ sa v tejto hromade príbehov ťažšie orientuje, a tak sa chytá jedinej možnosti, pomocou ktorej sú príhody od seba odlišené — trojakého typu písma.

Nazdávam sa, že autor sa viac vyčerpá týmto kompozičným usporiadaním než samotnými príbehmi, dôsledkom čoho ústredná dejová línia zostala akoby na jednej úrovni, bez príznačného stupňovania deja (ak tým nemám chápať Mironkino ochorenie), vyvrcholenia (ide azda o Mironkino uzdravenie a jej úbytok na váhe?), rozuzľovania deja (hľadanie stratených kil) a rozuzlenia (opätovné nadobudnutie telesnej hmotnosti).

Napriek tomu považujem túto útlú knižočku za originálnu a zaujímavú. Jej príbehy, pripomínajúce Rozprávku o psíčkovi a mačičke od Jozefa Čapka, posilňujú túžbu detí po dobre a spravodlivosti a svojim ideovým vyústením ich naplňujú optimizmom.

BIBIÁNA HLEBOVÁ

Môj priateľ Zbyšek

DUŠAN ROLL

Keď sa budú písať dejiny ilustračnej tvorby pre deti a mládež, popredné miesto v nich bude patriť poľskému ilustrátorovi Zbygniewowi Rychlickému, ktorý získal najvyššie ocenenie, aké môže dostať ilustrátor detských kníh, Cenu Hansa Christiana Andersena, nazývanú malá Nobelova cena. Získal však aj množstvo iných ocenení, a to aj na BIB-e. Zároveň bol vo vydavateľstve Nasza Ksiernia vo Varšave po dlhé desaťročia zodpovedný za výtvarnú stránku detských kníh. Vytváral podmienky pre prácu poľských ilustrátorov, mal podiel na ich vynikajúcich výsledkoch, často oceňovaných vo svete, zostavil reprezentačnú publikáciu, ktorá ich prácu prezentovala. Bola to jeho zásluha, že napríklad Marian Murawski, Andrzej Strumillo získali Grand Prix BIB a Stasis Eidigrevicius získal toto ocenenie na poslednom BIB '91. Tvorba poľských výtvarníkov svojimi vysoko umeleckými ilustráciami poznačila i celkový vývoj ilustračnej tvorby detských kníh vo svete. Aj dejiny BIB-u musia zaznamenať, že Rychlicki sa podieľal na jeho založení a až do svojej smrti v roku 1989 bol členom medzinárodného komitétu BIB a organizátorom poľskej účasti na jednotlivých ročníkoch bienále.

Zbyška Rychlického som poznal najprv cez jeho dielo. Keď v šesťdesiatych rokoch vyšla knižka Janczarského Macko Uško s jeho ilustráciami, stala sa jednou z najobľúbenejších kníh môjho staršieho syna.

Osobné stretnutie so Zbyškom nedalo na seba dlho čakať. Vydavateľstvo Mladé letá začalo rozvíjať s poľským vydavateľstvom Nasza Ksiernia úzke kontakty. So Zbyškom sme si nielen ako zodpovední za ilustrácie detských kníh v oboch vydavateľstvách, ale najmä z ľudskej stránky veľmi dobre rozumeli. Bol ochotný od samého začiatku pomáhať pri organizovaní a formovaní BIB-u, zúčastnil sa na prípravných prácach a na prvých zasadnutiach medzinárodného komitétu BIB. Stretávali sme sa nielen na pôde vydavateľstva, ale neskôršie aj v IBBY, kde Zbyšek bol dlhé roky podpredsedom poľskej sekcie. Stretávali sme sa na rôznych seminá-

roch, veľtrhoch, kongresoch IBBY a spolu sme organizovali niektoré výstavy poľských ilustrátorov u nás a našich v Poľsku. Pomáhal tiež pri organizovaní výstav z galérie BIB-u v Poľsku. Jedným z najkrajších zážitkov bol pre mňa kongres IBBY v Cambridge v roku 1982, kde som mu ako prezident medzinárodnej poroty pre udeľovanie Ceny Hansa Christiana Andersena odovzdával toto najvyššie uznanie. Naše priateľstvo však nebolo založené len na týchto pracovných a odborných kontaktoch, ale aj na rodinných stretnutiach. Každý pobyt Zbyška v Bratislave a môj vo Varšave bol aj pobytom v rodine. Myslím, že nebolo jedinej knižky, ktorú by som nebol od neho dostal. Vždy boli doplnené drobnými kresbičkami a teplými slovami. Venoval mi však aj niekoľko krásnych originálov, ktoré zdobia môj byt, jeden dokonca s motívmi BIB-u.

Zbyšek bol účastníkom každého ročníka bienále, no pre neho posledný bol v roku 1989. Tak ako vždy pricestoval s manželkou, srdečne sme sa zvitáli, pripravili si okrem oficiálneho aj náš rodinný program a hneď po otvorení BIB '89 na slávnostnej recepcii sme rozvíjali ďalšie plány. Veď to už boli rušné časy a my sme mali záujem, aby sa nielen BIB, ale ilustračná tvorba pre deti a mládež na celom svete rozvíjala. Lúčili sme sa o polnoci v plnej pohode s tým, že Zbyšek na druhý deň na zasadnutí medzinárodného komitétu vystúpi s určitými návrhmi, ktoré by posunuli bienále na jeho ďalšej ceste. Ani jeden z nás však nemohol tušiť, že to bolo naše posledné stretnutie. Ráno, keď som sa chystal na zasadnutie, z hotela mi telefonicky oznámili, že Zbyšek je v nemocnici s ťažkým infarktom. Urobili sme všetko, aby mu bola poskytnutá odborná lekárska pomoc. Jeho srdce však napriek tomu dotieklo, a tak BIB '89 poznačila veľká tragédia, ktorá postihla nielen poľskú kultúru, ale aj mňa osobne.

V tom istom roku v decembri vo Varšave na slávnostnom vyhlásení Deklarácie práv dieťaťa, ktoré schválila OSN, navštívil som cintorín, kde Zbyšek leží. Bolo to podvečer, na cintoríne bola hrubá vrstva snehu. Kvety, ktoré som mu položil na hrob ako symbol vďaky za priateľstvo a pomoc, svietili na belobe snehu.

Na počtu Zbigniewa Rychlického, držiteľa Andersenovej ceny a ďalších cien z BIB-u, usporiadalo Poľské kultúrne stredisko v Bratislave reprezentatívnu výstavu jeho ilustračnej tvorby.

Môj kamarát Peter Cpin

VINCENT ŠIKULA

Kto pozná Petra Cpina a poznal i jeho otca, nevdojak sa musí zamyslieť nad tým, čo zdedil po svojom otcovi — nie iba talent, ale i veľa z jeho povahy.

Jeho otec sa narodil v horárskej rodine a aj vyrastal v horárni. Do školy mal ďalej než iné deti a cestu meral vždy pešo. O takom človeku by sa dalo povedať, že je samotár, hádam to trochu platilo i o Štefanovi Cpinovi. Nie však celkom, lebo vedel byť aj družný. Bola to však družnosť veľmi svojská. Možno ju pochopiť cez jeho ilustrácie a obrázky. Akoby mu nie iba bývanie v horách, ale i cestička do školy a zo školy ponúkala deň čo deň veľa drobných dobrodružstiev a dôverných priateľstiev. Kde-tu zašvitorí vták alebo vtáčik, zvedavo hľadá srnček, z konára na konár skočí veverička, pri ceste zafučí ježko ...

Veľa z toho platí aj o Petrovi Cpinovi. Aj z jeho obrázkov, hoci už ináč ladených, aj z iného prostredia, vane na nás „cpinovská“ záдумčivosť, inokedy zas jemná veselosť. Peter Cpin, podobne ako jeho otec, má zmysel pre žart. Zriedkakedy je to žart bijúci do očí. Skôr ide o jemný postreh, ktorý v nás vyvolá úsmev, alebo nás iba poštekli. Ale to všetko vravím dosť zjednodušene, lebo Cpin vie byť vo vyjadrovaní veľmi nápaditý, mnohoraký, jeho výtvarný prejav je veľmi bohatý. Veď si len spomeňme aspoň na niektoré knižky, ktoré ilustroval a z ktorých nejednu celkom iste poznáte.

Podobne ako jeho otec rád chodieval pešo. Ak vie, že som v Modre, a ide v nedeľu k svojej mame alebo už od nej, švihne si to pešo cez horu. Zvyčajne sám. Cestou si všima, čo už na jar vyhúklo zo zeme alebo čo už v lete dozrieva, čo prebehlo cez cestu, čo zapískalo v kroví.

Človek, ktorý dôkladne pozná prírodu, celkom ináč vidí svet. Jeho obrázky sa privrávajú citlivejšie, no aj presvedčivejšie. A keďže Peter je i figliar a vie o mne, že som vášnivý hubár, zavše mi v hore priam pod nos podstrčí obrovský dubáčisko, na ktorom si idem oči vyočiť. Iba keď sa zohnem, zistím, že je zo sadry. Inokedy mi zase pomôže; opraví mi kosu, no aj všelijako ináč vie pomôcť, lebo na rozdiel odo mňa je praktický a zručný. Nadaný je na viacero vecí, nie iba na kreslenie a maľovanie. No všetko, čo vie, slúži mu aj pri maľovaní. Výtvarník, podobne i spisovateľ, by sa mal vyznať vo všeličom, mal by poznať i viaceré ľudské činnosti, lebo o to je jeho umenie presvedčivejšie. O Petrovi Cpinovi to naozaj platí.

Spisovateľ, no aj výtvarník rastie aj na tom, aké knihy číta a s kým sa stretáva. Výtvarník vari aj na tom, čie knihy ilustruje. Mne sa páčil Peter Cpin už dávnejšie, no páčil sa aj iným. Potešilo ma, že za ilustrácie ku knižke Márie Ďuričkovej Zlatá priadka získal minulý rok výročnú cenu Mladých liet.

Knižky, ktoré Peter Cpin ilustruje, sú určené mladým čitateľom. Mňa však jeho ilustrácie vracajú do čias vlastnej mladosti, keď som písal knižky Pán horár má za klobúkom mydleničku a Prázdniny so strýcom Rafaelom, ktoré mi ilustroval jeho otec. Už aj preto ma teší, že v mojej najnovšej knižke Medardove rozprávky sú aj rozprávky Petra Cpina.

Bologna 1997

Pravidelní návštěvníci Medzinárodného knižného veľtrhu v Bologni, ktorý je špecializovaný na detské knihy, si tohto roku museli všimnúť veľký nárast elektronických vydavateľských produktov, ktoré popri detských knihách, učebniciach a ilustráciách tvorili hlavnú náplň činnosti 1345 vydavateľov z osemdesiatich krajín. Prejavilo sa to aj v počte udelených cien na veľtrhu — štyri odmenené knihy zostali v menšine oproti desiatke softwarov, ktoré získali New Media Prize.

Z ilustrátorských výstav pozornosť vzbudzovala najmä Tajná záhrada Lea Lionniho, vynikajúceho amerického ilustrátora talianskeho pôvodu, ktorý získal aj ocenenie na BIB-e, a ilustrácie Klausa Enskata, nositeľa Andersenovej ceny 1996 za ilustrátorskú tvorbu.

Národnú expozíciu SR tvorila produkcia dvadsiatich slovenských vydavateľstiev, celkove vyše 230 titulov. Okrem tohto spoločného stánku sa osobitnými expozíciami prezentovalo Vydavateľstvo Slovart, martinská tlačiareň Neo-

grafia a sekretariát BIB-u. Dôležitosť veľtrhu pre náš vydavateľský život zdôraznila aj účasť vyše šesťdesiatich vydavateľov a polygrafov zo Slovenska. O propagáciu slovenskej literatúry sa nevšedným spôsobom postaralo Národné literárne centrum, ktoré k bolognskému veľtrhu vydalo prílohu časopisu Slovak Literary Review o našej detskej literatúre v taliančine. Informuje o najlepších dielach a autoroch pre mladých čitateľov.

V stánku IBBY bola osobitná výstava kníh pre handicapované deti. Na čestnom mieste bola tam vystavená úspešná obrázková kniha vydavateľstva Buvik Päť prštekov na ruke určená nepočujúcim deťom. Je uvedená aj v reprezentatívnom farebnom katalógu Dokumentačného strediska kníh pre zdravotne postihnuté deti, ktoré je súčasťou nórskej univerzity v Oslo. Táto publikácia stále vzbudzuje záujem špeciálnych vydavateľov a pripravuje sa jej vydanie v cudzích jazykoch.

Peter Čačko

ZÁZRAČNÝ SVET DETSKEJ KRESBY

BOŽENA ŠUPŠÁKOVÁ

Prvé detské čmáranice sú len akýmsi experimentovaním, jednoduchými ťahmi bez plánu a kontroly, prameniáciami z nadbytku nervovo-svalovej energie. Spája sa v nich radosť zo vzniknutej grafickej stopy s radosťou z pohybu. Prvé čmáranice sa teda podobajú hre, odlišujú sa od iných hier aj tým, že zanechávajú niečo, čo je relatívne trvalé: čiaru, líniu, bod, tvar, škvrnu — príznak detskej individuality. Sú výsledkom prirodzeného pohybu ruky. Možno ich identifikovať, vypožorovať rýchlosť, smer, plynulosť pohybu a z toho vyčítať i sklony dieťaťa. Postupne sa však motorika ruky zdokonaľuje, prejavom čoho je úmyselné skracovanie línií. Prirodzený pohyb ruky ustupuje a začína sa uplatňovať uvedomelejší grafický pohyb, ktorý je usmerňovaný z mozgového centra.

Vychádzajúc z Piagetovej teórie, na najnižšom stupni vývoja sa rozvíja motorika dieťaťa, vnímanie a poznanie ako následok procesu dozrievania a učenia vo vzájomnom pôsobení jedného s druhým. Neverbálne komunikačné formy a hovorenie preto treba chápať ako poznávacie výkony na rovine zmysel — znaky a dôležité predpoklady učenia. Pri pozeraní obrázkovej knihy a pomenovaní čmáraníc dieťa „číta“ a „píše“ už podľa modelu: zmysel — znaky. Paralelne ku kognitívnemu pochopeniu pre znaky rozvíja schopnosť grafického zobrazovania. Dieťa čmára z radosti z určitej činnosti alebo preto, že napodobňuje dospelých.

Milý Ježiško!

Prosím jednu knihu

a dve kocky,

červenú a modrú.

No postupným vývojom sa stáva priradenie významu stále dôležitejším. Čmáranice sú pomenované, alebo k nim dieťa počas kreslenia podáva komentár. Detská kresba je teda formou semiotickej funkcie a z vývojového hľadiska zohráva významné miesto medzi symbolickou hrou a obraznou predstavou, teda znútornenou napodobeninou.

Vo svojich skorých pokusoch o písanie experimentuje dieťa so základnými formami (rovné, uzatvorené, otvorené línie, oblúk a pod.) a objavuje nové znaky. Z toho teda plynie aj názor, že písmo sa skladá z opakujúcich sa celkov, ktoré vznikajú rôznymi kombináciami z mála elementov. Neprerušovaná tzv. cik-cak línia sa časom vzdáva v prospech zámerného sporu s formou a neskôr nadobúda znova na význame. To znamená, že dochádza ku kúskovaniu neprerušovanej línie a na poslednom stupni vývoja splyva forma a pohyb, rytmus línie a vzor jednotli-

vajíčka múka karotka zemiaky čokoláda minerálka

mlieko

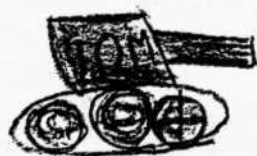
vých znakov. Deti si nevolia znaky náhodne, sledujú svoju vlastnú logiku, ale osobitným problémom je pre ne priestorová poloha.

Ferreiro a Teberoský vnímajú dieťa ako aktívneho jedinca, ktorý zo svojich skúseností s príkladmi písanej reči (a ostatných znakových systémov) vytvára pravidelný poriadok, ktorý krok za krokom prijíma objektívne znaky a tieto fázovo pregeneralizováva.

Martina je ešte v období čmáraníc. Píše list, ktorý aj prečítala mame. Ona si už uvedomila oznamovaciu funkciu písma (*obr. 1*). Teda čím viac informácií dostáva dieťa o písaní (ale i čítaní, samozrejme, čo najprirodzenejším spôsobom),

Ich.	Ja sa smejem.	Ich.	Ja lovím ryby.
Ich.	Ja plačem.	Ich.	Ja hladkám psa.
Ich.	Ja bozkám.	Ich.	Ja mám babku a dedka.

TOMÁŠKO

1234567890112131415
QEOAVIMNXSKRPLBYCDUS

Tomas Halibek

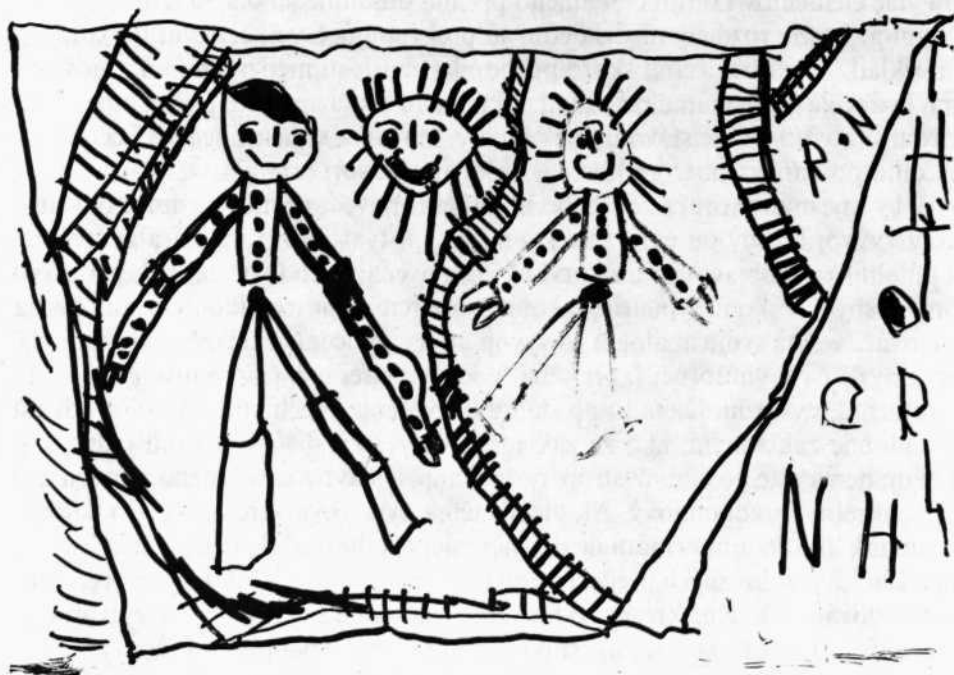
tým viac elementov konvencionálneho písania obsahuje jeho správanie napodobovaním. Isteže, rozdiely medzi deťmi sú prekvapujúco veľké, s tým treba rátať. Napríklad, Anna tiež veľmi skoro pochopila súvislosti medzi písaním a hovorením. Pozoruje svoju mamu pri písaní nákupného lístka a potom píše aj ona jeden. Pritom si hovorí každé slovo úplne pomaly, ťahavo a súčasne „chodí“ ceruzkou tak dlho po papieri smerom hore — dole, ako hovorí (obr. 2).

Ak by sme mali zhrnúť a zovšeobecniť doteraz povedané, tak musíme konštatovať, že vývoj kresby od čmáraníc k základným tvarom (kruh, špirála, štvorec, trojuholník) a k objavovaniu sa prvkov zodpovedajúcich trom základným zákonom kresby — zákonu symetrie, zákonu proporcionálnosti, zákonu rytmu, podľa B. Kováča — má svoju analógiu vo vývoji od tzv. egocentrickej reči a predpojmového myslenia k vnútornej („pre seba“), k vonkajšej reči („pre iných“) a k abstraktnému mysleniu. Dieťa tu po štádiu džavotania prechádza k prvým slovám — podobne základným, ako sú základné tvary v kresbe — ktorých jadro, t. j. význam nemá ešte povahu nástroja poznávania a stavby vnútorného sveta, ale je len konkrétny, predpojmový. Ak dieťa začína vyjadrovať kresbou celé udalosti, potom tak ako štádium čmáraníc do istej miery zodpovedalo detskému džavotaniu a štádiu izolovaných predstáv prvým gramaticky a syntakticky neorganizovaným slovám, situačná kresba zodpovedá vyjadreniu sa vo vetách: z výtvarného zápisu týchto viet sa stávajú akési piktografy, obrázkové písmo (obr. 3).

Akonáhle dieťa zobrazuje význam jednotlivých slov a označenie pojmov kres-

bami, obrázkami, znakmi, schémami — píše logograficky a vytvára vlastné obrázkové písmo. V každodennej praxi sa presvedčame, že obrázkové znaky sa od dieťaťa k dieťaťu ďalej prenášajú, tradujú a stále viac zjednodušujú. Vzniká „konvencia písma“, teda dohovor, dohoda, komunikácia, ktorá poukazuje na paralely ku kultúrohistorickému vzniku písma. To znamená, že už v predškolskom veku dieťa chápe logografický princíp, a preto priradzuje k určitým, vo všedných dňoch sa stále vyskytujúcim ťahom písma „naivne“ úplný význam.

Deti predškolského veku vedia často písať slová, ktoré sú pre ne osobne zvlášť dôležité, napríklad ich krstné meno, slová v známom prostredí alebo z (vysvetľujúceho) sociálno-vecného kontextu — stop, polícia, pošta a pod., typografické označenia coca — cola. Zvyčajne používajú zmiešanú antikvu, pritom robia úplne typické chyby: vynechávajú písmená, zanedbávajú smer písania, nezobrazujú presné formy písmen (*obr. 4*). Ak dieťa píše písmená alebo slová, ktoré dokáže logograficky čítať, teda dokáže si zapamätať na základe určitých optických znakov, potom logografická stratégia v procese písania sa dá len veľmi krátko pozorovať. Jednoduchšie povedané, auditívna stratégia, prenos hovoreného slova do písaného nie je ľahký. Je možný len vtedy, keď dieťa získa množstvo čiastkových poznatkov a tie dokáže dať do súvislosti. Teda okrem toho, že porozumie hláskový a hláskovoznakový vzťah, musí sa zohľadňovať čiastkový sled, to znamená, že v procese písania sa časová následnosť hlások musí premiet-

nuť do priestorovej následnosti písmen. Písanie je teda zachytenie zmyslu pomocou znakov. Vychádza z kresby a odvíja sa od obsahu. Túto myšlienku treba pripustiť a uvedomiť si ju. Je pravdou aj to, že všetky deti prechádzajú rovnakým stupňom vývoja, no líšia sa od seba — rýchlosťou vývoja. Teda aj individuálne cesty v grafickom prejave sú také rozdielne, ako deti samy. Preto požiadavka, ktorú už v 70-tych rokoch vyslovil Lanzelsodorfer: „Učiteľ musí dieťa vyzdvihnúť tam, kde práve stojí!“, platí aj dnes.

Písanie je tvorivý proces, ktorý vyžaduje presné pohyby ruky, schopnosť uvedomovať si smer, veľkosť a schopnosť pohybovať očami zľava doprava. Osobitným druhom činnosti, okrem maľovania a modelovania, ktorá je veľmi nápomocná, obľúbená už v predškolskom veku, je kresba. Sú v nej zastúpené tak hravé ako aj pracovné prvky. Je úzko spojená s rečou a písmom, ako písanou formou reči. Zamestnáva celú osobnosť dieťaťa, zmysly, duševnú i telesnú aktivitu, podnecuje vôľu i rozum, vedie k zodpovednosti, svedomitosti a k trpezlivému prekonávaniu prvých nezdarov. Preto jemnú motoriku, t. j. schopnosť uskutočňovať jemné pohyby koordináciou ruky a zraku, treba vnímať v tesnej spätosti s psychikou, ktorá splňa podobné úlohy — zúčastňuje sa na regulácii vzťahov človeka k prostrediu a je rozhodujúcim elementom v systéme ľudského pôsobenia. Dieťa v kresbe totiž vyznačuje oveľa viac, ako je na skutočnom predmete, osobe a jave viditeľné. Kresbou komunikuje s okolím. Na ilustráciu uvedieme farebné výtvarné zobrazenie približne dva roky starého, emocionálne najsilnejšieho zážitku z jaskyne, prírody alebo zážitok v lunaparku. Iná skupina detí dostala za úlohu graficky stvárniť obsah voľnej pohybovo-sluchovo-zrakovej improvizácie z rozprávky L. Dedinskej s využitím prvkov dramatickej výchovy (obr. 5). Tieto námety umožnili deťom vyjadriť sa graficky, znakmi, pracovať na určitej ploche, v presne vymedzenom priestore a učiteľke cielene rozvíjať jemnú motoriku, grafické zručnosti a v neposlednom rade i tvorivosť.

Pohybovo-sluchovo-zrakové cvičenia spočívajú vo vytváraní grafických vzorov pohybom, prípadne i v rytme melódie. (V štádiu izolovaných predstáv by v zásade malo ísť o vodorovné a zvislé čiary v rôznych smeroch a modifikáciách. Druhú skupinu by mali tvoriť lomené čiary, tretiu skupinu by mali predstavovať geometrické tvary — kruh, ovál, štvorec, obdĺžnik, trojuholník a pod. Poslednú skupinu by mali tvoriť tzv. krivé línie, ktoré od dieťaťa vyžadujú, aby do grafického znázorňovania zapojilo čo najviac svalovej energie, aparát jemnej motoriky). Tu sa tiež vytvárajú veľké možnosti a priestor pre tvorivé zamestnania, ktoré budú pre deti zároveň hrou. Teda, precvičujú sa súčasne tri zložky: pohybová, zraková a sluchová. Treba však zdôrazniť, že grafický vzor sám osebe nevyjadruje nič, je to len forma abstrakcie. Ak ho pred deťmi povýšime na symbol, ktorý má vyjadriť obsah alebo rytmus, stáva sa komunikačným prostriedkom.

Účasť Jozefa Cígera Hronského na zostavení matičných čítaniek

MILOŠ KOVAČKA

Hronského čítanková tvorba patrí medzi málo známe, a predsa nie je nevýznamnou aktivitou tohoto významného slovenského spisovateľa a pedagóga. Bibliografia Hronského čítankových programov predstavuje najmenej dvadsať projektov. Z toho najmenej osemnásť bolo završených v čítankových vydaniach rokov 1927 až 1944, pričom celkový rozsah vydání predstavuje najmenej šesťdesiat edícií: Takmer každá čítanka dosiahla totiž tri alebo štyri vydania. To v konečnom dôsledku predstavuje neobyčajne rozsiahlu knižnicu so stovkami textov, ktoré bolo treba v súlade s osnovami jednotlivých projektov vyberať, redigovať, ale i pre čítanky napísať a napokon zosúladať s ostatnými textami tak, aby vznikli výborné učebnice.

Matičné čítanky, ktoré Jozef Cíger Hronský ako člen matičnej čítankovej komisie spoluzostavoval, boli vskutku výbornými učebnicami: pomáhali jedinečným spôsobom formovať literárne vedomie niekoľkých slovenských generácií.

Myšlienka matičných čítaniek nadobudla reálne kontúry roku 1927. Rodila sa však niekoľko rokov predtým. Bola jednou z ťažiskových tém priateľstva Štefana Krčméryho a Jozefa Cígera Hronského, ktoré sa utváralo v Krčméryho jedinečnej schopnosti odhaľovať a na javisko slovenského literárneho života privádzať vynikajúce osobnosti slovenskej literatúry. A tak aj mladý Hronský, jeho literárne práce i jeho snahy o edičný priestor pre literatúru pre deti a mládež vstúpili do Krčméryho organizačných úsilií, v ktorých sa zrodil Odbor pre detskú literatúru Matice slovenskej a Hronský, ktorý prichádzal do Martina za detskými časopismi, Včielkou a napokon Slniečkom, stal sa roku 1926 jeho zapisovateľom. A práve na pôde Od-

boru pre detskú literatúru Matice slovenskej, ktorý začal rozmýšľať o aktuálnych edičných projektoch Matice slovenskej, vrátane edícií čítaniek, silno zarezonoval námet pedagóga Júliusa Ballu, aby sa sily všetkých slovenských učiteľov a pedagógov spojili a spoločne vytvorili dobré a trvácne čítankové učebnice.

Jozef Cíger Hronský bol menovaný do čítankovej komisie Matice slovenskej, ktorá sa postupne utvárala počas prvého polroka 1927 a napokon sa ustálila v šiestici Július Ballo, Michal Bránický, Jozef Cíger Hronský, Rudolf Klačko a Matej Miškóci. Väčšina z nich odvážne zápasila o zachovanie slovenskej školy v Uhorsku a zúčastnila sa v rokoch prvej svetovej vojny na jeho porážke. Dobré teda poznala nielen dávne slovenské čítanky — Hodžovu, Zaymusovu či slávnú Černého Slovenskú čítanku, ale i rad čítaniek ďalších, ktoré svietili ako maják slovenskej školy v Uhorsku v dobách predapponyiovských a nezhasli ani v neobyčajne ťažkých rokoch apponyiovských i poapponyiovských.

Nový historický čas Slovenska po roku 1918 si vyžadoval nové kvalitné učebnice, ktoré by zodpovedali národným potrebám i parametrom modernej pedagogiky. Práve na tomto koncepčnom základe sa začala čítanková komisia schádzať a postupne jednotlivé čítanky pripravovať. Už v roku 1927 sa jej podarilo po namáhavej práci pripraviť na vydanie tri čítanky, ktoré úspešne vstúpili do školského života a súčasne sa stali dobrým základom, na ktorom čítanková komisia Matice slovenskej v rokoch 1927—1930 postupne pripravila na vydanie a vydala v Matici slovenskej za nakladateľskej spoluúčasti vydavateľstva Komenský sedem čítaniek.

Roku 1930 pribudla ôsma. Bolo to Sl-

niečko — nádherný šlabikár a prvá čítanka so vzrušujúcim prváckym čítaním sprevádzaným rovnako príťažlivým obrázkovým seriálom Jaroslava Vodrážku.

Rečovú a pravopisnú stránku čítaniek preskúmala a garantovala Matica slovenská. Zostavovanie čítaniek, ako napísal pri príležitosti ich vydania Štefan Krčméry správcovi Jozefovi Škultétymu, uskutočnilo sa vo „svornej slovenskej spolupráci katolíkov a evanjelikov“. Naisto aj na tomto základe Katolícka školská komisia na čele s biskupom Čárskym, resp. evanjelické školské inštancie zaujali k čítankám pozitívne stanovisko. Aj preto viaceré z čítankových titulov po roku 1930 spoluvydávali s Maticou slovenskou i Spolok sv. Vojtecha a Tranoscus.

Matičným čítankám sa podarilo nadobudnúť — ako o tom svedčia zachované objednávky v dokumentácii Pedagogického odboru MS — autoritu i v pedagogických kruhoch štátnych škôl. V praxi sa to prejavilo vo všeobecnom záujme o matičné čítanky. Pretože sa v pedagogickej praxi osvedčili, nové vydania bývali spravidla nezmenené alebo len minimálne upravené.

Bibliografický rozbor ukazuje, že Hronský zaujal v autorskom kolektíve výrazné miesto nielen výberom aktuálnych textov z pôvodnej slovenskej literatúry pre mládež, ktorú mal v čítankovej komisii na starosti, ale i svojou autorskou čítankovou tvorbou. Do Čítanky pre druhú triedu ľudových škôl uviedol nielen miniatúry s náštepými vrúbikmi z básní v próze, bájok a autorských rozprávok, ale napríklad i vynikajúci didaktický cyklus Zvarovci, akýsi detský prozaický seriál o slovenskej rodine a jej radoostiach a starostiach, ktorý harmonizoval s celkovým plánom čítanky: vytvoril radostné detské príležitosti pre čítanie počas celého školského roka tak, aby jeho dni a hodiny ubiehali nielen vo farbách a farbičkách ročných období, ale aby tikali v detských myšliach a srdiečkach súbežne s časom, s jeho plynutím, kolobehom a s jeho intervalmi. A tak u Zvarovcov — v trojgeneračnej roľníckej rodine, ktorá bývala neďaleko školy v peknom čistom domčeku — oberali, konali jesenné práce na poli, starali sa o dobytok, konali jarné práce v záhrade i na poli, stavali

nový väčší dom a s radosťou žali: zažili i nehody a vedeli si vyliečiť i nepríjemné rany či už na duši, alebo na tele. Vyznačovali sa skúsenosťou starých, múdrosťou zrelých a usilovnosťou mladých. Priamo povolávali do života. Učili maličkých, aby sa života nebáli, aby sa ho ujali, aby doňho vstupovali činne a múdro riešili problémy a prekonávali prekážky. S Hronským sa skutočne možno ocitnúť predovšetkým na starom dobrom slovenskom vidieku: je to Hronským milovaná dedina, kde žili a pracovali, život tvorili Zvarovci. Tieto prototypy slovenského človeka, slovenskej rodiny i slovenského života nachádzal Hronský v roľníckom živote slovenskej komunity. A mali úspech: „Články Cigerove sú, vedľa niektorých článkov z cudzích literatúr, najlepšou vecou z čítanky...“ napísala Národná škola slovenská o prvej z vydaných čítaniek, o Cigerových Zvarovcoch v nej.

Naisto: v matičných čítankách akoby absentovať mestský živel, akoby aj Hronský alebo práve Hronský v matičných čítankách zastupoval tradičné duchovné línie slovenského života, podčiarkoval ich, kládol na ne dôraz. A preto Matej Miškóci v čítankovej komisii viackrát požadoval spracovať a vydať mestské verzie čítaniek. Hoci sa tak nestalo, predseda Hronský nechýbal ani pri špeciálnych projektoch určených pre mestské školy: bratislavské vydavateľstvo Akadémie ho požiadalo o zostavenie III. dielu čítanky Vernosť pre slovenské meštianske školy. Hronský výzvu Akadémie prijal a spoločne s ďalšími autormi — Karolom Goláňom, Anonom Hollým, Róbertom Klačanským a Rudolfom Klačkom — III. diel Vernosti v roku 1930 pripravil na vydanie.

Hronskému pri čítankovej tvorbe boli najbližší žiaci. Najviac jeho príspevkov totiž možno nájsť v čítankách najnižších vekových skupín: v Čítanke pre druhú triedu ľudových škôl ich bolo 26, z toho 23 pôvodných a 3 adaptácie, úpravy, resp. preklady z češtiny a ruštiny, v Čítanke pre druhú a tretiu triedu ľudových škôl mal 21 príspevkov, v Čítanke pre tretiu triedu ľudových škôl 6 príspevkov, z toho 3 preklady, v Čítanke pre štvrtú triedu ľudových škôl 3 príspevky, rovnako v Čítanke pre

piatu triedu ľudových škôl mal už iba 2 príspevky a v Čítanke pre šiesty, siedmy a ôsmy ročník ľudových škôl jeden príspevok.

Čítanky, zostavené čítankovou komisiou Matice slovenskej vychádzali v nových a nových vydaniach do roku 1938. Rozpad Česko-Slovenska a vznik Slovenskej republiky si však vyžiadal aktualizáciu ďalšieho vydania matičných čítaniek. Prestala pracovať čítanková komisia, no na ďalšom vydávaní čítaniek pracovala dvojica autorov z bývalej čítankovej komisie: Rudolf Klačko a Jozef Cíger Hronský. Ako ukazuje súbor od roku 1939 novozostavených a novovydaných čítaniek, obaja autori sa opreli o všetky pozitíva predtým vydávaných matičných čítaniek, ale do nových učebníc prevzali aj vysoké percento v matičných čítankách už osvedčených čítankových textov. Prirodzene, reflektovali štátnopolitické zmeny, no platformu, ktorá kládla dôraz na umelecké a mravné hodnoty vybraných textov, sa usilovali zachovať. Jednoznačne, akokoľvek to v rokoch druhej svetovej vojny bolo ťažké, zachovali i slovanský ráz čítaniek. Aj o tieto čítanky bolo treba (podobne ako o čítanky vydané v rokoch 1927—1938) zápasť a chrániť ich pred extrémnymi názormi, ktoré sa usilovali, ako naznačuje napríklad jeden z dokumentov Pedagogického odboru Matice slovenskej z roku 1939, nasadiť im chomúty straníckych záujmov, vnútiť záujmy politickej alebo takej či onakej ideológie. Čítanky sa usilovali odolávať dôrazom na umelecké, mravné a duchovné hodnoty, prekonávaním partikularizmu a akcentovaním úsilia o integratívnosť slovenského života, citlivým zastúpením — ak už nie absolútne všetkých, no s určitou všetkých rozhodujúcich strán a stránok vývoja slovenskej i svetovej literatúry.

O tom, že sa to matičným čítankám v princípe podarilo, môže vypovedať predovšetkým komparácia všetkých dvadsiatich bibliograficky zaznamenaných titulov. Rovnako bude dôležitý aj dôkladný textologický, no i literárnohistorický či historickopedagogický rozbor čítankových textov najrozličnejšej autorskej alebo folkórnej proveniencie. Práve taký rozbor umožní s veľkou presnosťou definovať Hronské-

ho koncepciu literárnej výchovy a literárneho vzdelávania i jej presahy s inonárodnými čítankovými koncepciami. Možno s určitou predviadať, že v Hronského portréte hlbšie prekreslí jeho pedagogickú črtu i jeho doslova celoživotné učiteľovanie, ktoré treba vo viacerých smeroch systematicky preštudovať a pritom poukázať i na jeho nezavŕšené alebo nevydané dve gramatické učebnice, na ktorých pracoval v rokoch 1941—1944. Prvú rozpracoval s Jánom Štefánikom a Antonom Augustom Baníkom, avšak pre veľkú Hronského zaujatosť pri výstavbe Neografie ju napokon dokončil a vydal pod názvom Kurz slovenčiny Ján Štefánik. A druhú z nich, zachovanú v neobyčajne zaujímavom a rozsiahlom rukopisnom koncepte gramatickej učebnice pre 2. a 3. ročník ľudových škôl v ALU MS, rozpracoval s Jánom Štefánikom, no pre búrlivé udalosti nadschádzajúceho roku 1944 ju už nedokončil. Škoda: rodilo sa nádherné učebnicové dieło materinskej reči, ktoré chcelo uzrieť svetlo sveta pri 100. výročí kodifikácie spisovnej slovenčiny.

A napokon: bibliografickým tajomstvom nemusí zostávať ani Zornička — šlabikár a prvá čítanka s možnou Hronského účasťou. O tomto projekte, ktorý by bol jedinečným prameňom pre poznanie Hronského pedagogickej činnosti, možno nájsť signál v archíve Pedagogického odboru Matice slovenskej, ale i vo Vydavateľskom diele Matice slovenskej od Petra Libu. Radi by sme boli, keby o ňom mohli podať správu knižničné katalógy alebo bibliografické zdroje. Ak by sa tak stalo, Hronského Zornička, ktorá predoslala v roku 1940 šlabikárovo-čítankovú Zorničku Márie Rázusovej Martákovej (vyšla roku 1941), reprezentovala by dvadsiaty, dnes — ako sa zdá — úplne nedostupný Hronského učebnicový projekt.

Ako vidno, Hronský i v časoch, keď stál v Matici slovenskej na rozhodujúcich postoch, neopustil pedagogickú činnosť, ktorá ho vlastne do Matice slovenskej priviedla omnoho včasnšie, ako v nej vlastne začal ako tajomník pracovať. Bol nielen neobyčajnou nádejou slovenskej literatúry, ale i vynikajúcim slovenským pedagógom. A zostal ním počas celého účinkovania

v Matici slovenskej. Nielen pravidelnou účasťou na zasadnutiach Pedagogického odboru MS, ale v činoch a činnostiach, ktoré výrazne prispeli k formovaniu slovenského školstva a pedagogiky, a tým i celého slovenského života. Práve o Hronskom — učiteľovi, ktorý sa — podobne ako viacerí slovenskí učitelia jeho čias — ujal zložitých úloh v kľúčových sloven-

ských inštitúciách a národných slovenských programoch základného významu, platí jeho vlastné ocenenie slovenského učiteľstva: „Či bude chcieť niekto priznať, či nie, pravdou ostane, že slovenské učiteľstvo relatívne oveľa hlbšie zasahuje do národného života ako učiteľstvo kdekoľvek na svete.“

BIBLIOGRAFIA PÔVODNEJ LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ 1996

PRÓZA

BAJZÍKOVÁ, Jindra

Abeceda.

Bratislava, A-MB 1996. 16 s.

BAJZÍKOVÁ, Jindra

Vymaľovanéky o ježovi.

Bratislava, A-MB 1996. 16 s.

BASLÍKOVÁ, Mária

Išlo vajce na vandrovkú.

Bratislava, Remedium 1996. 10 s. — Edícia Leporelo.

ČEPČEKOVÁ, Elena

Slniečko na motýze. 2. vyd.

Ilustr. Jarmila Dícová-Ondrejková. Bratislava, Mladé letá 1996. 71 s.

ČERNOCHOVÁ, Anna

Tajomný kočiš. Povesti a príbehy z Považia. 2. vyd.

Ilustr. Karol Ondrejčka. Bratislava, Alfa-press 1996. 14 s.

DOBŠINSKÝ, Pavol — MOTAJOVÁ, Zuzana

Hrdá panička.

Nitra, Paleta 1996. nestr.

DOBŠINSKÝ, Pavol

Slovenské rozprávky.

Ilustr. Martin Benka. Bratislava Q111 1996. 208 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária

Danka a Janka. 4. vyd.

Ilustr. Božena Plochánová. Bratislava, Mladé letá 1996. 85 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária

Dunajské povesti.

Ilustr. Jozef Cesnak. Bratislava, Mladé letá 1996. 279 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária

Slnkové dievčatko.

Ilustr. Oľga Bajusová. Bratislava, Buvik 1996.

GÁLOVÁ, Irena

Lieskufka.

Ilustr. Vlasta Baránková. Praha, G PLUS G. 113 s.

HABOVŠTIKOVÁ, Katarína

V núdzi poznáš priateľa (Rozprávky a poviestky na motívy prisloví, porekadiel, pranostiek a frazeológie.)

Ilustr. Zuzana Bošácka. Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1996. 93 s.

HADAČ, Pavol

Z planéty na planétu.

Trnava, Dobrá kniha 1996. 107 s.

HIVEŠOVÁ-ŠILANOVÁ, Daniela

Vtáčatko Koráľčka.

Bratislava, Goldpress Publishers 1996. 166 s.

JARUNKOVÁ, Klára

Jediná. 7. vyd.

Bratislava, Hevi 1996. 279 s.

KEPŠTOVÁ, Ľubica — ŠPLÍCHAL, Antonín

Dívaj sa a rozprávaj.

Bratislava, Mladé letá 1996. Nestr.

KLIMÁČEK, Viliam

Noha k nohe.

Ilustr. Dezider Tóth. Bratislava, Hevi 1996. Nestr.

KOVÁČOVÁ, Pavla

Čižmičky.

Ilustr. Vladimír Machaj. Martin, Osveta 1996. 39 s.

KRÁĽ, Jozef

Zlaté hodinky: veršiky, rozprávky a príbehy.

Dolný Kubín, Jozef Kráľ 1996. 126 s.

MATONOKOVÁ, Erika

Povesti z Osturne.

Prešov, (Erika Matonoková) 1996. 36 s.

MELICHER, Jozef

Hontianske povesti.

Martin, Matica slovenská 1996. 175 s.

MILČÁK, Ján

Chlapec Lampášik.

Ilustr. Peter Grisa. Levoča, Modrý Peter 1996. 48 s.

PAVLOVIČ, Jozef
Tri zlé princezné.
Ilustr. Jarmila Diová. Bratislava, Mladé letá
1996. 61 s.

PAVLOVIČ, Jozef
Z košíčka. 2. vyd.
Ilustr. Vladimír Machaj. Bratislava, Mladé letá
1996. 61 s.

PÁSLA husičky ...
Prievidza, Peter Štacko 1996.

PRIATEĽ pes.
Prievidza, Peter Štacko 1996.

RÁZUS, Martin
Maroško študuje. Reed.
Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1996. 236 s.

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária
Kozliatka. Slovenská ľudová rozprávka. 2. vyd.
Ilustr. Lubomír Kellenberger. Bratislava,
BUVIK 1996. 46 s.

REVAJOVÁ, Toňa
O štyroch sestrách.
Ilustr. Milan Stano. Martin, Osveta 1996. 76 s.

REZNÍK, Branislav
Sneh biely ako pes (Rozprávky o slovenských
malíaroch.)
Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slov. spisova-
teľov, 1996. 128 s. — Edícia Jar.

SATINSKÝ, Július
Rozprávky uja Klobásu.
Ilustr. Július Satinský, Daniel Hevier. Bratisla-
va, Hevi 1996. 118 s.

SLIACKY, Ondrej
Biblia pre deti a mládež (Čítanie zo Starého
zákona.)
Ilustr. Ľuba Končeková-Veselá. Bratislava,
D & D Studio — NONA 1996. 248 s.

SLOVENSKÉ ...
Slovenské národné povesti II.
Ilustr. Martin Benka. Bratislava, Nestor 1996.
351 s.

SLOVENSKÉ ...
Slovenské národné povesti III.
Ilustr. Martin Benka. Bratislava, Nestor 1996.
351 s.

SOLIVAJSOVÁ, Zlata
Kľúč od každých dverí. 2. vyd.
Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1996. 102 s.

ŠUPLATA, Václav
Nafukovacia rozprávka.
Bratislava, Meritum 1996. 65 s.

ULIČIANSKY, Ján
Veverička Veronka.
Ilustr. Peter Čisárik. Bratislava, NONA 1996.
93 s. — Edícia Studnička.

ZEMANÍKOVÁ, Zuzana
Keď sme boli veľké.
Ilustr. Dana Moravčíková. Bratislava, H + H
1996. 93 s. — Edícia Kiwi.

PÓEZIA

DEMÁK, Miroslav
Je to?
Bratislava, ESA 1996. 62 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária
Spievanky a hádanky.
Ilustr. Ľuba Končeková-Veselá. Bratislava,
BUVIK 1996. 59 s.

KVASNIČKA, Ladislav
Rozkvitnuté veršiky.
Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1996. 64 s.

MORAVČÍK, Štefan
Kráľ slova.
Ilustr. Svetozár Mydlo. Bratislava, Mladé letá
1996. 31 s.

MOTULKO, Ján
Nezábudka.
Ilustr. Katarína Ševellová-Šuteková. Bratislava,
Nové mesto 1996. 31 s.

PAVLOVIČ, Jozef
Hádali sa hádanky.
Ilustr. Juraj Balogh. Bratislava, Mladé letá
1996. 78 s.

PAVLOVIČ, Jozef
Slzičky.
Bratislava, Mladé letá 1996. 45 s.

SIVÁKOVÁ, Helena
Pozri hore na oblohu.
Ilustr. Helena Siváková. Zvolen,
UNIVERSUM 1996. (12) s.

SIVÁKOVÁ, Helena
Zeleninová knižka.
Ilustr. Helena Siváková. Zvolen,
UNIVERSUM 1996. (14) s.

LITERATÚRA FAKTU

FERKO, Vladimír
Slovensko, moja vlasť.
Ilustr. Karol Ondreička. Bratislava, Národné
literárne centrum 1996. 160 s. — Edícia Slnieč-
ko, zv. 1.

ŠURINOVÁ, Marta
Deti v zelenom.
Ilustr. Emil Sedlák. Bratislava, Národné literár-
ne centrum 1996. 143 s. — Edícia Slniečko, zv. 2.

Spracovala

Viola Formanková

Summary

In the first issue of this volume of *Bibiana*, **Daniel Hevier**, a representative personality of present Slovak literature for children, presents his collection of short essays on children, children's literature and spiritual culture in general. In her article **Splendour and Poverty of Slovak children's literature**, **doc. Zuzana Stanislavová**, of Faculty of Education of Prešov University, evaluates literary production for children and youth in the year 1996. Her investigations show, that especially poetry for children is in the stage of stagnation, and from the qualitative point of view the author's fairy-tale is preferential. On the occasion of 75th birthday of Klára Jarunková, one of the most eminent living Slovak and world prose writers for children and youth, **prof. Ján Kopál** of the University of Constantine — Philosopher in Nitra, analyses value of writer's literary work. In the interview entitled **The Only an Unique**, Klára Jarunková herself articulates her own creative creed and gives a favourable opinion of the most topical problems of writing for children and youth. A literary critic, **Ľubica Kepštová**, introduces the nicest Slovak book for children of 1996, which is the author's fairy-tale **The Squirrel Veronka** written by **Ján Uličiansky**, the extract of which is published in this issue of *Bibiana*. The book invites attention partly by excellent modern illustrations of Peter Cisárik and partly by its story arrangement. An urgent mission on necessity of love and friendship in the world of individualism and impersonal competitiveness is built in the friendship of a boy in a wheel-chair and the squirrel Veronka. In the interview **My Love BIB**, the general director of this world cultural event tells about its new conception and strategy. He also introduces its Slovak participants and at the same time he gives an information about all the events connected with this exhibition. In order to find out the opinion of the present Slovak children's literature, the editorial staff asked some renowned writers, teachers and literary critics the following question: „What has captured your attention from the sphere of present literature

for children, what book has addressed you?“. The interview with **Magda Baloghová**, an editor-in-chief of *Mladé letá* (The Junior Years — a Slovak Publishing House for children's literature), is entitled **The Books for All Slovak Children**, in which the prominent editor speaks about consequences of transformation process in the sphere of edition. She also evaluates recent period, when the authentic book for youth had been pushed out of the attention of children readers because of more attractive commercial Disney book. At the same time she is pleased to note comeback of the increased interest in valuable original Slovak books? Some are presented in the column Book-Reviews. Four of them — *Bobi and Friends*, *The Boy Little Lantern*, *Fairy-Tales of Uncle Sausage*, *Foot to Foot* — have even represented present Slovak illustration at this Year's BIB. In the article **My Friend Zbyšek**, Dušan Roll commemorates Zbyšek Rychlický, H. Ch. Andersen Prize Winner for his illustration work, and points out his initiative activity with popularization of BIB. In his article **My Friend Peter Cpin**, Slovak prose writer **Vincent Šíkula**, a co-founder of modern Slovak children's literature, introduces one present Slovak illustrator Peter Cpin, his life style being found in his boyishly playful illustrations. In the study **Magical World of Children's Painting**, **doc. Božena Šupšáková** of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, specifies „individual“ phases of child's painting and characterizes their substance. In the essay **Primers of Jozef Ciger Hronský, Miloš Kovačka**, a scientific worker of Matica Slovenská, evaluates so far not very well known activity of this eminent co-founder of classical artistic children's literature, i. e. writing primers for elementary school. He states that this activity of Hronský was of a high level and significantly affected the process of formation of aesthetic consciousness of a child of 30s and 40s of this century. This issue of *Bibiana* is concluded by a bibliographical list of Slovak children's book of 1966.

BIBIANA

